

Petras Tarasenka

Perkūno šventykloje

Apysaka

Skaitmeninta iš knygos:

P. Tarasenka. Perkūno šventykloje. Vilnius: Pradai, 1994.

ISBN 978-5-430-06037-4

Kūrinys suskaitmenintas vykdant ES struktūrinių fondų remiamą projektą „Pagrindinio ugdymo pirmojo koncentro (5–8 kl.) mokinių esminių kompetencijų ugdymas“, 2012
<http://mkp.emokykla.lt/ebiblioteka/>

UGDYMO
PLĖTOTĖS
CENTRAS

Turinys

1. Nebaigtas ginčas	3
2. Krivio Mortaus apyrankė	13
3. Načiūnų akmuo	21
4. Drauge su mokslininkais	37
5. Kernavė - Lietuvos Troja	69
6. Piliakalnio požemy	86
7. Perkūno valia	95
8. Be vilties	102
9. Išsigelbėjimas	121
10. Tautos kultūros šventė	135

1. Nebaigtas ginčas

- Tai galutinai, gerbiamasis profesoriau, neigiate, kad senovės lietuviai turėjo savo originalius raštaženklus? - pakartotinai klausė žinomo istorijos profesoriaus Kalniečio jo vadovaujamos Lietuvos istorijos katedros asistentas Mailius ir, nelaukdamas profesoriaus atsakymo, įsikarščiaavęs tęsė savo kalbą.

- Tai kaip žiūrėti į dievo Kurko vėliavos savotiškus ženklus, kaip suprasti Luko Dovydo, Simano Grunau ir kitų kronikų autorių tvirtinimą, kad senovės prūsai ir lietuviai tikrai turėjo savo raštaženklus?

- Kronikose pateikti senovės prūsų raštaženklių pavyzdžiai dar visiškai nerodo jų originalumo. Tai tik kiek stilizuoti rusų - slavų ar lotynų raštaženkliai, o, be to, ir dėl jų platesnio naudojimo labai abejojama, nes, be kronikose pastebėtų raštaženklių pavyzdžių, jų vėlesniais laikais niekur nėra aptikta. Tai labai abejotinos mokslinės vertės šaltiniai, - autoritetinai pastebėjo profesorius. Bet jaunas mokslininkas nenurimo.

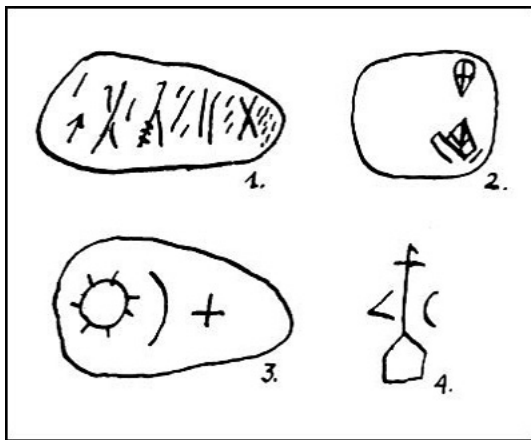
- O keli žinomi Lietuvoje akmenys su įvairiais juose iškaltais ženklais ar tik nebus senovės lietuvių originaliosios rašybos liekanos? Daug akmenyse iškaltų ženklų tiek savo išdėstymu, tiek savo pavidalu daro įspūdį, kad jais, tarytum raštaženkliais, kurios nors mintys yra reiškiamos.

- Tai tiesa, - pastebėjo profesorius, - bet mums žinomų Lietuvos akmenų užrašų ženklai daugiausia į kitų tautų raštaženklius panašūs. Štai dr. J. Basanavičius Alksnėnuose, Vilkaviškio aps., pastebėtuose akmens ženkluose randa panašumo net su senovės Mažosios Azijos tautų raštaženkliais. Geriau žinomi Žiogų k., Skiemonių vls., Utenos aps., akmens ženklai daugiausia panašūs į senoviškas normanų runas, kurios tik savotiškais stilizuotais lotynų raštaženkliais yra laikomos. Istoriko T. Narbuto paminimas dievo Kovo sagties užrašas yra iš slaviškų raštaženklių sudarytas. Randame Lietuvoje dar akmenų su senovėje iškaltais ant jų totorių, žydu, vokiečių raštaženkliais, bet akmenų su kuriais nors ypatingais, jūsų manymu, su senovės lietuvių raštaženkliais, Lietuvoje nežinau.

- O Valiulio akmens, Švobiškėlių dvaro miške, Aluntos valsčiuje, Utenos apskrityje, savotiški ženklai: mėnulis, saulė ir kryžius, iškalti vienas greta

kito ir bendru apskritimu apsupti, ar tik nebus senovės lietuvių rašybos pavyzdys, – nerimavo asistentas.

– Tai tikrai įdomus simboliškas kurios nors religinio turinio minties pavaizdavimas. Tačiau simboliškas minčių vaizdavimas dar nėra tikra rašyba, kuri nuo simboliško vaizdavimo skiriasi tuo, kad visi sutartiniai rašybos ženklai yra suprantami ne vien tik jų žymėtojui, bet ir kiekvienam, kas tų sutartinių ženklų sąvokas supranta.

Akmenų ženklai: 1) Žiogų k. (Skiemonių vls., Utenos aps.); 2) Valiūniškio k. (Juodupės vls., Rokiškio aps.); 3) Valiulio akmenis (Švobiškėlių dv., Aluntos vls., Utenos aps.); 4) Puntuko vienkl. (Anykščių vls., Utenos aps.)

Tiesa, galime turėti sutartinių simboliškų ženklų ir naudoti juos ar atskiriems žodžiams, ar skiemenims paženklinėti, kaip tai darydavo senovės egiptiečiai arba kaip ir dabar dar tokius simboliškus žodžių bei skiemenų ženklus vartoja kinai. Tačiau toks rašybos būdas mūsų kalbos dėsniams netinka. Tokia rašyba negalėjo senovės lietuviai naudotis. O tam ir pavyzdžių turime. Štai, liaudies tvirtinimu, akmenyse iškaltos pasagos reiškia, kad toje vietoje yra paslėptas lobis. Bet su tokiu šio simboliško ženklo aiškinimu ir tamsta nesutinki.

- Tiesa, iškalti mūsų akmenyse pusapskritimiai tik iš dalies gali būti pasagų atvaizdais laikomi. Ir nors pasagų atvaizdų lobių ženklais laikyti negalime, bet, reikia manyti, vis dėlto tuo ženklu kuri nors visiems žinoma mintis buvo reiškiamą. Tai rodo tiek tokių akmenų gausumas, tiek pats ženklo pastovumas. O iškalti tokį nors ir paprastą ženklą senovėje buvo nelengvas darbas. Ir jei žmonės tą sunkų darbą įvairiose vietose dirbo, tai, be abejo, jie norėjo kurias nors mintis jais išreikšti, - vėl tvirtino asistentas.

- Deja, ir čia nieko negalima spręsti, nes niekur prie akmenų su pasagų ženklais nei mes tyrinėdami, nei kas kitas jokių lobių nerado. Be to, ir tų ženklų

kilmė atrodo gana vėlyva, nes dažnai jie aptinkami tokiose vietose, kurios jau žinomiems istoriniams asmenims priklausė, ir kurių herbuose buvo pasagos ženklas. Ir jie šiais savo giminės ženklais valdomų žemės plotų ribas paženklandavo, – tęsė profesorius.

– O ką, gerbiamas profesoriau, manote apie lietuvių liaudies ornamentus? Ar tik juose nėra paslėpta senoviškų raštaženklių? Per ilgą laiką ornamentų detalių sutartinė reikšmė buvo užmiršta, ir jie buvo vartojami vien tik kaip pagražinimo ženklai. Be abejo, įvairūs nežinomi kūrėjai, puošdami įvairius savo dirbinius ornamentais, reikšdavo jais ne vien tik kuri nors estetinį pojūtį, bet ir grynai savo individualius sielos išgyvenimus. Kiekvienoje ornamentuotoje kultuvėje, rankšluostinėje, verpsties lentelėje ir kituose daiktuose mes ne vien tik tam tikro estetinio pojūčio reiškinių matome, bet gyvai jaučiame ir tuos nepasakytus žodžius bei mintis, kurias kūrėjas norėjo išreikšti. Tai gal savotiškas savo mintims reikšti būdas, kuris remiasi giliai apgalvota ir nusistovėjusia sistema, bet tik kol kas tos sistemos pradų negaliu surasti, – nerimavo Maičius, karštas tautinės lietuvių kultūros savarankiškumo gynėjas.

- Tai jau tikra romantika, - nusišypsojo senas profesorius. - Ir turtingoje mūsų liaudies ornamentikoje nematau tamstos visur ieškomų senovės lietuvių raštaženklių. Kai kurios atskiros ornamentų detalės galėjo būti iš pradžių vartojamos kaip ypatingi simboliški ženklai, ir galbūt jiems buvo teikiama ypatinga mistiška reikšmė.

Vėlesniais laikais, kai ornamentavimas tapo pagrįstas tik grožio ritmu ir simetrijos dėsniais, kai buvo pradėtos detalės tam tikrais deriniais kartoti, tai ornamento pavidalas visai nustelbė jo turinį, ir pirma vartojami su tam tikra simboliška reikšme ornamento ženklai visai nustojo reikšti kuriuos nors simbolius bei mintis. Tuo būdu ornamentas ryškiai skiriasi nuo raštaženklių, kurie yra siejami su tam tikrais kalbos garsais, o jų deriniai kitiems žmonėms daro suprantamas tokias mintis, kurių jie pirma visai nežinojo.

Iš tikrųjų ir raštaženklių raidoje mes pastebime kelis etapus. Iš pradžių raštaženkliais galėjo būti ne tik kurie nors ženklai medyje, molyje ar akmenyje, bet ir šiaip daiktai, su kuriais tam tikros sąvokos buvo siejamos, ir kurie galėjo būti suprantami tik tada, jei tų ženklų ar daiktų sąvokos žmogui pirma jau buvo žinomos. Tačiau tokia rašyba plačiau nega-

lėjo būti vartojama. Tik paskui, kai žmonės suprato savo kalbos dėsnius ir atskirus kalbos garsus sutarė reikšti atitinkamais ženklais, kurių sąvokos visiems buvo suprantamos, rašyba paplito ir virto svarbia kultūros plėtimosi priemone.

Tuo būdu ornamentas ir raštaženkliis yra labai skirtingi dalykai. Be abejo, kaip ir kiekviename meniškame kūrinyje, kuriuo nors ornamentu papuoštame daikte galėjo būti reiškiami ir paties kūrėjo išgyvenimai, bet tai nėra raštaženkliiai, iš kurių mes tas kūrėjo mintis galėtumėm išskaityti.

Mes randame labai senų laikų primityviu ornamentu puoštų molinių indų šukelių. Jas klasifikuojame, sudarome jų chronologiją, stebime jų kūrėjų kultūrinį savarankiškumą ar nustatome svetimųjų kultūrų įtaką. Bet ir ornamentuotų senoviškų molinių puodų šukėms mes neteikiame tos pačios reikšmės, kaip asiriečių molinių raštų lentelių šukėms, kuriose lengvai galime reiškiamas mintis išskaityti. Apskritai ir pats senoviškų lietuvių raštaženklių buvimas labai problematiškas. Tai yra graži romantika, o ne moksliskais argumentais paremtas faktas! – rimtai ir galutinai nusprendė senasis profesorius.

AA	a	λX	l	h	w
AA	a	h	m	Y	y
h	b	X	n	z	z
Y	c	⊕	ö	A	ai
Δ	d	ℓ	ō	A	a
ε	e	⊙	p	h	m
h	f	X	r	⊙	po
G	gh	Z	s	ε	ten
I	i	↑	t	δ	u
K	k	⊙	u		

Δ ε h A. o p r A h h X.
 z h. ℓ q ⊙ h. ⊙ ↑ a z h
 z ⊙ h X. δ ε z.

*Tariamieji senovės prūsų ir lietuvių raštaženkliai.
 Užrašas skaitomas: „Dieva varda amen. Žmogumi
 pruzzuz. Zupan. Utenes“
 (Pagal T. Narbutą)*

Tokie moksliniai ginčai gana dažnai kildavo erdviame profesoriaus Kalniečio darbo kambaryje, kai ilgas rudens ir žiemos vakarais pas jį užeidavo

jo jaunas asistentas Mailius, gabus mokslininkas ir mokslo skleidėjas, karštas lietuvis patriotas. Pasi-
rinkdamas specialybe lietuvių tautos istoriją, jis
su visa savo energija ieškojo savarankiškų kultūri-
nio senovės lietuvių klestėjimo pagrindų. Jis jautė,
kad senovės lietuviai nebuvo laukiniai, kurie sve-
timų kronikų autorių dažnai yra niekinami. Jaunasis
mokslininkas buvo įsitikinęs, kad senovės lietuviai
turėjo aukštą, savarankišką kultūrą.

Ypač jį domino originalių senovės lietuvių raš-
taženklių problema. Tai svarbiai lietuvių kultūrinio
gyvenimo problemai išspręsti Mailius rinko įvairiau-
sius duomenis ir visa širdimi buvo jai atsidavęs. Tuo
klausimu su savo šefu, žinomu Lietuvos istoriku pro-
fesorium Kalniečiu, dažnai ir ilgai ginčydavosi.

Mailius buvo įsitikinęs, kad senovės lietuviai
tikrai turėjo ypatingus raštaženklius ir to jo įsitiki-
nimo negalėjo paneigti nei seno autoritetingo pro-
fesorius prieštaravimai, nei tikrų duomenų trū-
kumas. Po karštų ginčų išeidamas iš profesoriaus
buto, jaunasis mokslininkas nors ir nerimaudavo
dėl profesoriaus prieštaravimų, bet savo įsitikinimo
neatsižadėjo.

- Negali būti, kad senovės lietuviai ir kitos jiems
giminingos tautos, kurios vakaruose siekė Vyslos

žiotis, o rytuose net už Dniepro pereidavo, sukūrusios tokiame dideliame plote visiškai savarankišką, aukštą kultūrą, kurių gyventame plote išmėtyta daugybė įvairių vienodos paskirties, įrengimo ir turinio senovės paminklų, nebūtų turėjusios galingos kultūros plėtimosi priemonės – savarankiškos rašybos.

Ypatingai negalėjo neturėti jos lietuviai, kurie pirmaisiais savo istorinio gyvenimo amžiais parodė tiek daug kūrybinės jėgos, sukūrė didingą valstybę, atrėmė kone visos Europos spaudimą. Kaipgi tikėti, kad tais garbingais tikro karžygiškumo laikais ne patys lietuviai, o svetimieji rašė lietuvių tautos istoriją? Tai tikra nesąmonė. Taip negalėjo būti! – vos ne balsu pareikšdavo tas savo mintis jaunas mokslininkas, grįždamas vėlai tuščiomis Kauno gatvėmis į priemiestį, kur gyveno.

2. Krivio Mortaus apyrankė

Sugrižęs iš profesoriaus, jaunas mokslininkas visada ilgai negalėdavo nusiraminti. Valandomis žingsniuodavo savo kambaryje, galvodamas apie priešingus profesoriaus tvirtinimus ir apie savo gilius įsitikinimus.

- Netiesa, - šnibždėjo jo lūpos. - Bet kur tiesa, kur atrasti nors vieną senoviškų lietuvių raštaženklių pavyzdį, kaip tuos raštaženklus išskaityti... Dar taip maža duomenų. Kur rasti tą paslaptinę juodąją knygą, kurią dažnai mūsų liaudis mini pasakodama, kad senovėje burtininkai iš senoviškos juodos knygos su nesuprantamais ženklais burdavo, - nerimavo Mailius.

Retkarčiais susimąstęs sustodavo jis prie užversto knygomis ir rankraščiais rašomojo stalo arba prie iškabinėtų ant sienų ornamentų ar akmenų ženklų atvaizdų. Sustojęs ilgai sekdamas kurį nors atvaizdą ir galvodavo.

- Bet ne kas kitas, kaip liaudies ornamentai senovės lietuvių raštaženklių problemą gali teigia-

mai išspręsti. Štai kad ir ši verpstė, taip nuostabiai gražiai visa ornamentiniais ženklais išraižyta. Kiek tame nežinomojo dailininko kūrinyje matome darbo, kiek į jį gilaus jausmo yra įdėta. Juk taip ir skaitai iš to ornamento smulkmenų: „Štai tau, brangioji mergele, ruošiu dovanėlę, tavo rankutėms plonus siūlus verpti, man berneliui baltus marškinius austi!“.

Bet, nusišypsojęs dėl tokių savo minčių, galvojo toliau.

- Tai jau tikra, kaip sako profesorius, romantika. Tikrai toje verpstėje aš jau tiek perskaičiau, kad tiek joje ne tik ornamentais, bet ir mūsų dienų raštaženkliais neprirašysi!

Vėl giliai susimąstęs, žingsniavo Mailius iš kampo į kampa, o įstrigusios į galvą palaidos mintys kažin kaip savaime tvarkėsi tam tikra sistema, tapo daugiau planingos ir aiškios.

- Kokie originalūs ir savotiškai gražūs lietuvių liaudies ornamentai, kaip jie gyvai rišasi su lietuvių būdu, jų elgesiu, svajonėmis, džiaugsmiais. Ornamentai negali būti atskiriami nei nuo kitų liaudies meno šakų, nei nuo pačios tautos kalbos. Ornamentų kūryba tais pačiais dėsniais buvo tvarkoma, kaip ir kitos liaudies meno šakos.

Suprasti jų dvasią, jų reiškiamas mintis nelengva, nes čia turinys yra nustelbiamas jo išreiškimo formomis. Tačiau pagrindinis ornamentų raidos dėsnis yra tas, kad čia visada jo turinys nuo jo išreiškimo formos nėra atskiriamas, ir ornamento smulkmenų kartojimas tam tikromis grupėmis tą pačią, kartais gal ir pamirštą, mintį reiškia. Tas įvyko, kaip sako profesorius, jau vėlesniais laikais, kai ornamentai jau galutinai atskira tautinio meno šaka tapo.

Kitaip buvo senovėje. Matome, kad tada ornamentų smulkmenos mažai kartojosi. Tie ženklai tikrai turi simboliškos, dažniausiai su religine mistika susijusios, prasmės. Ir tie ženklai ne individualios, bet bendrosios prasmės turi. Visiems jie yra suprantami, visų ta pačia prasme vartojami.

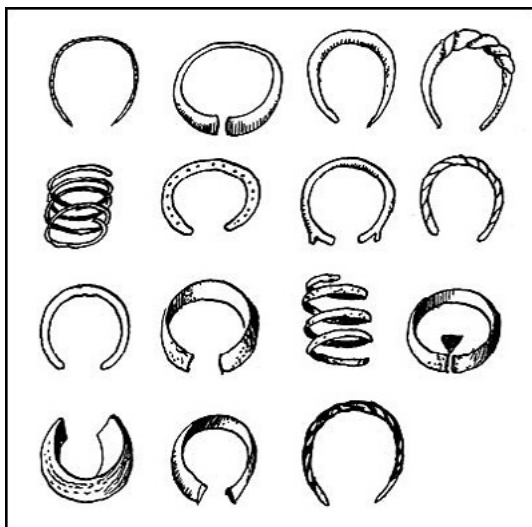
Štai kad ir mūsų kaimų trobesių prieangių, stogų, langų puošimas stilizuota saule. Juk ji su tam tikra simbolika yra siejama: kad namai ir šviesūs, ir šilti būtų, ir jų šeiminiškams džiaugsmą teiktų, kaip tai visiems žmonėms šviesioji saulutė iš dangaus teikia.

- Taigi tiek raštaženkliai, tiek ornamentas yra iš vieno ir to paties prado atsiradęs. Simboliško ornamento ženklai, pakeitus jų simbolius tam tikrais sutartiniais skiemenimis ar garsų sąvokomis, virsta

raštaženkliais, o simboliškus ženklus meniško ritmo ir simetrijos dėsniais derindami kuriame ornamentą. Taigi iš pradžių tiek ornamentas, tiek rašyba buvo labai artimi. Tik ilgai ornamento smulkmenų simbolika ar jų sutartinės garsų sąvokos buvo užmirštos. Jei taip iš tikrųjų yra, tai tik senesniuose liaudies ornamentuose tikrus senovės lietuvių raštaženklus rasime ir jų sutartinę prasmę suvoksime!

Taip galvojo Mailius, žingsniuodamas kambaryje. Jis nuolat sustodavo prie vieno kito ornamento pavyzdžio ir, atidžiai žiūrėdamas, ieškodavo jame savo minčių patvirtinimo.

Štai jo dėmesį patraukė drauge su kitais senoviškais daiktais ant stalo gulinti žalvarinė apyrankė. Ši gražiais ornamentais papuošta apyrankė jau seniai gulėjo ant jo rašomojo stalo. Ji drauge su kitais daiktais jaunajam mokslininkui buvo atsiūsta iš garsaus Rambyno. Ją vieną pavasarį sraunus Nemunas iš kranto išplovė, o išskylaują skautai rado.

Senovės lietuvių aprankės

Nors ne kartą Mailius laikė tą apyrankę savo rankose, ne kartą stebėjosi jos gražiu darbu ir jos sudėtingu ornamentu, bet, negalėdamas išaiškinti jos paslapčių, su širdgėla vėl ją padėdavo į vietą.

Tačiau šį kartą paėmė apyrankę į rankas ir vėl, ilgai jos ornamentą sekdamas, jaunas mokslininkas jame kažin ką naują pamatė.

- Keista... apyrančės ornamento smulkmenos čia išskirstytos visai ne pagal ornamento sudarymo

tvarką. Šios apyrankės ornamento smulkmenos nesikartoja, bet nelygiomis grupėmis yra suskirstytos, ir kartojasi tik jų grupės. Čia ornamente kažin kas nauja! Įdomu būtų tą ornamento sistemą panagrinėti!

Pagriebęs popieriaus lapą, Mailius nubraižė jame apyrankės vienos ornamento grupės ženklus, pažymėjo juos skaitmenimis ir įsigilino į jų paslapties nagrinėjimą.

- Taip, šioje grupėje matome tik šių smulkmenų panašumą:

$$3 = 14$$

$$4 = 12$$

$$5 = 11$$

$$6 = 17$$

Kitos smulkmenos visai viena į kitą nepanašios, ir tą pačią tvarką tik naujojoje grupėje aptinkame. Toks ornamento paskirstymas ne meniškais pagrindais padarytas. Tame paskirstyme pirmenybė teikiama ne formai, bet kažkokiam paslaptینگam ornamento grupės turiniui!

- O tai ne ornamento, bet rašto pagrindai! - džiaugsmingai sušuko Mailius. - Ar nebus čia tik

kurio nors dar nežinomo rašto pavyzdys. Pabandydysime jį išskaityti, ieškodami tiems ženklams jau žinomų raštaženklių pavyzdžių.

Po kai kurio laiko labai nustebo jaunas mokslininkas, kai atrado, kad ornamento 1, 7, 10 smulkmenos visai panašios į normanų runų M, D, V raides. O ornamento 2, 9, 13, 16 smulkmenos – tai visiems indoeuropiečių tautoms bendros balsių *o*, *e*, *a* ir vėl *a* raidžių ženklams.

– Taigi jau kone pusę ornamento išaiškinau! – džiaugėsi Mailius. – Bet pabandykim dabar skaityti! Tvarkingai suskirstęs ornamento ženklus, Mailius skaitė:

– Mo... d.ev..a..a.

Tą patį skaitė Mailius ir antroje ornamento grupėje. Tas pats buvo ir kitose apyrankės vietose, kur tos pačios ornamento smulkmenos kartojosi.

– Tai tikrai nuostabu, – džiaugdamasis kartojo Mailius, – tai tikrai raštas, ir aišku, kad šiame apyrankės užrašė kartojasi žodis dievas, bet visa jo mintis dar nėra aiški. Pabandydysime kitus užrašo ženklus palyginti su spėjamais senovės lietuvių raštaženklių pavyzdžiais, pastebėtais liaudies ornamentikoje!

Ištraukęs krūvą rankraščių ir brėžinių bei pagriebęs kelias knygas, mokslininkas uoliai sprendė šį

įdomų klausimą. Vartė rankraščių ir knygų lapus, atidžiai nagrinėjo ornamentų pavyzdžius, popieriuje braižė įvairius ženklus. Pagaliau, įsižiūrėjęs į popieriuje nubraižytus savo ženklus, staiga su nusistebėjimu garsiai perskaitė:

„Mortus – dievų tarnas“.

Pašokęs nuo kėdės, Mailius džiaugsmingai sušuko:

– Tai tikrai senovės lietuvių originalus raštas! Neteisus esi, profesoriau, neigdamas jo buvimą! Štai ir to rašto originaliais senovės lietuvių raštaženkliais parašyto teksto pavyzdys. Garbė tau, Mortau, dievų tarne, palikusiam mums, savo palikuonims, tokį brangų kultūrinį palikimą!

3. Načiūnų akmuo

Praslinko žiema, o po jos greitai ir pavasaris prabėgo. Nors ir daug darbo turėjo Lietuvos istorijos katedros asistentas Mailius, bet visą laiką nepamiršdavo savo nuostabaus atradimo – žalvarinės apyrankės užrašo. Dažnai Mailius laikydavo tą įdomią apyrankę savo rankose ir, giliai susimąstęs, stengdavosi išspręsti ir jos savininko, dievų tarno Mortaus paslaptį.

- Kas buvai, Mortau, kokios priežastys paskatino tave tapti dievų tarnu, kuriais žodžiais raminai pas taveėjusius su savo sielvartais tautiečius, kurių tautos gyvenimo įvykių buvai liudininkas, ir ar tik šiuo kukliu užrašu apyrankėje tepažymėjai savo buvimą?

Daug ir kitų klausimų kildavo jaunam mokslininkui, žiūrint į pažaliavusią žalvarinę apyrankę. Bet veltui jis laukė atsakymo. Apyrankė tylėjo, o vaizduotėje bėgą praeities vaizdai buvo tokie blankūs ir neaiškūs.

Mailius nuslėpė šį nuostabų savo atradimą. Gerai žinodamas savo šefo profesoriaus nusistatymą dėl

originalių senovės lietuvių raštaženklių, Mailius jautė, kad vienos Mortaus apyrankės tam klausimui išspręsti dar maža, kad dar trūksta kitų duomenų. Dar reikia vieno kito panašaus rašto pavyzdžio. Užsidedęs ieškojo Mailius naujų duomenų, norėdamas jais įtikinti seną profesorių.

Pagaliau baigėsi mokslo metai. Į visus Lietuvos kampus išvažinėjo studentai, gimnazistai ir kiti mokiniai. Profesoriai ir mokytojai taip pat išvyko pailsėti ir pasisemti naujų jėgų sunkiam ir atsakingam savo darbui.

Maža poilsio turėjo tik lietuvių tautos praeities tyrinėtojai. Dabar jie savo darbą iš dulkėtų archyvų ir tvankių darbo kambarių perkėlė į plačius laukus, tyrinėjo gyvas praeities liekanas ir stengėsi pažinti nuostabiai gražią, o drauge ir paslaptinę, lietuvių senovę.

Ruošėsi gyvų senovės paminklų tyrinėti ir profesorius Kalnietis, kuris drauge su savo asistentu Mailiumi šią vasarą buvo pasiryžę patyrinėti pasakiškąjį Dainavos kraštą. Pasiruošimas buvo neilgas, ir mokslinė ekspedicija netrukus jau buvo Dainavos krašte.

Prasidėjo senovės paminklų tyrinėjimas. Nuo piliakalnio prie piliakalnio, nuo vieno milžinkapio

prie kito keliavo mūsų mokslininkai, nepraleisdami nė vieno senovės paminklo. Lankė jie garsiąją Punios Margio pilį, didingąjį Merkinės piliakalnį, daugelį miškų tankumynuose pasislėpusių milžinkapių, pustomus Merkinės ir Nemuno krantų smėlynus, kuriuose randama seniausių žmogaus gyvenimo pėdsakų, ir kitus senovės paminklus. Iš kaimo į kaimą mūsų mokslininkai traukė plačiais Dainavos laukais į rytus. Visur jie mielai buvo sutinkami, visur rasdavo stropių padėjėjų moksleivių. Ilgokai keliavę, vieną pavakarį mokslininkai pasiekė Trakų aps., Semeliškių vls., Načiūnų k.

Načiūnuose mokslininkai nutarė nakvoti ir sustojo erdvioje ūkininko Lapino seklyčioje. Netrukus kukli kaimiška vakarienė garavo ant stalo, ir mokslininkai vakarieniaudami šnekučiavosi su šeimininku apie ūkininkų vargus, apie savo kelionę ir teiravosi apie įvairias senoviškas liekanas kaimo laukuose.

– Tušti mūsų laukai: nėra juose nei piliakalnių, nei milžinkapių, nei kurių nors senoviškų daiktų, – pasakojo šeimininkas.

Atidžiai klausėsi to pasikalbėjimo šeimininko sūnus Vytautas, 6 klasės gimnazistas, išsilavinęs jaunuolis, veiklus skautas ir didelis svajotojas. Mėgstamiausia jo svajonė buvo atlikti tėvynės gerovei

kokius nors karžygiškus darbus, pačiam tapti karžygiu. Būdamas gimnazijoje, jis dažnai sustodavo prie žuvusiųjų kovose dėl tėvynės gimnazijos auklėtinių paveikslų ir, žiūrėdamas į jų kupinus ryžto jaunus veidus, pavydėdavo jų likimui.

- Laimingi esate, draugai, kad sunkiu, bet garbingu Lietuvos atstatymo metu lankėte mūsų gimnaziją. Kaip aš pavydžiu jums, kad galėjote, palikę gimnazijos suolus, griebtis ginklo! Nors ir žuvote kovose, bet jūsų aukomis apginta Lietuvos laisvė, ir jūs karžygiais tapote. Kaip nuobodūs mūsų laikai, vienodai pilkos dienos. Kasdien tas pats darbas. Kaip aš pavydžiu jums, draugai karžygiai!

Tačiau, negalėdamas įkūnyti savo svajonių mūsų dienų gyvenime, Vytautas Lapinas jas nukeldavo į praeitį, ieškodamas joje tokių laikotarpių, kurie tikrai pareikalautų iš jo karžygiškų veiksmų. O tokių laikotarpių mūsų praeityje buvo nemaža. Pagaliau net visa lietuvių tautos istorija – vienas ilgas karžygiškas ne tik atskirų asmenų, bet ir visos tautos pasiaukojimas. Lietuvių tautos istorija buvo mėgstamiausias Vytauto dalykas. Tai ir dabar, sužinojęs, kad į jų namus atvažiavo nakvoti garsus Lietuvos istorijos profesorius Kalnietis ir jo asistentas Mailius, Vytautas padėjo jiems įsikurti ir atidžiai

klausė tėvo ir mokslininkų kalbą. Kai tėvas pasakė, kad Načiūnų laukuose jokių senovės paminklų nėra, Vytautas prabilo:

- Tėveli, ogi miške yra keli samanomis apaugę akmenys. Kai dar ganiau, tai drauge su kitais vaikais nuo vieno akmens samanas nudraskiau ir kažin kokius keistus ženklus jame mačiau. Tarytum raižlių būta¹.

Nepaprastai atidžiai klausė tų Vytauto žodžių Mailius ir, vos tik jam baigus kalbėti, paklausė:

- Ar galėsi man tą įdomų akmenį parodyti?

- Galėsiu, - atsakė Vytautas, džiaugdamašis, kad ir jis galės bent tuo mokslininkams padėti ir pats prie senovės tyrinėjimo prisidėti.

Anksti rytą, kai, pavargęs nuo kelionės, profesorius dar miegojo vėsioje svetainėje, jo asistentas ir Vytautas rasotais laukais jau traukė į mišką akmenų su ženklais žiūrėti. Netrukus jie buvo miške ir priėjo prie kelių paskirų tarp medžių gulinčių akmenų. Nugrimzdę į žemę, samanomis ir kerpėmis apaugę, slėpėsi jie ošiančių medžių pavėsyje. Kai kurie jų vos bebuvo žemės paviršiuje matomi.

¹ Načiūnų k., Semeliškių vls., Trakų aps. tikrai yra randami akmenys su neaiškiais ženklais.

- Kuriame tie ženklai? - paklausė Mailius.

- Rodos, kad šiame! - pastebėjo Vytautas, pasilenkęs paėmė šaką, pradėjo valyti nuo akmens samanas ir kerpes. To paties darbo ėmėsi ir Mailius. Greitai akmuo buvo apvalytas, bet, atidžiai jį apžiūrėję, jokių ženklų nepastebėjo.

- Tai gal tame... - nedrąsiai prabilo Vytautas, rodydamas į skyrium nuo kitų gulintį didoką akmenį.

- Pažiūrėsime, - ramiai pastebėjo Mailius ir vėl kartu su Vytautu ėmė valyti nuo akmens samanas ir kerpes.

- Štai ir ženklai! - sušuko Vytautas, rodydamas išvalytame akmens šone kažin kokias raukšles.

- Taip, tai iš tikrųjų ženklai! - nudžiugo, metęs į juos žvilgsnį, Mailius ir paskubomis ėmėsi valyti visą akmenį. Pagaliau akmuo buvo nuvalytas. Kiek ryškiau buvo galima įžiūrėti akmenyje kažin kokius neaiškius ženklus, panašius į natūralias akmens raukšles.

- Amžiai gerokai išdilino tuos ženklus, - prabilo Mailius, - bet pabandysime juos geriau įžiūrėti, gal ką nors ir tie ženklų pėdsakai galės pasakyti?..

Prityrusia mokslininko akimi jis pradėjo sekti ženklus, vietomis pirštais braukdamas per vos įžiūrimas akmenyje raukšles. Iš pradžių Mailius buvo lyg ir

abejingas, bet, toliau tiriant ženklus, pirštai vos pastebimomis raukšlėmis greičiau slankiojo, o sučiauptos lūpos kažin ką vis dažniau ir dažniau kuždėjo.

Kuždėjimas kas kartą buvo garsesnis, akys žibėjo, ir pagaliau Mailius iš lėto garsiai perskaitė:

M..tus die.... tar....av. er.....ėmy....

- Tai „Mortus – dievų tarnas!“ – garsiai sušuko Mailius. – Tai iš tikrųjų senoviški lietuvių raštaženkliai. Pagaliau atrastas antras svarbus tų raštaženklių pavyzdys! Dabar jau užtenka įrodymų. Tai nustebins profesorių šis atradimas! Bet ką norėjo pasakyti tuo savo užrašu ant akmens tasai nenuorama dievų tarnas, nuo tolimojo Rambyno į Dainavos kraštą atkeliavęs?

Ir vėl atidžiai pradėjo jis ir Vytautas sekti akmens ženklus, bet, be kelių, dar vos pažintų, ženklų, iš kurių galėjo sudaryti aiškesnius kelių žodžių skiemenis, kitų išskaityti negalėjo, nors jų pėdsakai buvo pastebimi gana dideliame akmens plote.

- Užteks, – pagaliau prabilo Mailius, kai įsitikino, jog daugiau ženklų negalima pažinti. – Gaila, labai gaila, kad laikas išdildė daugumą ženklų, bet pasitenkinsime ir tuo, ką jau pastebėjome! – baigė Mailius ženklų tyrimą, o pastebėtus ženklus tiksliai užsirašė į savo užrašų sąsiuvinį.

Stebėjosi šiuo atradimu Vytautas, bet, nesu-
pradamas jo svarbos, ketino Mailiaus paklausti
apie tuos ženklus. Tačiau ne mažiau stebino jį ir
jaunojo rimto mokslininko elgesys, kuris, nusira-
šęs akmens ženklus, iš džiaugsmo pradėjo šokinėti
aplink akmenį ir kartojo:

- Brangus Mortau, kiek džiaugsmo man suteikei,
kokį svarbų kultūrinį palikimą mums palikai!..

Pagaliau, smalsumo traukiamas, Vytautas nebe-
iškentė ir kreipėsi į Mailių, prašydamas paaiškinti,
ką jis svarbaus tame akmenyje atrado.

- Brangusis Vytautai, - tarė Mailius, - tavo dėka
išspręstas svarbus lietuvių tautos garbei klausimas.
Galutinai įrodyta, kad senovės lietuviai turėjo ori-
ginalią rašybą, kad ir jie patys, o ne vien tik sveti-
mieji galėjo apie tautos didvyriškus žygius rašyti.
Seniai jau apie tai galvojau ir spėlioju, net vieną
tokį rašybos pavyzdį aptikau ant vienos žalvarinės
apyrankės ir su dideliu vargu tą užrašą perskaičiau.
Bet to vieno pavyzdžio buvo maža, o štai dabar ant
šio akmens aptikome dar antrą tos rašybos pavyzdį.

Įdomu ir tai, kad apyrankės užrašas ir ant akmens
iškaltas raštas mini tą patį vardą. Tai dar daugiau
įrodo mūsų atradimo tikrumą. Tačiau apie tai dar
pakalbėsime, o dabar skubėkime pas profesorių,

kad ir jį šituo atradimu pradžiugintumėm ir įrodytumėm, kad senovės lietuviai tikrai turėjo savo originalią rašybą!

Abudu paskubomis grįžo į kaimą ir įbėgo į sveitainę. Mailius, netvardydamas džiaugsmo, pribėgo prie dar miegančio profesoriaus ir pradėjo jį žadinti:

- Profesoriau, profesoriau! - kartojo Mailius, - pagaliau tikrai atradau!

Nustebęs tokiu rimto bendradarbio elgesiu, profesorius pasikėlė lovoje ir paklausė:

- Ką taip svarbaus radote, kolega?

- Akmenyje radau Mortaus raštų. Jis ir čia buvo... - Bet, pastebėjęs, kad profesorius nustebęs į jį žiūri, jaunas mokslininkas kiek nurimo ir jau aiškiai kalbėjo:

- Pagaliau tikrai įsitikinau, kad originalūs senovės lietuvių raštaženkliai tikrai yra buvę, nes čia kartu su Vytautu radome iškaltą akmenyje antrą raštaženklių pavyzdį ir jį perskaičiau.

- Tai gal vėl tik romantiškomis svajonėmis, o ne moksliskais argumentais paremtos išvados, - ramiai pastebėjo profesorius. - Tokių tamstos įrodymų jau ne kartą, dar žiemos metu, iš tamstos esu girdėjęs.

- Bet šį kartą jau turiu tikrų įrodymų. Senovės lietuviai originalią rašybą tikrai turėjo. Štai tos rašy-

bos pavyzdys, iš akmens nurašytas, o štai nuorašas nuo vienos žalvarinės, Rambyne rastos, apyrankės, – pasakė Mailius ir padavė profesoriui ženklų nuorašus.

– Keista, labai keista, – kartojo profesorius, lygindamas nuorašus. – Čia tikrai yra kokių nors raštaženklių pavyzdžiai. Nors jie yra ir labai primityvūs, bet aiškiai matyti, kad jais yra išreikšta kažin kokia mintis. Įdomu, labai įdomu, jei jie iš tikrųjų yra, kaip tamsta tvirtini, senovės lietuvių raštaženkliai!

Pagaliau profesorius, nebeslėpdamas savo smalsumo ir nustebimo, pradėjo teirautis:

– Ar tamsta, gerbiamasis kolega, tuos užrašus įskaitei?

– Taip, tų ženklų prasmę išsprendžiau ir užrašus tikrai perskaičiau. Neabejoju, kad jie iš tikrųjų yra senovės lietuvių raštaženkliai ir jų originaliosios rašybos pavyzdžiai!

Profesorius ir Vytautas nustebę klausėsi Mailiaus pasakojimo, kaip jis ilgais žiemos vakarais, nors profesorius ir buvo neigiamai tuo klausimu pasisakęs, nagrinėjo senovės lietuvių originalių raštaženklių buvimo klausimą ir kaip jam pavyko senoje žalvarinėje apyrankėje įskaityti tų raštaženklių užrašą: „Mortus – dievų tarnas“. Tačiau, nors raštažen-

kliai jau ir buvo atrasti, bet vieno pavyzdžio dar buvo maža, ir jis visur ieškojo tų raštaženklių pėdsakų. Ir štai šiandien akmeny vėl tuos raštaženklus aptiko. Nuostabiausia, kad ir apyrankės užrašas, ir likę užrašo pėdsakai akmeny apie tą patį asmenį, „Mortų – dievų tarną“, kalba.

Išklausęs karštos jaunojo mokslininko kalbos, senas profesorius pasikėlė iš lovos, dar kartą patikrino užrašų nuorašus, pamastė ir pagaliau tarė:

– Sveikinu, brangusis kolega, tai iš tikrųjų tamstos atrasti originaliosios lietuvių rašybos pavyzdžiai. Šis tamstos atradimas yra ypatingai reikšmingas lietuvių kultūros istorijai. Jis iš pagrindų keičia iki šiol buvusias mūsų ir svetimųjų mokslininkų pažiūras apie senovės lietuvių kultūrą.

Iš tikrųjų tai buvo aukštos kultūros tauta, kuri, kaip politiniame gyvenime, taip ir kultūrinėje kūryboje, buvo savarankiška, ir ėjo vien tik tautiniais pagrindais nustatytais keliais. Sveikinu tamstą, brangusis kolega, ir atsiprašau, kad iki šiol su nepasitikėjimu klausydavausi tamstos įrodymų ir skeptiškai žiūrėdavau į tamstos šioje srityje dirbamus darbus.

Priėjęs prie Mailiaus, senas profesorius meiliai jį apkabino ir nuoširdžiai pabučiavo.

- Dėkingas tamstai, gerbiamas profesoriau, už nuoširdų sveikinimą, tačiau šio nuostabaus atradimo kaltininku ne vien tik save laikau. Kitas šio kultūrinio laimėjimo kaltininkas yra šis jaunas mokslinis bendradarbis, dėl kurio pastabumo pavyko surasti antrą originalios senovės lietuvių rašybos pavyzdį, - tarė Mailius, privesdamas Vytautą prie profesoriaus.

- Sveikinu ir tamstą, jaunasai mokslo bendradarbi, su tokiu dideliu laimikiu pirmuose mokslinio bendradarbiavimo žingsniuose. Linkiu tamstai būti tikru paslaptingosios lietuvių tautos praeities tyrimo mokslo bendradarbiu, paaukoti jam visas savo jaunąsias jėgas ir su dar didesniu pasisekimu dirbti! - kalbėjo profesorius, sveikindamas ir bučiuodamas paraudusį ir sumišusį Vytautą.

Nereikia daug aiškinti, norint pabrėžti, ką jautė karštas Lietuvos istorijos mylėtojas Vytautas, taip netikėtai tapęs didelio mokslinio laimėjimo kaltininku. Sumišęs stovėjo ir pats netikėjo, kad ir jis yra ši tą lietuvių tautos garbei padaręs.

Mokslininkai ir Vytautas per pusryčius linksmai šnekėjosi apie tą svarbų atradimą. Vien tik ir buvo minimi senoviški ir originalūs lietuvių raštaženkliai ir paslaptingas „Mortus - dievų tarnas“, seniausias lietuvių rašytojas.

- O ką daugiau sako tasai akmenyje iškaltas užrašas? Juk ten ne vien tik Mortaus vardas minimas. Ten dar kažin kas buvo iškalta? - teiravosi Vytautas.

- Tikrai, - pastebėjo profesorius, - įdomu, ką šituo savo iškalto akmenyje užrašu norėjo pasakyti Mortus - dievų tarnas. Kuriam reikalui jis akmenyje iškalė tą užrašą?

Tasai klausimas sudomino visus. Ilgai tyrinėjo akmenyje rastų ženklų nuorašą, bet užrašo minties neišsprendė. Po pusryčių dar kartą visi nuvyko prie to akmens. Vėl Mailius stengėsi iš nudilusių ženklų liekanų iškaityti visą užrašą ir suprasti jo turinį. Bet veltui. Amžiai jau buvo visai išdildę akmenyje iškaltus ženklus, tik kiek aiškiau buvo galima iškaityti kelis atskirų žodžių skiemenis:

M.rtus die.. tar... ..

.ernav. .er. ūno .o...emy

.... ..

Mailius garsiai perskaitė užrašą ir liūdnai prabilo:

- Daugiau nieko nebegalima iškaityti, viskas jau yra išdilę.

- Pabandysime spręsti šio užrašo turinį iš rašto likučių! - nekantravo susidomėjęs šiuo atradimu profesorius. Visi ėmėsi tą įdomią praeities laikų mįslę spręsti.

- Aišku, kad šiame užrašė Mortus - dievų tarnas, kurio vardą lengvai įskaitome, dar Kernavę pamini, - apsidžiaugė profesorius. Štai beveik visas to garsaus senovės miesto pavadinimas yra išlikęs akmenyje. (K)..ernav.(e), tai tikrai Kernavė yra minima.

- O štai nesunku dar ir kitą žodį atspėti: (P)..er..(k)...ūno! - lėtai prabilo profesorius, sekdamas kito žodžio skiemenų likučius. Taip, tai iš tikrųjų dievo Perkūno vardas minimas. Ir jis, be abejo, su Kernavės pavadinimu yra susietas. Iš istorijos šaltinių žinome, kad Kernavėje tikrai yra buvusi dievo Perkūno šventykla!

- Visai tiksliai išsprendėme, gerbiamas profesoriau, - pabrėžė Mailius. - Bet įdomu, kad dar vieno žodžio išlikę ženklai kažin kokį požemį mini!

Tačiau tik tiek mokslininkams pavyko iš Načiūnų akmenyje iškalto, bet per ilgus metus išdilusio užrašo liekanų iškaityti. Bet ir tie maži praeities pėdsakai senovės tyrinėtojų tarpe iškėlė daug naujų minčių ir klausimų.

- Šitos užrašų liekanos pateikia įdomių naujų uždavinių mūsų senovės tyrinėjimui, - pagaliau pabrėžė profesorius. - Jei tasai paslaptینگasis Mortus - dievų tarnas - tikrai čia mini Kernavės Perkūno šventyklą, tai jos pėdsakų ten tikrai turi būti. Suradę

šiuos pėdsakus, gal atspėsimė ir kitas užrašo mintis. Taigi važiuojame į Kernavę, kolega!

- Važiuojame! - pritarė asistentas.

Ir mokslininkai, grįžę į kaimą, pradėjo ruošti kelionei.

Vytautas su pavydu žiūrėjo į mokslininkų pasirėngimą keliauti. Patyręs tiek laimės, tapęs didelio mokslinio laimėjimo kaltininku, Vytautas buvo paniuręs. Gailėjosi, kad mokslininkai dar ir toliau stebės nuostabias lietuvių praeities paslaptis, o jis vėl liks vienas. Jis taip norėjo daugiau nebesiskirti su mokslininkais ir keliauti drauge su jais į Kernavę, dalyvauti atliekant istorinius tyrinėjimus. Net ašaros pasirodė jo akyse, ir jis giliai atsiduso, bet pareikšti savo norų nedrįso.

Netikėtai pažvelgęs į Vytautą, Mailius suprato jo nerimo priežastį.

- Ar nenorėtum kartu su mumis vykti, brangus Vytautai? - paklausė Mailius.

- Labai norėčiau! - nedaršiai atsakė Vytautas.

- Labai gerai! - sutiko ir profesorius.

- Nuo šios dienos mūsų ekspedicija padidėjo dar vienu moksliniu bendradarbiu. Prašau ruošti kelionei... bet tik pradžioje paprašysime tėvėlių sutikimo.

Kreipdamasis į seną Lapiną ir šeimininkę, profesorius pradėjo jų prašyti leisti kartu su jais kelioms dienoms Vytautą. Tėvai mielai sutiko, ir Vytautas greitai pasiruošė kelionei.

Netrukus paprastas kaimiškas vežimėlis su mokslininkais ir Vytautu jau tratėjo siauru lauko keleliu į rytus, kur visus keliaujančius viliojo tolimos Kernavės ir seniausiojo lietuvių rašytojo „Mortaus – dievų tarno“ – paslaptis.

4. Drauge su mokslininkais

Nors mokslininkų ekspedicija dabar turėjo aiškų savo kelionės tikslą – Kernavę, tačiau, kaip ir anksčiau, jie keliavo ne skubėdami, bet lankydami ir tyrinėdami įvairius pakelyje pasitaikančius senovės paminklus.

Mokslininkai savo kelione po pasakiškąjį Dainavos kraštą buvo labai patenkinti, bet ypač ja buvo patenkintas Vytautas. Šita jo trumpa kelionė drauge su mokslininkais Lietuvos laukais visai kitoje šviesoje parodė jam tautos praeitį. Mylėdamas tautos istoriją, didžiudamasis jos didvyriais, Vytautas tautos praeitį vaizdavosi abstrakčiai, chronologiškai. Jis, įsivaizduodamas praeitį, turėdavo galvoje tik laiką; su vieta tie praeities vaizdai neturėjo ryšio, todėl jie būdavo negyvi ir neryškūs.

Kitaip atrodė Vytautui tautos praeitis keliaujant su mokslininkais. Tautos praeitis tapo gyva, artima, nes istoriniai įvykiai jau ne vien tik laiko matu buvo matuojami, bet buvo pažintos ir tikrosios tų įvykių plėtojimosi vietos.

Labai gilų įspūdį Vytautui padarė 1348 metų lietuvių kautynių su kryžiuočiais lauko aplankymas Žiežmarių apylinkėje, ties Strėvos upe. Mokslininkų primintas šis svarbus mūsų istorijos įvykis ir pats kautynių laukas labai paveikė Vytautą. Taip gyvai jis įsivaizdavo tą baisiąją tautos tragediją, kada narsusis Kęstutis, paskubomis surinkęs kiek galėjo kariuomenės ir nepasirengęs, užkirto čia kelią žygiuojantiems į Lietuvos širdį – Vilnių – kryžiuočių pulkams.

Nedidelė buvo lietuvių kariuomenė, bet, narsiojo ir mylimo vado skatinama ir vedama, drąsiai stojo į kovą, pasiryžusi žūti ar laimėti. Nelygios buvo jėgos. Galingi kryžiuočių pulkai nugalėjo toje kovoje narsuolius lietuvius. Daug jų krito nelygioje kovoje. Bet neilgai džiaugėsi laimėjimu ir plėšrieji priešai. Greitai ir jie susilaukė baisiosios keršto valandos.

Tačiau ne vien tik šis kautynių laukas sužavėjo Vytautą. Jis sužinojo, kad ir visas jo gimtasis Dainavos kraštas yra ištisa įvairių istorijos įvykių arena. Čia ne kartą virė baisios kovos su priešais. Daug kartų čia senovės lietuviai švėsdavo savo pergalių šventes, o pralaimėję ne nusimindavo, bet naujas jėgas kaupė, naują pasiryžimą ugdė, naujus ginklus kalė.

O kokie įdomūs senieji Dainavos keliai! Kiek jie matė įdomios praeties! Jais, dainuodami skambias pergales dainas, grįždavo iš tolimųjų kraštų senovės lietuvių karių pulkai, jais keliaudavo mūsų tautos didvyriai – didieji kunigaikščiai, jais į senąją sostinę Vilnių iš visų Europos kraštų vykdavo garbingi svečiai. Daug ką matė Dainavos laukai ir keliai.

Matydamas didelį Vytauto susidomėjimą savo krašto praetimi, senas profesorius pamilo Vytautą ir kiekviena proga aiškino jam įvairius Lietuvos praeties įvykius.

– Ne vien tik istoriniais laikais klestėjo Dainavos krašto gyvenimas – jis klestėjo ir gilioje praetyje, dar priešistoriniais laikais. Apie tuos laikus žinome iš gyvų tos praeties liudytojų – įvairių senovės paminklų. Štai kad ir šiame miške, – aiškino profesorius, pravažiuojant mišką ties Guronių k., Rumšiškės vls., Trakų aps., – ar matai štai tuos išmėtytus dideliame miško plote didokus piltinius kauburius? Tai pilkapiai, kuriuose ilsisi mūsų tolimosios praeties prosenelių palaikai. Daug ką galime sužinoti iš jų!

– Labai įdomu būtų, pone profesoriau, pažinti juos... Ar jų netyrinėsite? – paklausė Vytautas.

– Mielas drauge, – atsakė profesorius, – nors tamstai ir būtų labai įdomu matyti, kaip jie tyrinė-

jami, bet šio tamstos smalsumo negalėsime patenkinti. Šie, kaip ir daugelis kitų Dainavos krašto pilkapių, jau yra tyrinėti. Juose rastų daiktų rinkiniai yra muziejuose, ir apie jų tyrinėjimus galima ir knygoje pasiskaityti. Tačiau sustosime prie jų ir apžiūrėsime jų išorę. Tikslios visų pilkapių išorinio įrengimo smulkmenos daug ką gali mums pasakyti. Jus galime pažinti ir be kasinėjimų.

- Bet kokie yra senovės paminklai tie pilkapiai, ir apie ką jie gali mums pasakyti? - teiravosi Vytautas.

- Pilkapiai, - aiškino profesorius, - tai savotiškai įrengti senovės kapai. Tokį laidojimo būdą lietuviai naudojo labai ilgą laiką: nuo pirmųjų amžių po Kristaus gimimo net iki krikščionybės priėmimo. Į kapus kartu su sudegintų lavonų liekanomis ar su nede-gintais lavonais, pagal papročius, dėdavo ir įvairius daiktus. Tyrinėjant tuos daiktus matyti, kad jau nuo III-IV šimtmečio po Kristaus lietuviai buvo sukūrę nuostabiai gražią ir originalią aukštą kultūrą, pasi-reiškusią geležinių ir žalvarinių daiktų gamyba.

Patirta, kad tais laikais ir geležis pačių lietuvių buvo vietoje gaminama iš vietinės geležies rūdos. Iš geležies gamindavo gražius ir savotiškus kovos kirvius, ietis, durklus, skydus, dangčius, šalmus ir daug kitų kariškų reikmenų. Be to, ir įvairių papuo-

šalų: smeigtų, antkaklių, apyrankių ir kitų mokėdavo padaryti. Žalvarį iš svetur gaudavo ir iš jo nuostabiai gražius papuošalus darydavo.

Kad labiau sudomintų Vytautą mūsų tautos praeitimi, profesorius paklausė:

- O kaip manai, kurios priežastys skatino senovės lietuvius susirūpinti geležies gamyba?

Blaškęsi Vytauto galvoje mintys. Apie tokį tolimą senovės lietuvių gyvenimą jis visai dar nebuvo nei girdėjęs, nei skaitęs ir todėl į profesoriaus klausimą nemokėjo atsakyti. Matydamas, kad Vytautas į jo klausimą neatsakys, profesorius toliau tęsė:

- Pirmieji mūsų eros amžiai ypač pasižymėjo tautų judėjimu. Mat, paplitus geležies gamybai, atsirado galingesnių kovos ginklų. O tai skatino įvairias tautas kelti karus, daugiau organizuoti savo gyvenimą, kurti valstybes, plėsti savo įtaką ir kultūrą tarp kitų tautų. Mes matome, kad tuo laiku Europoje viena po kitos kuriasi įvairios valstybės.

- Šis tautų sąjūdis nepaliko nuošalyje ir senovės lietuvių, kurie taip pat į jį buvo įtraukti. Įvairios kaimyninės tautos: gotai, slavai, suomiai ne kartą grąsindavo jų laisvei. Kad apgintų savo laisvę, senovės lietuviai, kurie iki tol daugumoje buvo ramūs žemdirbiai, pradėjo plėsti geležies gamybą, kalti gin-

klus, o kartu ir naują visuomeninį gyvenimą kurti. Sukūrę valstybę – kunigaikštystę, įrengė gynimosi pilis, o šalia jų išaugo ir žymesnieji mūsų miestai, pavyzdžiui: Vilnius, Trakai, Kaunas, Kernavė, Merkinė, Ukmergė, Utena ir kiti.

– Bet Vilnių didysis Lietuvos kunigaikštis Gediminas įkūrė, ir istorijoje net jo įkūrimo data – 1323 metai – yra nurodyta! – pabrėžė Vytautas.

– Tai tiesa, – aiškino profesorius, – bet didysis kunigaikštis Gediminas tikriausiai gali būti laikomas tik naujojo Vilniaus – Lietuvos valstybės sostinės – įkūrėju. Bet Vilnius jau seniai, dar iki Gedimino, buvo įkurtas, ir jis buvo žymus kultūrinis centras. Jame net viena žymesniųjų krašto šventyklų yra buvusi. Vilniaus pradžia siekia dar priešistorinius laikus.

Atidžiai klausėsi Vytautas tų profesoriaus žodžių, drauge su juo ir Mailiumi vaikščiodamas po mišką ir apžiūrinėdamas pilkapius.

– Kodėl pilkapiai nevienodi? – teiravosi Vytautas. – Štai čia jie didesni, gana aukšti, yra gal daugiau kaip metro aukščio, o ten, pakraštyje, jie vos matomi žemės paviršiuje ir tik todėl pastebimi, kad aplinkui apdėti akmenų vainiku?

– Toks išorinis pilkapių įrengimo skirtumas rodo įvairius jų supylimo laikotarpius, – pastebėjo profe-

sorius. – Anie žemesnieji pilkapiai yra pirmųjų šimtmečių po Kristaus gimimo, o šie, aukštesnieji ir didesnieji, be abejo, yra jau VI–VIII šimtmečių.

– Kodėl vieni pilkapiai grioveliais apkasti, o kiti akmenų vainiku apdėti? – vėl teiravosi Vytautas.

– Visos pilkapių supylimo smulkmenos: tiek išorinės, tiek vidinės, ne atsitiktinai padarytos. Pilkapių įrengimą, laidojimo būdą veikė vyravusios tais laikotarpiais ypatingos religinės pažiūros. Pilkapis yra amžinojo poilsio – mirusiojo – gyvenamoji vieta. Todėl visas jo įrengimas su tam tikra prasme buvo daromas.

Štai kad ir akmenų vainikai ar grioveliai aplink pilkapius. Jie ne vien tik pilkapiui stiprinti bei jo vietai pažymėti buvo daromi. Jie buvo daromi norint atskirti mirusiojo buveinės plotą, t. y. lyg būtų jo buveinės sienos, kurių mirusysis jau nebegalėjo peržengti ir į gyvųjų pasaulį sugrįžti, – aiškino profesorius.

– Kas gi yra pilkapių viduje, kaip jie įrengti? – vėl teiravosi Vytautas.

– Toje vietoje, kurioje buvo supilamas pilkapis, – toliau aiškino profesorius, – pirmiausiai degino didelį laužą, kad ji būtų pašventinta. Kartais pilkapio vietoje supildavo ploną balto smėlio sluoksnį.

Taip parengtoj vietoj degindavo mirusiojo lavoną. Jei jį degindavo atskirai, už kapinyno ribų, tai liekanas atnešdavo į pilkapį ir supildavo. Kartu su lavonu ir įvairūs mirusiojo daiktai buvo deginami. Iš viršaus sudeginto lavono liekanas ir daiktus žemėmis užpildavo, o rečiau akmenimis užklodavo.

Kartais jau supiltame pilkapyje iškasdavo duobutes ir į jas kitų sudegintų lavonų liekanas supildavo. Tokie pilkapiai būdavo gal vienos ir tos pačios šeimos bendri kapai.

Ne vien tik žmonėms tokius pilkapius supildavo. Tokius pat pilkapius senovės lietuviai supildavo ir savo draugams žirgams. Vilniaus krašte ir Dainavoje atkasta daug pilkapių, kuriuose rasta vien tik arklių kaulų ir pakinktų.

- Iš tikrųjų įdomu! - galėjo tik pabrėžti Vytautas, tiek daug visai naujų tolimosios lietuvių praeities dalykų sužinojęs.

Tačiau mokslininkai neužtruko ilgiau prie Guroinių pilkapių - juos apžiūrėję, tęsė savo kelionę į Kernavę.

Nors ir norėjo mokslininkai greičiau pasiekti Kernavę, kur, be kitų senovės liudytojų, tikėjosi rasti ir paslaptingojo „Mortaus - dievų tarno“ pėdsakų,

tačiau neiškęsdavo neaplankę pakelyje pasitaikančių senovės paminklų. Kartais ir iš kelio pasukdavo.

Keliaujant pro Žaslius, mokslininkai truputį pasuko į šalį nuo kelio – į garsųjį Laukogalio kaimą aplankyti akmens, vadinamo velnio sostu. Keistą išvaizdą turėjo šis akmuo. Tai buvo raudono granito uola 5 m ilgio, 5 m pločio ir 1,5 m aukščio. Akmens išvaizda liudijo, kad čia daug žmogaus rankų darbo įdėta. Pusė to milžino akmens buvo nuskelta ir sudarė kylančią į pietus aikštelę.

Viename aikštelės pakraštyje buvo iškalti trys loviai. Kita akmens pusė buvo palikta, tik keturkampiška nulyginta ir nupjauta viršūnė taip, kad susidarė vieno metro aukščio piramidė. Piramidės viršūnėje buvo žymūs kelių negilių įdubimų – dubėnėlių – pėdsakai.

- Iš tikrųjų nuostabus senovės lietuvių aukuro pavyzdys! - tarė profesorius, apžiūrėjęs akmenį.

- Kodėl jį žmonės vadina velnio sostu? - klausinėjo Vytautas juos lydėjęsio kaimiečio.

- Pasakojama, kad senovėje ant jo pats vyriausias velnias sėdėdavęs, - atsakė kaimietis.

- Toks šio akmens pavadinimas iš tikrųjų jo paskirtį pažymi! - šypsodamasis pastebėjo profe-

sorius, pamatęs, jog Vytautas nenorėjo tikėti kaimiečio aiškinimu.

- Daugelyje vietų senovės lietuvių pagerbtieji akmenys - aukurai - liaudies velnio akmenimis vadinami. Ne be reikalo juos taip pavadino, - pabrėžė profesorius.

- Yra ir pas mus velnio akmuo, - priminė tuos profesoriaus žodžius girdėdamas juos lydėjęs kaimietis. - Ant to akmens yra velnio pėda atspausta.

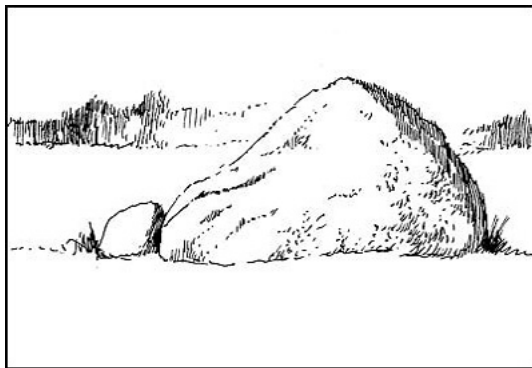
Susidomėję šia ūkininko pastaba, visi drauge nuėjo to akmens pažiūrėti. Priėję pamatė nedidelį pilko granito į žemę nugrimzdusį akmenį, kurio paviršiuje buvo matomas negilus - apie 30 cm ilgio ir 12 cm pločio - įdubimas.

- Štai ir velnio pėda! - tarė kaimietis, rodydamas į įdubimą.

- Bet ji visai į pėdą nepanaši! - abejodamas pabrėžė Vytautas.

- Argi „velnio“ pėda turi būti panaši į žmogaus pėdą? - nusišypsojo profesorius. - Kaip kiekvienos rūšies gyvų būtybių, taip ir velnio pėdos skirtingos.

- Bet ar velniai, būdami dvasinės būtybės, galėtų išpausti savo pėdas, ir dar tokioje kietoje medžiagoje? Ne, netikiu! Čia visai kas kita turi būti, - pasakė Vytautas.

*Velnio sostu, ar Didžiuoju, vadinamas akmuo,
esąs Žaslių vls., Laukogalio k.*

- Toksai tamstos, išsilavinusio jaunuolio, abejojimas yra visai natūralus. Į šį klausimą netrukus gausime ir tikrą atsakymą, - pasakė profesorius ir, kreipdamasis į ūkininką, paklausė:

- Ar nerandate savo laukuose Perkūno kirvelių?

- Randame, gana dažnai randame, - atsakė kaimietis. - Ir aš, rodos, du jų turiu.

- Ar galėtumėm jų iš tamstos ar iš kitų ūkininkų gauti: norėtumėm į muziejų nuvežti, - paprašė profesorius.

Tiek mokslininkus lydėjęs ūkininkas, tiek kiti Laukogalio kaimo ūkininkai mielai atidavė garsiam

profesoriui rastus savo laukuose gražiai nulygintus akmenis kirvukus. Keletas tokių Perkūno kirvelių tikrai buvo panašūs į kirvukus, nes ir išgręžtą kotui skylutę turėjo, bet kiti buvo be skylutės ir priminė kaltelius.

- Kokie įdomūs tie kirvukai. Bet kokia buvo jų paskirtis, nes dabar tokių kirvukų jau niekas nenau-
doja. Tai irgi įdomi senovės liekana? - teiravosi Vytautas.

- Apie šiuos kirvukus ir „velnio pėda“ pažymėtų akmenų praeitį pakeliui tamstai paaiškins mano kolega Mailius. O dabar į kelionę! - paliepė senas profesorius.

Padėkoję ūkininkams už senovės daiktus, mokslininkai keliavo toliau. Kol kaimo vežimėlis lengvai tai kildavo į kalnelius, tai nusileisdavo į žaliuojančius slėnius arba slėpdavosi miškų pavėsyje, Mailius pasakojo Vytautui apie įvairias senovės liekanas. Lyg kokios gražios pasakos klausėsi Vytautas jaunojo mokslininko aiškinimų, o senas profesorius apie kažin ką giliai mąstė ir tik retkarčiais galvos linktelėjimu tiems aiškinimams pritardavo.

- Žmonės gana dažnai savo laukuose randa tokių akmeninių kirvukų, plaktukų, kaltelių. Randa sveikų, randa ir jų dalių. Nežinodami jų tikros paskirties,

kaimo žmonės ilgai manė, kad jie buvo audrų metu paties dievo Perkūno svaidomi. Tik palyginti visai neseniai, gal prieš pusantro šimto metų, mokslininkai jų paslaptį išaiškino. Tie kirvukai visai ne dangiškos kilmės, o žmonių rankomis padaryti savo kasdieniniams reikalams: medžioklei, karui ir t. t. Jie buvo padirbti ir naudojami labai senais praeities laikais, kai dar žmonės nežinojo nei geležies, nei vario, nei kitų metalų.

- Iš pradžių žmonės net paprasto akmens gabalo ar baslio griebdavosi, norėdami kuri nors žvėrį užmušti, bet ilgainiui pastebėjo, kad pritvirtintas prie koto akmuo yra patogus medžioklės ar kovos įrankis. Dėl to pradėjo tokius akmenis tobulinti, darė panašius į kaltelius su aštriais ašmenimis ir buka pentimi. Pradžioje tokių kaltelių buvo nelygiai nuskelti šonai, ir tik vėliau išmoko juos nulyginti. Dar vėliau išmoko išgręžti juose kotui skylę, nes prie kotų pritvirtinti kalteliai buvo nepatogūs.

- Norėdami nulyginti nuskeltų kirvukų šonus, žmonės ilgai juos trindavo ant kai kurių mūsų laukuose esančių akmenų, papylę į tą vietą smėlio ir palaistę jį vandeniu. Ilgainiui toje akmens vietoje atsirado negilus pailgas įdubimas, kuri ir matėme Laukogalyje kaip „velnio pėdą“.

- Kodėl tie įdubimai, būdami pačių žmonių padaryti, velnio pėdomis vadinami? - teiravosi Vytautas.

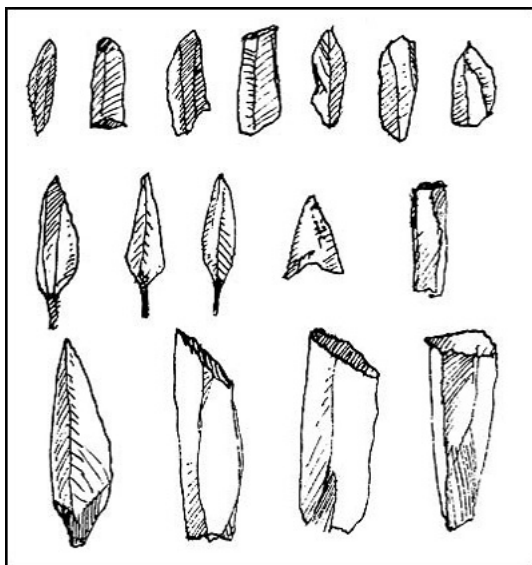
- Tai jau vėlesniais laikais, po akmens amžiaus, šis pavadinimas atsirado, - tęsė jaunas mokslininkas. - Anais tolimaisiais žmonijos gyvenimo laikais, kai dar akmens įrankius vartodavo, žmonės buvo susikūrę ypatingą religinę pasaulėžiūrą. Tikėjo, kad visa, kas tik gamtoje yra gyva, turi savo dvasią, ir tos dvasios įvairiai gali veikti žmogų.

Jeigu su kuriuo nors daiktu žmogui reikėjo ką veikti, tai jis pirmiausia turėdavo to daikto dvasios palankumą sau išprašyti. Norėdamas kuriam nors akmenyje akmens kirvuką nulyginti, žmogus pirmiausia jam nusilenkdavo ir maldaudavo jo sutikimo tam darbui. Taigi tokie akmenys jau pačioje pradžioje buvo gerbiami.

Amžiai slinko. Keitėsi žmonių gyvenimas. Žmonės pažino varį ir kitus metalus ir pradėjo gaminti žalvarinius, o vėliau ir geležinius įrankius. Keitėsi ir religinė žmonių pasaulėžiūra. Žmogų apsupančios įvairių daiktų dvasios gavo ryškesnį pobūdį. Jas imta skirstyti į geras ir blogas, galingesnes ir silpnesnes.

Ryščiau iškilo galingesnės dvasios, kurioms buvo teikiama dievybių galia ir pavedamos kurių nors svarbių žmonijos gyvenimo įvykių ir gamtos reišk-

kinių globėjų ir valdytojų pareigos. Taip atsirado pažiūra, kad medžioklė, žemdirbystė, karas, audros ir kitkas turi savo globėjus dievus. Tų globėjų ir valdytojų dievų palankumo nuolat žmonės maldavo, dažniausiai jiems aukas aukodami. Šiam reikalui parinkdavo akmenis, kuriuos ir paskyrė būti „dievų stalais“ – aukurais. Dažniausiai tam būdavo parenkami akmenys su įdubimais, atsiradusiais nuo akmens kirvukų lyginimo.

Mitkiškių akmens amžiaus sodybos titnaginiai dirbiniai

Tokie akmenys buvo gerbiami jau nuo tų laikų, kada jais naudojosi. Vėliau, kai jau paplito metaliniai įrankiai, žmonės visai pamiršo ir tų akmenų įdubimų atsiradimo priežastis, ir pačių akmens kirvukų reikšmę. Buvo manoma, kad tie akmenys kirvukai paties dievo Perkūno yra svaidomi audrų metu į piktąsias dvasias – velnius, o apie akmens įdubimus irgi pradėjo aiškinti, kad jie stebuklingu būdu atsiradę: yra gerųjų ar piktųjų būtybių (velnių) įminti. Todėl dažnai kai kur tokie akmenys vadinami velnio akmenimis, o jų įdubimai – velnio pėdomis, nors jie dažniausiai į pėdas visai nepanašūs.

– Bet įdomu, kaip mūsų liaudis taip ilgai atmena šių akmenų tikrąją, kad ir kiek pakeistą, praeitį? – teiravosi Vytautas.

– Tai yra pasekmė ypatingų mūsų tautos gyvenimo sąlygų, – pabrėžė Mailius, – apie kurias vėliau teks papasakoti, nes štai jau ir gražioji mūsų Neris tarp aukštų savo krantų plačiame slėnyje vingiuoja, o štai ten ir Kernavės bažnyčios bokštai kyla!

Kalbos nutrūko, ir visų akys nukrypo į tolumoje, kitame aukštame Neris krante, matomus Kernavės bažnyčios bokštus. Visus apėmė kažin koks nerimas, smarkiau plakė širdys, visi lyg jautė, kad ten Kernavėje jie suras kažin ką nepaprasta, kad paslap-

tingasis „Mortus – dievų tarnas“ neapvils jų, ir bus atskleista Načiūnų akmenyje jo palikto išdilusio užrašo paslaptis.

Nusileidę nuo aukšto kalno į platų Neries slėnį ties Mitkiškių kaimu, mokslininkai pateko į smėlyną. Darbinis kaimo arklys vos vilko per smėlį ratus. Keleiviai, gailėdamiesi gyvulio, išlipo iš ratų ir ėjo, sunkiai klampodami smėlynu.

– Tiesiog ideali akmens amžiaus sodybos vieta, – pastebėjo, aplinkui apsidairęs, profesorius. – Jeigu čia tikrai tos sodybos pėdsakų galėtumėm užtikti, vertėtų po tuos smėlio laukus pabraidyti.

– Kas gi čia gali mokslininkus vilioti? – galvojo Vytautas, sekdamas paskui juos, – nei jokių ypatingų įrengimų, nei kokių nors pastatų čia nematyti, vien tik grynas smėlis.

Tačiau netrukus Vytautas buvo nustebintas, kai profesorius pasilenkęs pradėjo rinkti smėlyje mažas juodas molinių puodų šukeles.

– Štai ir pirmosios akmens amžiaus sodybos liekanos, – paaiškino profesorius, rinkdamas šukes. – O štai ir kiti jos pėdsakai – tipiški akmens amžiaus titnaginiai skaldiniai.

Drauge su asistentu profesorius atidžiai rinko titnaginius skaldinėjus ir šukes. Norėdamas patar-

nauti mokslininkams, ir Vytautas ėmėsi rinkti šukes ir titnaginius skaldinius, kuriais gana didelis smėlio plotas buvo sėte nusėtas. Nesuprasdamas tikros renkamų daiktų paskirties, Vytautas neiškentė ir kreipėsi į mokslininkus:

- O ką reiškia tie titnaginiai skaldiniai ir šukės?

- Tai seniausios mūsų krašto žmogaus gyvenimo liekanos, - atsakė Mailius.

- Įdomu, kiek jos gali turėti metų? - teiravosi Vytautas.

- Štai šios šukelės turi ne mažiau kaip 5000 metų, o titnaginiai skaldiniai - tai dar daugiau, - ramiai atsakė Mailius.

Vytautas nustebo:

- Tai jie senesni ir už Babilono bokštą, ir už Egipto piramides? - nepasitikėdamas teiravosi Vytautas.

- Visai teisingai, - patvirtino senas profesorius. - Kada babiloniečiai, taip pat egiptiečiai apie savo garsius pastatus dar nė negalvojo, Lietuvos gyventojai jau skaldė tuos titnaginius skaldinėlįs, lipdė molinius indus, kurių šukes mes taip atidžiai renkame.

Matydamas Vytauto susidomėjimą tokiomis paprastomis praeities liekanomis, jaunas mokslis-

ninkas kiek tiksliau ėmė aiškinti šitų senovės daiktų praeitį.

Papasakojo Mailius atidžiai klausančiam Vytautui, kaip visa Lietuva ne kartą buvo storais ledų klo-dais ilgai dengiama, kaip keitėsi jos oras, augme-nija, gyvūnija. Kaip paskutinį kartą, ledams ištirpus ir dar šaltam arktiškam orui esant, Lietuvos lau-kuose ganėsi milžinų mamutų ir Šiaurės elnių ban-dos, kaip žmonės iš tolimesnių šiltesnių kraštų iš pradžių tik vasaromis lankėsi Lietuvoje ir medžiojo įvairius žvėris, o, žiemai artėjant, vėl traukėsi į šil-tesnius kraštus.

Ledams pasitraukus, oras Lietuvoje pasidarė šil-tesnis, bujojo įvairi augmenija, ir, nors išnyko mamu-tai ir Šiaurės elniai, atsirado daugiau kitos gyvū-nijos. Tuo laiku žmonės jau pastoviau apsigyveno Lietuvoje. Kur nors sausesnėje vietoje prie upės ar ežero įsirengdavo savo sodybas.

- Štai vienos tokios sodybos trobesio pėdsakai, - pasakė, nutraukdamas savo aiškinimus Mailius, ir parodė Vytautui ryškiai geltoname smėlyje matomą didoką juodos spalvos apskritą aikštelę.

- Argi tuomet trobesiai buvo apskriti? - teiravosi, sekdamas jų pėdsakus, Vytautas. - Kokie jie buvo?

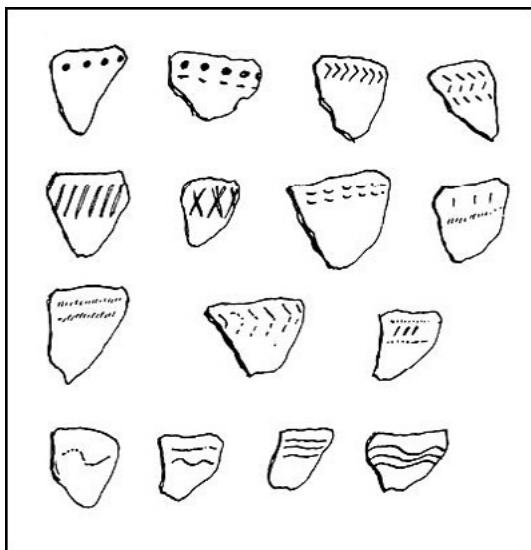
- Paprasti buvo trobesiai, - aiškino Mailius. - Trobesį sudarė smėlyje išrausta 3-5 m pločio negili duobė, kuri iš viršaus buvo pridengta kartimis, o kartys dar velėna ar moliu apdengiamos. Tik šone buvo palikta žvėrių kailiu uždengta anga žmonėms įeiti, o viršuje - čiukurais dūmams išeiti. Trobesio viduryje buvo kūrenamas židinytis, o aplinkui, ant šakų ar sausų žolių ir žvėrių kailių, sėdėjo ir gulėjo žmonės.

- O štai ir to trobesio statybos liekana, - pasakė Mailius, pakeldamas nuo smėlio deginto molio gabalą su aiškiais karčių atspaudais ir rodydamas jį Vytautui.

Dabar buvo aišku, kad toje vietoje buvusi karčių palapinė iš viršaus buvo nutinkuota moliu. Matyti, kad ji sudegė, nes molinis tinkas gerokai apdegęs.

- Keletas tokių netvarkingai išmėtytų trobesių ir sudarė visą sodybą. Čia gyvendami, žmonės peiliams, yloms ir iečių smaigaliams titnagus skaldė, molinius puodus lipdė, juos įvairiais brūkšniais ir linijomis gražino. O tie molinių šukelių brūkšniai - ornamentai - yra tikri, chronologiški, sodybos laikotarpio įrodymai. Štai tos šukelės - tikros akmens amžiaus liekanos, o tos, - parodė Mailius keletą kitų šukelių, - jau vėlesniųjų, žalvario amžiaus, laikų.

Rastos šioje sodyboje įvairių laikotarpių šukės parodo, kad joje labai ilgai ir pastoviai žmonės gyveno.

Mitkiškių sodybos šukės (1-4 - akmens amžiaus, 5-11- žalvario amžiaus, 12-15 - geležies amžiaus)

- O tos šukės, kurios be ornamentų ir tokios paprastos (į molį, matyti, skaldyto akmens trupinių įmaišyta), argi jos gali būti įdomios, kad renka-

mos? – stebėjosi Vytautas, kai profesorius prisirinko tokių šukių ištisą krūvą.

– Šios šukės dar įdomesnės, negu tos, kur ornamentais papuoštos, – ramiai pastebėjo profesorius, – nes jos rodo, kad tolimosios senovės sodybos gyventojai labai gerai žinojo fiziką.

– Fiziką? – nustebė Vytautas. – Titnaginis peilis, rankomis lipdytas puodas ir fizikos žinojimas yra nesuderinami dalykai!

– Tai visai teisinga, – aiškino profesorius, – nors akmens amžiaus žmonės ir nesimokė fizikos iš vadovėlių, bet praktiškai jau buvo daug fizikinių dėsnių patyrę ir tuo pasinaudavo.

– Bet kokių fizikos dėsnių žinojimą parodo tos šukės? – teiravosi Vytautas.

– Reikia pasakyti, – aiškino profesorius, – kad tų laikų puodai buvo labai netvirtai ir dažnai subyrėdavo. Juose virti valgius ant ugnies, kaip mes, negalėjo. Valgį dar ir taip gamindavo. Puodą pastatydavo ant žemės, apdėdavo jį aplinkui akmenimis ir apipildavo pelenais bei žemėmis. Į puodą įpildavo vandens, įdėdavo žvėrienos ir virdavo.

– Be ugnies? – stebėjosi Vytautas.

– Be ugnies, – aiškino profesorius, – kaitindavo židinyje akmenis ir juos į paruoštą su viralu puodą

mesdavo. Keletą tokių akmenų įmesdavo, ir – prašau valgyti. Tam tikslui akmenis amžiaus žmogui ir reikėjo žinoti fiziką.

– Dabar aišku, – pagaliau suprato Vytautas, – smulkūs akmenis trupiniai, įmaišyti į molį, sustiprindavo jo atsparumą staigiems temperatūros pakitimams, kai į valgiui gaminti puodą įmesdavo įkaitintą akmenį. Mat akmenų trupiniais šiluma greičiau išsi-sklaidydavo, ir puodas nesusprogdavo!

– Visai teisingai, – pabrėžė profesorius. – Taigi, jaunas drauge, dabar matai, kad ir akmenis amžiuje žmogui teko daug galvoti, stebėti, kad galėtų šiek tiek savo gyvenimą palengvinti, padaryti jį gražesnę, šviesesnę. Štai ši šukė taip pat parodo fizikos dėsnių žinojimą, – pasakė profesorius, rodydamas Vytautui šukelę, kurios visas paviršius buvo žolių ar šiaudų brūkšniais išspaustas.

– Dabar jau suprantu, kodėl puodo paviršius buvo brūkšniuojamas, – apsidžiaugęs sušuko Vytautas. – Juk tai taip pat ne vien pagražinimo sumetimais buvo daroma, bet svarbiausia todėl, kad brūkšniuotas puodo paviršius turėjo didesnę plotą. Tai stiprindavo jo atsparumą, kada į tokį puodą su viralu įmesdavo įkaitintą akmenį.

Taigi jau vien tik paprastos senoviškų molinių indų šukės ilgesnį laiką sulaikė mokslininkų dėmesį, o Vytautas džiaugėsi, kad sužinojo tiek daug įdomių tolimosios mūsų krašto praeities paslapčių. Bet vien tik titnago skaldinių ir šukių rinkimu mokslininkai nesitenkino. Dar ilgai braidžiojo smėlyje ir kiekvienam žingsnyje atidžiai jį apžiūrinėjo.

Kartu su jais sekė smėlį ir Vytautas. Dabar ir jis jau įprato stebėti. Vienoje vietoje Vytauto dėmesį patraukė keista, lyg tyčiomis netvarkingai smėlyje sumesta akmenų krūvelė. Pastebėjęs akmenis, Vytautas nurodė juos mokslininkams.

- Tai įdomi vieta! - pasakė profesorius ir, pasilenkęs prie akmenų, ėmė rinkti tarp jų esančias šukeles, titnaginius skaldinėjus ir dar kažin kokius trupinėjus. Patyrinėjęs vieną kitą panašią akmenų krūvelę, profesorius pagaliau džiaugdamašis pastebėjo:

- Juk tos netvarkingų akmenų krūvelės yra sodybos laikų kapų liekanos. Tai svarbus atradimas, nes iki šiol akmens amžiaus laidojimo Lietuvoje visai dar nebuvo pastebėta. Tai bus pirmieji aiškiai matomi laidojimo pėdsakai.

Nustebusiems savo jaunam asistentui ir Vytautui toliau aiškino:

- Įdomu, kad tos laidojimų liekanos pažymi, jog viduriniame akmens amžiuje žmonės jau turėjo sudėtingą nekrokulto² pasaulėžiūrą ir mirusiuosius laidodavo su ypatingomis apeigomis. Štai visos tos šukelės yra vieno ir to paties puodo - urnos - liekanos, o štai degintų kaulų trupinėliai, tarp kurių vieną ne visai sudegusį žmogaus dantį matote, - parodė profesorius surinktus tarp akmenų baltus trupinėlius.

Akmens amžiaus sodybos gyvenamojo trobesio liekanos prie Mitkiškių k., netoli Kernavės

- O šie titnaginiai skaldinėliai, aišku, buvę ugnyje, nes pabalę ir labai trapūs pasidarę. Iš to, ką čia

² Nekrokultas - mirusiųjų garbinimas.

matome, aišku, kad jau tais tolimais laikais mirusiųjų lavonai buvo kartu su mirusiojo daiktai deginami. Deginimo liekanos buvo surenkamos į puodą – urną. Urna buvo statoma ant žemės, apkraunama akmenimis ir užpilama žemėmis. Vėliau vėjas išpustė smėlį, sudužo urna, ir tik dabar išlikę netvarkingai išmėtyti akmenys ir kitos pastebėtos liekanos pažymi, kad čia tikrai akmens amžiaus laidojimo liekanos, nes urna, kaip matote, tikru to laikotarpio ornamentu papuošta!

– Bet įdomu, kad kapai čia pat šalia gyvųjų buvo supilami? – susidomėjo Mailius.

– Tai taip pat visai suprantama, – atsakė profesorius, – jei prisiminsime, kaip vystėsi pirmykštis nekrokultinis tikėjimas. Juk žinoma, kad pradžioje mirusieji buvo laikomi tikraisiais šeimos nariais, kurie gali padėti gyviesiems šią mažą ir silpną sodybą padaryti stipresnę ir galingesnę; todėl jos gyventojai mirusius čia pat, šalia sodybos, ir laidavo.

*Prie Mitkiškių sodybos rasto akmens amžiaus
kapo liekanos*

- Pone profesoriau! - kiek palaukęs, šaukė Vytautas, - čia ne tik mirusius degino, bet ir nedegintus lavonus laidojo. Štai kyšo iš smėlio tų žmonių griaučiai ir kaukolės.

Susidomėję šiais Vytauto žodžiais, mokslininkai skubėjo pas jį.

Iš tikrųjų gana dideliame smėlyno plote buvo matyti kyšantys iš smėlio žmonių kaulai. Visi pradėjo atidžiai žiūrinėti tarp tų kaulų smėlį ir rinkti

tarp jų randamus daiktus. Rado mažą geležinį peiliuką, geležinį smeigtuką, žalvario skardos sagtį, žiedų, o Vytautas net mažą nudilusį pinigėlį pakėlė nuo žemės.

Kiek pažiūrėjęs į surinktus daiktus, profesorius tarė:

- Šis senkapis jau daug vėlesnių laikų, kaip anksčiau pastebėtieji, bet ir jo liekanos yra labai senos. Šis geležies smeigtukas yra I-IV šimtmečio po Kristaus gimimo, žalvario skardos sagtis yra VIII-IX šimtmečio, o pinigėlis - Vytauto Didžiojo skatikas.

- Taigi matome, kad per ilgą, kelių tūkstančių metų, laikotarpį plėtėsi vienoda, savarankiška kultūra, kuri buvo reiškiamą ne vien tik materialiniais daiktais, bet ir tradicijomis. Šioje vietoje pradėtos dar akmens amžiuje mirusiųjų laidojimo tradicijos nenutraukiamos ir vėlesniais, net istoriniais, laikais, nors per ilgus amžius ne kartą keitėsi mirusiųjų laidojimo papročiai, kartu ir nekrokultinė pasaulėžiūra. Netenka abejoti, kad tūkstančius metų kurti vienodą ir pastovią kultūrą galėjo tik nuolat šioje žemėje gyvenusi tauta. O toji tauta - ne kuri nors kita, bet kaip tik tiesioginiai lietuvių protėviai.

- Lietuvių protėviai! - nustebo Vytautas.

- Taigi, - patvirtino senas profesorius, - jau nuo akmens amžiaus pabaigos (tai bus maždaug apie 4000 metų) lietuvių protėviai nuolat toje pačioje vietoje gyveno!

Susipažinę su akmens amžiaus sodybos ir senkapio liekanomis, rastomis smėlyje, mokslininkai iš atėjusių prie jų vietinių gyventojų sužinojo, kad netoli smėlyno, prie malūno, Sukros upely, yra akmuo su įdubimu, kuris vadinamas Panelės Švenčiausiosios pėda, o pats akmuo laikomas stebuklingu.

Apžiūrėjo mokslininkai ir stebuklingą akmenį. Įsižiūrėjęs gerai į akmens įdubimą, Vytautas kreipėsi į Mailių:

- Tame akmenyje toks pats įdubimas, kaip ir Laukogalio kaimo akmens. Įdomu, kodėl skirtingi jų pavadinimai? Ten jį vadina velnio, o čia Panelės Švenčiausiosios pėda.

- Tokių akmenų įdubimų vadinimas pėdomis jau vėlesniais laikais atsirado. Taip pat ne atsitiktinai tie pavadinimai atsirado, bet dėl kai kurių vėlesniais laikais buvusių svarbių tautos gyvenimo įvykių, - pabrėžė Mailius.

- Ilgą laiką visi akmenys su „pėdomis“ vienodai buvo gerbiami, nors buvo įvairioms dievybėms paa-

koti. Jų tarpe jau ir tuomet galėjo būti tokių akmenų, kurie būdavo velniams paaukoti. Tačiau tų tolimųjų laikų lietuvių „velniai“ neturėjo mūsų laikais jiems teikiamos sąvokos. Spėjama, kad senovėje lietuviai velniais ne piktąsias dvasias, bet mirusiųjų vėles vadindavo, ir jos ant tų akmenų būdavo garbinamos. Piktosios dvasios pikuoлияis buvo vadinamos.

- Krikščionybei Lietuvoje įsigalėjus, atsirado ir įvairių pagerbtųjų akmenų paskirstymas. Krikščionių dvasininkai, norėdami atpratinti lietuvius nuo daugelio stabmeldiškų papročių, skelbė, kad senoji lietuvių religija piktąsias jėgas - velnius - garbindavo, ir todėl viskas, kas dar buvo su senąja religija susieta, yra velnio - krikščionybės priešininko - valdžioje.

Tuomet ir pradėti vadinti kai kurie senovėje gerbti akmenys velniaakmeniais, o senovės kapai - velniakapiais. Tačiau, nors dvasininkai ir kovojo su senosios religijos liekanomis, senoviškos tradicijos buvo labai stiprios, ir dar ilgai, jau būdami krikščionys, lietuviai ypatingomis dienomis rinkdavosi į senovės šventyklų vietas, prie savo mirusiųjų protėvių kapų, prie akmenų aukurų ir senoviškais papročiais juos pagerbdavo.

Matydami tokį lietuvių liaudies prisirišimą prie savo senosios religijos liekanų, krikščionių dvasininkai paėmė jas į savo globą, ir jos naujai dievybei buvo pašventos. Tuo būdu vėliau liaudyje atsirado pažiūra, kad kai kurie akmenų įdubimai esą Viešpaties Dievo, Panelės Švenčiausiosios ar kurių nors kitų krikščioniškųjų šventųjų įminti.

Tokius akmenis pradėjo laikyti ypatingoje pagarbėje ir laiko juos stebuklingais, prie jų kryžius ir koplytėles stato, atlaidus rengia. Štai kad ir šis akmuo, žiūrėkite, kaip jis yra globojamas. Šalia jo pastatytas kryžius, pats akmuo su kryžiumi aptvertas, medžiais apšodintas.

Ilgai vyko religinių pasaulėžiūrų kova. Dar XVI-XVII šimtmečiais krikščionių dvasininkai ne kartą skundėsi, kad lietuviai tebegerbia senovės šventąsias vietas, nors jos ir velnio yra, kaip pastebi kanau-ninkas Daukša savo „Postilėje“.

Toji senovės lietuvių religinių pasaulėžiūrų kova pačios liaudies gražiai atvaizduota padavimais, kad kai kurie mūsų didieji akmenys nakties metu velnių būdavo velkami jais bažnyčios duris užversti.

- Taip ir apie garsųjį Puntuko akmenį pasakojama, - pastebėjo Vytautas.

- Taip pasakojama apie Puntuką, taip pasakojama ir apie daugelį kitų mūsų akmenų, - tęsė Mailius.

- Taigi, ir fantastiškiausiems liaudies padavimams atsirasti pagrindą davė kurie nors realūs gyvenimo faktai. Padavimai daug mūsų įdomios praeities paslapčių pasako!

- Iš tikrųjų viskas įdomu! - galėjo tik pabrėžti Vytautas, išklausęs jaunojo mokslininko paaiškinimą. - Tik dabar pradedu suprasti, kad daug ką gali mums pasakyti ir paprasta molinio puodo šukelė, kuris nors senoviškas daiktelis ar samanomis apaugę akmenys!

Tačiau, nors ir įdomi buvo Vytautui ši trumpa kelionė drauge su mokslininkais, čia prie Mitkiškių kaimo artėjo jos pabaiga, nes priešais kaimą, kitame Neries krante, buvo matyti Kernavė, paskutinis jų kelionės tikslas.

Mokslininkai mažu laiveliu persikėlė per sraunią Nerį ir pagaliau įžengė į jų nekantriai laukiamus Kernavės - Lietuvos Trojos - laukus.

5. Kernavė - Lietuvos Troja

Kernavę tikrai Lietuvos Trojos vardu galima pavadinti, nes vargu ar yra Lietuvoje kuri nors kita senovinė vieta, kuriai tiktų šis pavadinimas. Nemaža Lietuvoje yra išdidžių piliakalnių, kurie tos vietos reikšmingą praeitį parodo. Bet toji praeitis jau seniai pamiršta, ir tik pasakojami apie kai kuriuos piliakalnius padavimai vieną kitą jų praeities bruožams primena. Daug dar tebėra garsių senovės miestų ir miestelių, kurie ir šiandien dar lieka gyvais tradiciniais krašto kultūriniais centrais, nors naujų jų pastatai uždengia dar užsilikusias kuklias senovės liekanas.

Kas kita yra Kernavėje. Nors čia dar ir randame negausią sodybą, kuri tą garsų senovėje pavadinimą iki mūsų dienų išlaikė, bet ji jau seniai prarado bet kokią reikšmę kultūriniame krašto gyvenime. Ir tik sunykusios jos senovės liekanos, dar gyvi jų pavadinimai ir daugelis istorinių pastabų parodo Kernavės reikšmę praeityje. Tuo Kernavė gal kiek ir

skiriasi nuo garsiosios graikų Trojos, kuri istorinių pastabų nebuvo sulaukusi, bet jų likimas vienodas.

Kaip ir Homero apdainuotoje Trojoje, taip ir mūsų Kernavėje senovėje gyvenimas žydėjo. Aukštos jų pilių sienos ir bokštai kilo, gausios minios jų aikštėse užė, garsūs tautos karžygiai aukštai jų garbę kėlė. Baisios kovos ties jų sienomis siautė, linksmų puotų garsai toli skambėjo, karštai šventyklose kriviai ir žyniai dievų palaiminimo maldavo, skaisčios gražuolės skambias dainas dainavo.

Amžiai slinko... Ir lyg sapne išnyko sienos ir rūmai, ir garsūs tautos vadai, narsūs karžygiai, pamaldūs kriviai ir skaisčios gražuolės. Garsiosios graikų Trojos vietoje, Gisarliko upelio slėnyje, Mažonoje Azijoje, vien tik užmirštas piliakalnis riogsojo, apie kurį niekas ir manyte nemanė, kad tai garsiosios Trojos vieta. Tik tyrinėtojas Šlimanas Trojos istorinę vietą priminė, ir atgijo užmiršti jos vaizdai.

Mūsų Kernavė dar nesulaukė visa širdimi jos praeitį pamilusio tyrinėtojo. Bet jau ir dabar Kernavės senovės liekanos daug ką pasako smalsiam jos lankytojui. O jų čia nemaža. Prie aukštų Neries krantų prisiglaudęs paslaptingas piliakalnis tūno, šalia jo smėlingi apylinkės laukai kiekviename žingsnyje

kuri nors praeities bruožą parodo, o apylinkės pušynuose tyliai rymo daugybė milžinkapių – pilkapių.

Garsi buvo Kernavė praeityje, o dabar – tik kuklus lietuviškas bažnytkaimis. Bažnyčia, klebonija, mokykla, viena kita maža krautuvėlė ir kelios pasenusios ūkininkų trobelės. Atrodo, kad dar ir dabar, kada atgimusioje Lietuvoje visur matyti gyvumas, pažanga, Kernavėje tebevyksta jos nykimas. Būdama atskirta nuo jaunesniojo savo brolio Vilniaus, Kernavė merdi.

Pagaliau mokslininkai su Vytautu persikėlė per Nerį ir įžengė į Kernavės laukus. Nekantraudami pasiekė jie Kernavę, kad čia pagaliau išaiškintų Načiūnų akmenyje atrasto užrašo paslaptį, surastų ir iširtų dievo Perkūno šventyklą, aptiktų daugiau „Mortaus – dievų tarno“ pėdsakų ir galutinai nustatytų senovės lietuvių originaliosios rašybos buvimą.

Pasiekę Kernavę, mokslininkai, manydami čia ilgiau užtrukti su savo tyrinėjimais, ieškojo ramios buveinės, kurią netrukus ir surado.

– Koks mažas ir niūrus bažnytkaimis, – skaudančia širdimi pastebėjo Vytautas. – Jį matydamas, tiesiog nenoriu tikėti, kad Kernavės praeitis buvo garsi ir didinga.

- Šis tamstos abejojimas visiškai suprantamas, nes apie Kernavę, be vienos kitos istorinės pastabos, daugiau nieko greičiausiai nesi girdėjęs? - paklausė profesorius.

- Iš tikrųjų taip yra! - atsakė Vytautas, - labai mažai žinau apie Kernavę, o labai norėčiau daugiau apie jos praeitį išgirsti.

- Svarbų vaidmenį praeityje mūsų tautos gyvenime suvaidino Kernavė, - pradėjo aiškinti profesorius. - Kernavė yra Lietuvos valstybingumo lopšys. Čia gimė, brendo ir buvo įkūnyta Lietuvos valstybės kūrimo idėja. Ši idėja per amžius lietuvių tautą garbės keliais vedė. Tik dėl jos vėl buvo sukurta Lietuvos valstybė, sugrąžinta senoji tautos garbė, ir galime dabar naujos laisvos Lietuvos gyvenimu džiaugtis.

- Štai kaip vyko. Kernavė, būdama prie patogaus vandens kelio ir dėl savo miškingų apylinkių, jau gilioje senovėje buvo žmonių apgyventa. Mitkiškių akmens amžiaus sodybos liekanas tyrinėdami, mes ne tik nustatėme, kad jau nuo seniai toje apylinkėje žmonės gyveno, bet ir kad tie gyventojai nuo akmens amžiaus buvo tiesioginiai lietuvių protėviai. Tokius pat žmonių gyvenimo pėdsakus aptiksim ir Kernavės apylinkės smėlynuose. Taigi, jau

nuo giliausios senovės Kernavėje ir jos apylinkėse matome gausias sodybas.

Laikui slenkant, kartu su kultūrine gyvenimo pažanga keitėsi ir visuomeninė tų gyventojų santvarka. Ji tapo daugiau organizuota, ir jau tolimoje praeityje Kernavėje susidarė kultūrinis tos srities centras, kuriame gyveno jos valdytojas – kunigaikštis – ir įgavo reikšmę buvusi Perkūno šventykla. Kas kartą Kernavės kunigaikščiai garsėjo, jų valdomoji sritis plėtėsi.

Istoriko T. Narbuto žiniomis, jau 1040 metais Kernavės valdytoju minimas kunigaikštis Kernius, kuris valdė plačius lietuvių ir slavų žemių plotus. Šiomis, pusiau mitiškomis istorinėmis žiniomis, kunigaikštis Kernius turėjo dukterį, garsią gražuolę Pajautą, apie kurią dar ir dabar daug padavimų pasakojama, o jos kapas prie Pajautiškių k., ties Žasliais, esąs.

Pajauta buvo ištekėjusi už Živibunto, kuris dar plačiau praplėtė kunigaikštystės ribas, prijungdamas naujus, didelius slavų žemių plotus. Po Živibunto Kernavės kunigaikštystę valdė jo įpėdiniai – sūnus Kukovaitis, po jo Švalkestys, kuris žuvo 1204 m. kovose ties Dauguva. Ten pat 1212 m. žuvo ir jo sūnus Utenis.

Nors kai kurie istorikai abejoja, kad kunigaikščio Kerniaus giminė iš viso yra buvusi, tačiau vis vien tos pastabos rodo, kad ir tolimais praeities laikais Kernavė tikrai buvo žymus kultūrinis ir politinis centras, nes tik tas dar mums neaiškus mūsų tautos istorijos laikotarpis nulėmė tolimesnę Kernavės ir visos mūsų tautos ateitį.

Kernavės galybė ypatingai reiškėsi jau tikrais istoriniais laikais, kai 1230 m. Kernavės kunigaikščiu tapo Ringaudas, kuris, sudarydamas plačią kunigaikštystę, net savo buveinę perkėlė į Naugarduką. Tačiau ir Kernavė dar savo reikšmės nenustojo.

Čia, istorikų spėjama, kūrė Lietuvos valstybę karalius Mindaugas, kuris 1242 m. Kernavėje net vainikavosi karaliumi. Karalius Mindaugas sugebėjo sutelkti gana stiprių jėgų, su kuriomis jau tuomet, vos tik įžengiant Lietuvos valstybei į plačiąją istorijos areną, galėjo atremti beveik visos Europos puolimą ir visiems amžiams palikti gyvą Lietuvos valstybingumo idėją.

Mindaugas mirė. Kilusieji po jo mirties vidiniai vaidai Mindaugo idėjos – stiprios Lietuvos valstybės kūrimo – nenuslopino. Lietuvos valstybė liko gyva. Iš Kernavės ją valdė kunigaikštis Traidenis. Didysis kunigaikštis Gediminas, tapęs Lietuvos valdovu, spė-

jama, valdyti pradėjo taip pat Kernavėje ir tik vėliau savo buveinę perkėlė į Trakus, o dar vėliau – į Vilnių.

Nuo to laiko Kernavės reikšmė kas kartą mažėjo, ir vėlesniais laikais ji virto tik seniūnijos centru. Nustojusi būti politiniu centru, Kernavė kiek ilgesnį laiką buvo žymiu religiniu centru, ir plačiai buvo išgarsėjusi dievo Perkūno šventykla, kurioje mirė Vytauto Didžiojo laikais paskutinis krivis, ir tik po to toji šventykla buvo sunaikinta, o Kernavėje buvo pastatyta bažnyčia.

Augant Vilniui, Kernavės reikšmė mažėjo, ir pagaliau ji virto tik mažu kukliu bažnytkaimiu.

– Kokia įdomi Kernavės praeitis, kokia ji buvo garsi senovėje, ir koks jos liūdnas likimas! – skaudančia širdimi pabrėžė Vytautas.

– Tokią pat praeitį turi ir daugelis kitų mūsų senovinių sodybų. Daugelis jų senovėje turėjo didelę reikšmę kultūriniam krašto gyvenimui, bet, sąlygoms pasikeitus, savo reikšmę prarado ir vėliau visai išnyko. Kai kur dar yra užsilikę tylūs piliakalniai, o kitur ir jų neliko. Kai kurių vietų pavadinimai: miestavietės, miesteliškiai, miesteliai ir padavimai primena, kad toje vietoje senovėje tikrai žymi sodyba klestėjo, – baigė profesorius savo aiškinimus.

Tačiau ne vien tik garsios praeities prisiminti traukė mokslininkus į Kernavę – svarbiausias jų tikslas buvo Načiūnų akmenis užrašo paslapties išaiškinimas. Tai paslapčiai atskleisti mokslininkai lankė išpustytus Kernavės laukų smėlynus, kuriuose rado daug įdomių įvairių laikotarpių liekanų, gražiai vaizduojančių nerašytą Kernavės praeitį. Bet čia jie neišaiškino paslapties. Nepadėjo jiems ir artimesniuose pušynuose pasislėpę pilkapiai – milžinkapiai. Pagaliau mokslininkai aplankė ir prisiglaudusį prie aukšto Neries kranto piliakalnį.

- Ką žmonės apie tą piliakalnį pasakoja? – pasiteiravo profesorius juos lydėjusio senelio.

- Daug ką pasakoja. Žmonės sako, kad ant jo senovėje bažnyčia su auksiniu Perkūnu stovėjo. Vėliau bažnyčia į žemę nugrimzdo. Ten dar ir dabar tasai aukso Perkūnas tebėra. Piliakalnyje ilgai dar buvo skylė, ir iš jos dūmai rūkdavo. Į tą skylę pie-menys mėgdavo akmenis mėtyti. Kai mesdavo, jie ilgai krisdavo, kol, atsimušę į dugną, sudundėdavo, – pasakojo senelis.

- Ar neatmeni, tamsta, kur toji skylė piliakalnyje buvo? – teiravosi profesorius.

- Aš jau tos skylės nemačiau, tik iš senelio girdejau, kad tokia skylė tikrai piliakalnyje buvusi, - ramiai atsakė senelis.

- Taip, ir čia vien tik pasakos, - tokio atsakymo nuviltas, kalbėjo profesorius. - Daug kur kalbama apie piliakalnius, kad juose kažin kokios paslaptingos skylės buvusios, o kai pradedi vietoje teirautis, tai niekur nerandi gyvo žmogaus, kuris pats būtų tas skyles matęs. Visur išgirsi, kad skyles jų seneliai matę ir į jas akmenis svaidydavę ar kartimis dugną siekdavę. Tačiau tų liudytojų jau nebepaklausi!

- Pasakojo man senelis, - tęsė palydovas, - kad kartą piemenys, mesdami į tą skylę akmenis, įmetę vieno piemens kepurę. Gaudžiai pradėjo vaikas verkti savo naujos kepurės. Gailėdamiesi jo, draugai surišo jį virvėmis ir į tą skylę nuleido. Po kai kurio laiko ištraukė atgal, o jis pilną kepurę aukso su savimi atsinešė.

Vaikai pradėjo teirautis, iš ko jis tą auksą gavo. Ir jis papasakojo, kad, pasiekęs skylės dugną, jis pamatė požemyje didelę bažnyčią. Bažnyčios altoriuje stovėjo auksinis Perkūnas, o prieš altorių, prisiglaudęs prie stalo, žilas senelis sėdėjo ir į didelę juodą knygą kažin ką rašė. Berniukas išsigando. Senelis, pamatęs jį, paklausęs, ko jis atėjęs, ir kai

jis papasakojo, kad nori pasiimti kepurę, tai senelis pakėlė kepurę, priėjęs prie stovinčios senos geležinės skrynios, paėmė iš jos keletą saujų aukso, supylė į kepurę ir padavė ją vaikui.

Panoro tada ir kiti vaikai aukso gauti. Vienas jų liepė kitiems vaikams jį virvėmis surišti ir į skylę nuleisti. Vaikai taip ir padarė. Ilgai laukė vaikai, kada jis virvę patrauks, kad galėtų drąsuolių atgal ištraukti, bet nesulaukė. Tuomet niekas daugiau ir nebedrįso į tą skylę lipti. Vėliau toji skylė visai užgriuvo.

- Kai kada girdėti, kad kažin kas kalne verkia, sunkiai dūsauja. Rodos, kad visas kalnas sugrius. Ir jei kas išgirsta dūsavimą, tai žino, kad po žemėmis Perkūnas dūsauja, ir greitai bus audra.

- Daug kas mėgino tą auksinį Perkūną iškasti, bet veltui. Kiekvieną, kas tą kalną paliečia, Perkūnas sunkiai baudžia: patį užmuša ar trobesius sudegina. Dabar niekas to kalno ir neliečia, - baigė senelis kalbą.

- Koks įdomus padavimas, - pastebėjo atidžiai senelio kalbos klausęs Mailius, - kaip nuostabiai jis sutampa su Mortaus užrašu Načiūnų akmenyje, kuris irgi Perkūno požemį Kernavėje mini. Matyt,

tikrai tame piliakalnyje ir bus akmenyje minimas Perkūno požemis!

- Nors kiekvienam ir fantastiškiausiam padavimui susidaryti turėjo būti kokių nors realių faktų, bet jais remtis dar negalima, - pabrėžė profesorius. - Štai kad ir piliakalnių skylių klausimas. Be abejo, kurie nors realūs faktai paveikė liaudį tokius padavimus visoje Lietuvoje sukurti. Bet jei iš tikrųjų tokių skylių buvo, tai jos buvo labai seniai, kad ne tik šito mūsų palydovo senelis ar prosenelis jų pats jau nematė, o tik iš savo senelių ir prosenelių girdėjo.

Tokiems padavimams atsirasti turėjo pagrindo kurie nors kariniai vėlesniųjų laikų piliakalnių įrengimai, pavyzdžiui, pylimuose įrengti įėjimai, slapti požeminiai išėjimai, slėptuvės ir kiti panašūs įrengimai. Bet gali būti ir dar senesnė tokių padavimų kilmė, jei kalbama, kad iš tų skylių dūmai rūkdavo.

Daugelis vėliau virtusių piliakalniais kalnų pirmiau, dar akmens amžiuje, buvo paprastos sodybos. Ir ant kalnų pirmieji gyvenamieji trobesiai buvo tokie pat, kokius ir mes Mitkiškių akmens amžiaus sodyboje užtikome. Tai buvo iškasti žemėje uždaryti rūšiai. Per paliktas uždengimuose skylės ir židinio dūmai išeidavo, ir tose skylėse žmonės slėpdavosi. Nors tie laikai labai seniai praėjo, bet atsiminimai

apie rūkstančias piliakalnyje skyles galėjo išlikti, kaip išliko liaudyje gyvų dar ir kitų įdomių tos praeities liekanų.

Kol kas paslaptingujų šio piliakalnio požemių buvimas dar negali būti išaiškintas vien tik pavimais remiantis, bet vis dėlto man aišku, – pasakė profesorius, pakeldamas apgriuvusiame piliakalnio šlaite rastų keletą šukelių, kažin kokių kaulų ir apžiūrinėdamas storą juodos žemės klodą, – kad šis piliakalnis ne vien gynybai tarnavo, bet svarbiausia jo paskirtis buvo religinė – apeiginė. Čia greičiausiai garsioji Perkūno šventykla stovėjo.

Sudomintas tokiu profesoriaus sprendimu, Vytautas paklausė:

– Argi ir apeiginių piliakalnių yra, ir kuo jie skiriasi nuo kitų piliakalnių?

– Daugelis mūsų piliakalnių tikrai yra buvusių pilių liekanos. Tai parodo ypatingas tokių piliakalnių įrengimas. Jų šlaitai yra labai statūs, piliakalnio aikštės didelės ir nuo lauko yra atskirtos aukštu pylimu ir giliu grioviu. Bet daug yra piliakalniais vadinamų natūralių kalnų, kurių šlaitai nuolaidūs. Jei ir yra kai kur grioviai iškasti, ir pylimai supilti, tai jie yra visai nedideli.

Apeiginio piliakalnio kultūriniai sluoksniai yra vientisi ir būna tamsaus smulkių anglių arba pelenų mišinio, ir gana storoki. Juose randama labai daug sveikų daiktų. Gynybos piliakalnių kultūriniai sluoksniai dažniausiai negilūs, kartais iš kelių aiškiai pastebimų klodų sudaryti. Dažniausiai aptinkami sugadinti, vartoti netinkami daiktai.

Šis piliakalnis tikrai yra apeiginis.

- O kurgi galėjo stovėti senosios Kernavės pilis, jei čia buvo Perkūno šventykla? - teiravosi Vytautas, žvalgydamasis aplinkui.

- Pilies vieta, spėjama, buvusi dabartinės klebonijos vietoje. Ten dar neseniai buvo rasta užsilikusių pylimų ir griovių pėdsakų, - pastebėjo profesorius.

- Jei manoma, kad šis piliakalnis tikrai yra apeiginis, ir tik jame, o ne kurioje kitoje Kernavės vietoje galingojo dievo Perkūno šventykla buvusi, tai aš neabejoju ir dėl jo požemių, kuriuos Mortus - dievų tarnas - Načiūnų akmenyje yra paminėjęs, - tarė Mailius.

- Kiek yra teisybės tame Mortaus užrašė, pamėginsime išaiškinti. Jei ir nepavyktų to paslaptingo požemio surasti, tai pasitenkinsime ir tais turtiniais radiniais, kuriuos, spėju, mes tame piliakalnyje

rasime. Taigi kiek daugiau patyrinėsime tą piliakalni! – nusprendė profesorius.

Prasidėjo moksliskas Kernavės piliakalnio tyrinėjimas. Atsargiai kasami grioviai suraižė visą piliakalnio paviršių. Bet pats darbas labai atsargiai ir su dideliu atidumu buvo dirbamas. Kiekviena iškasta žemės sauja atidžiai buvo apžiūrima, kiekvienas menkiausias daiktelis renkamas. Nuo ryto iki vakaro senas profesorius, jo asistentas ir Vytautas sekė kasinėjimus, darė užrašus, brėžinius, piešė ir fotografavo.

– Koks rūpestingas darbas tie kasinėjimai! – pastebėjo kartą Vytautas.

– Taip, – atsiliepė profesorius, – kasinėdami sudarome kultūrinius piliakalnių klodus. Kiekvienas atrandamas daiktelis į savo vietą ypatingomis aplinkybėmis yra patekęs. Nenustatę jų, mes ir daikto paskirties dažnai negalime atspėti. Tikras praeities liudininkas kiekvienas daiktas gali būti tik tuomet, jei bus žinomos visos jo atsiradimo priežastys. Taigi tik atidžiai ir uoliai atliekami tyrinėjimai mokslui yra vertingi, ir jie gali būti leidžiami daryti tik patyrušiams mokslininkams.

Po kelių dienų tyrinėjimo daug buvo įdomių senienų surinkta, daug svarbių stebėjimų surašyta.

Džiaugėsi tokiu pasisekimu senas profesorius. Tik jaunas asistentas nerimavo.

- Keista, kad mes, ištyrę visą piliakalnio paviršių, - nelinksmi pastebėjo Mailius, - nei kastuvu, nei smaigtu kad ir mažiausių kurių nors požemių ar skylių pėdsakų neaptikome. Kur turi būti tasai paslaptingasis Mortaus požemis?

Tačiau ir tolimesni požemių ieškojimai buvo nesėkmingi, ir mokslininkai, nebesitikėdami rasti požemio, nusprendė piliakalnio tyrinėjimo darbus baigti.

Pavakary, paleidę darbininkus, profesorius su Mailiumi nuėjo į savo buveinę, o Vytautas dar pasiliko piliakalnyje iškastų daiktų sutvarkyti.

Pavakarieniavę mokslininkai, nesulaukdami Vytauto, ruošėsi gulti.

- Kurgi dingo mūsų jaunas bendradarbis? - pasiteiravo profesorius.

- Jis dar piliakalnyje pasiliko daiktus sutvarkyti, - paaiškino Mailius, - bet kodėl jis ten taip ilgai užtruko?

Nesulaukę Vytauto, mokslininkai užmigo.

Tik gerokai apie vidurnaktį į kambarį pas mokslininkus įbėgo visas išblyškęs, purvinas ir suplėšytas drabužiais Vytautas. Puolęs prie mokslininkų, pradėjo juos žadinti.

- Kas tau? - nustebę klausinėjo Vytautą mokslininkai.

- Tikrai piliakalnyje yra požemis, - skubėdamas kartojo Vytautas, - jame Perkūno statula stovi, ant aukuro stora knyga guli!

- Ar teisybė? - abejojo mokslininkai.

- Tikrai, tikrai, - nervingai kartojo Vytautas, - pats tame požemyje buvau ir viską savo akimis mačiau. Viskas taip, kaip senelis pasakojo!

- Kaip į tą požemį patekai? - teiravosi mokslininkai.

- Ogi visai atsitiktinai, - aiškino Vytautas. - Kai sutvarkiau daiktus ir juos į namus pasiunčiau, norėjau paskutinį kartą Nerimi pasigrožėti ir leidausi šlaitu nuo piliakalnio į paupį. Tik staiga po kojomis įgriuvo dalis šlaito. Griuvau su žemėmis ir aš. Žiūriu, kad apgriuvusiame šlaite kažin kokia anga su akmeniniais skliautais matyti. Apžiūrėjau ją, tikrai buvo anga, ir, žibintuvėliu apšviesdamas, įlipau į ją. Nors įėjimas buvo užgriuvęs žemėmis, bet, vienur šliauždamas, kitur ropodamas, pagaliau pasiekiau požemį. Tame požemy ir stovi Perkūno statula, o ant aukuro storoka juoda knyga guli.

- Drąsus esi vyras, kad nepabūgai vienas į požemį lįsti! - pabrėžė mokslininkai.

Vytauto pasakojimu sudominti mokslininkai nusprendė tuojau nueiti į tą požemį, kad, niekieno nekliudomi, nevaržomi nereikalingų žmonių kalbų, galėtų požemį ir jo liekanas apžiūrėti, o vėliau, jei reikės, jį ištirti. Skubiai pasikėlė iš lovų mokslininkai ir tylomis, nenorėdami prikelti šeimininkų, išėjo iš namų; skubėdami traukė prie aukštai kylančio nakties tamsoje piliakalnio.

6. Piliakalnio požemy

- Kurgi toji požemio anga? - nekantraudami teiravosi profesorius ir jo asistentas, kai, pasiekę piliakalnį, jo stačiu šlaitu kopė.

- Ogi štai čia! - linksmi sušuko Vytautas, skubiai kopdamas prie šlaite augančio išsikerojusio krūmo, ties kuriuo apgriuvusiame šlaite nakties tamsoje ryškiai buvo matyti nedidelė juoda skylė.

- Čia greičiau lapės urvas, o ne požemio anga. Į ją ne tik žmogus, bet ir lapė gal neišlįstų, - pastebėjo profesorius.

- Tačiau čia iš tikrųjų įėjimas į požemį, - linksmi sušuko asistentas. - Štai tikrai iš akmenų sukrautas skliautas, - tęsė jis ne tiek akimis tą angą apžiūrinėdamas, kiek ją rankomis apčiupinėdamas. - Iš tikrųjų įėjimas į kažin kokią požemį, nes jis žmogaus rankomis padarytas!

- Tai tikrai anga į požemį, - patvirtino Vytautas, - aš ja ir lipau į požemį. Tik pradžioje įėjimas labai žemėmis užgriuvęs, toliau jis yra erdvesnis, nors dar pasikelti ir atsistoti negalima. Pačiame požemyje

lubų skliautai yra aukšti, ir ten ne tik stovėti, bet ir vaikščioti galima.

- Tačiau ką darysime? - paklausė profesorius, - lipdami į tą požemį dienos metu, daug nereikalingų kalbų sukelsime. Jau ir dabar, Perkūno keršto bijodami, žmonės piktai į mūsų tyrinėjimus žiūrėjo, o pamatę paliestą Perkūno požemį jie visai supyks!

- Bet ne vien tik dievo Perkūno statula verčia mus tą paslaptį įžinti: mūsų jaunojo bendradarbio matyta ten knyga irgi traukia mano dėmesį. Jaučiu, kad tame požemy pagaliau tikrai mes atskleisime Mortaus - dievų tarno - mums jau kiek žinomą praeities paslaptį. Ten, jaučiu, galutinai išaiškinsime ir senovės lietuvių originalios rašybos problemą. Taigi lipsime dabar į tą požemį!

- O tuo lapių urvu ar ilgai teks lipti iki požemio? - teiravosi profesorius.

- Požemis visai netoli, tik už kelių metrų, ir lipti juo nebepavojinga, nes įėjime akmens skliautai yra gerai išsilaikę! - atsakė Vytautas.

- Taigi neatidėliosime, - nusprendė profesorius, - lipsime į tą paslaptį įžinti. Žibintuvėlį ir degtukų turime, o, be to, jame gal ilgai ir neužtruksime. Taigi, jaunasis senovės tyrinėtojas, jau pažįsti kelią į požemį ir eik juo pirmas, o mums kelią rodyk!

Ižiebęs žibintuvėlį, Vytautas atsigulė ir, krapštydamas rankomis bei atsispirdamas kojomis, nušliaužė urvu. Sekdamas Vytautą, šliaužė asistentas, o paskui jį, sunkiau kvėpuodamas, senas profesorius.

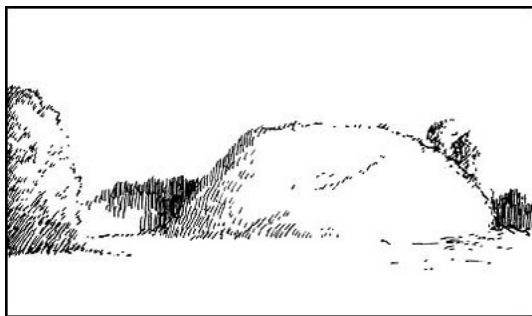
Sunkūs buvo pirmieji tokios nepaprastos kelionės žingsniai siauru ir tamsiu urvu. Rankos ir kojos skendo sausame ir biriame smėlyje. Smėlis byrėjo iš viršaus, lindo į akis, burną, nosį. Galva ir nugara nuolat už akmens skliautų užkliūdavo, drabužiai plyšdavo. Tvankus oras sunkino kvėpavimą. Tik viena kita minutė praslinko nuo to laiko, kai jie išliaužė į tą urvą, bet atrodė, kad toji nepaprasta kelionė jau labai ilgai trunka.

- Kada gi pasieksime urvo galą? - čiaudėdamas, užkimusiu balsu murmėjo profesorius, bet, sekdamas kitus, šliaužė pirmyn, kartas nuo karto galva į asistento padus atsimušdamas.

Netrukus sunkiausioji urvo dalis pasibaigė. Urvas pasidarė erdvesnis, žemė kietesnė. Galėjo kiek pasikelti ir nebe pilvu šliaužti, bet ropomis slinkti.

Nejauku buvo tame amžinoj tamsoj paskendusiam urve. Nors jis ir žmogaus rankomis buvo įrengtas, nes jo sienos ir skliautai iš akmenų buvo sudėti, bet tuo įėjimu jau seniai žmonės nesinaudojo. Rėpliojo pirmyn tamsoje, nes ir šviesa mažai ką

galėjo padėti. Tik retkarčiais Vytautas apšviesdavo kelią. Staigus ir stiprus šviesos spindulys, apšviesdamas kabančius skliautų akmenis ir siaurą urvą, dar labiau pavojaus baimę sustiprino. Atrodė, kad štai grius vos besilaiką skliautų akmenys, ir visas kalno sunkumas prislėgs šliaužiančius tyrinėtojus. Širdys plakė smarkiau, rankos instinktyviai ieškojo ko nors patvaresnio, o sugriebdavo tik byrantį smėlį.

Kernavės piliakalnis

- Tai ir kelionė, - uždusęs prabilo profesorius, - nesitikėjau, kad senatvėje teks žalčiu raitytis ir rėplioti.

- Pagaliau ar pasieksime kada nors urvo galą?

Atsakymo vietoje mokslininkai netikėtai išgirdo linksmą Vytauto balsą:

- Štai jau ir požemis!

Paskubėjo Vytauto balso link ir mokslininkai. Netrukus pasiekę požemį, galėjo pasikelti ir, šviečiant žibintuvėliui, dairėsi aplinkui.

Šviesus spindulys apšvietė požemį. Jo šviesoje pamatė, kad stovi erdviame požemyje. Iš akmenų krautus žemus požemio skliautus keliose vietose rėmė storos akmeninės kolonos. Už tų kolonų įvairiose požemio vietose buvo matyti sienose kažin kokios angos ir nišos.

- Štai ir Perkūnas! - linksmi sušuko Vytautas, nukreipdamas šviesos spindulį į dešinę. Pažvelgę į tą pusę, mokslininkai pamatė požemio sienoje didoką nišą, kurioje neaiškiai buvo matyti kažin kokia statula. Prieš ją iš akmenų buvo sukrautas aukuras. Pamatę statulą, visi nuskubėjo prie jos ir, žibintuvėliu bei degtukais apšviesdami, ją žiūrinėjo.

- Iš tikrųjų galingojo Perkūno statula, - tarė, gerai į statulą išžiūrėjęs, profesorius ir, griebęs ją rankomis, norėjo pakelti. Tačiau statula nė nepajudėjo.

- Argi statula įmūryta? - pastebėjo profesorius, apžiūrinėdamas jos pamatus. - Ji laisvai stovi nišoje, bet kokia sunki!

Tik asistentui ir Vytautui padedant, pavyko kiek pastumti į šalį statulą.

- Na, ir sunkumas, - kalbėjo uždusęs profesorius ir, dar kartą apžiūrėjęs statulą, nustebęs pabrėžė: - Suprantama, kodėl ji tokia sunki. Žiūrėkite, atrodo, lyg iš aukso padaryta. Galimas dalykas, kad teisingi žmonių pasakojimai, kurie teigia, kad piliakalnio požemyje yra paslėpta auksinė dievo Perkūno statula. Tai nuostabus radinys. Ne tik tokios didelės statulos, bet ir apskritai mažų kurių nors auksinių senoviškų papuošalų Lietuvoje labai mažai terasta. Koks vertingas eksponatas bus majestotingiems Vytauto Didžiojo muziejaus rūmams. Iš tikrųjų galės didžiuotis tokiu nepaprastu radiniu!

Galingas dievas Perkūnas buvo atvaizduotas senyvu, išdidžiu soste sėdinčiu žmogumi. Nors žmogaus bruožų vaizdavimas buvo atliktas labai primityviai, tačiau visi jie labai gyvai stiprią valią ir galingumą rodė. Tą dievo Perkūno galingumą dar stiprino laikomas dešinėje rankoje masyvus akmens kirvis, o kairėje rankoje žaibų ryšelis. Statula buvo apie metrą aukščio.

- Bus sunku ištraukti tą statulą į paviršių, - tarė profesorius, - bet dėl jos vienos galima visą kalną nukasti. Matyt, teks dar ne kartą tą stebuklingąjį

požemį lankyti. Todėl palikime Perkūną ir pažiūrėkime, kas požemy dar yra įdomaus ir nepaprasto.

Palikę Perkūno statulą, visi priėjo prie aukuro.

- O kas čia dar!.. - pastebėjo profesorius, apšviėdamas kažin kokį apskritą daiktą, kurį jis netikėtai pastūmė koja. Apšvietęs požemio grindis, profesorius pamatė, kad buvo pastūmęs žmogaus kaukolę, kuri, kiek pariedėjusi, liko vietoje. Savo akių įdubimu ir pražiota burna kaukolė lyg ironiškai šaipėsi iš tyrinėtojų. Tirdamas tą kaukolę ir greta gulinčius kitus žmogaus griaučių kaulus, asistentas Mailius, kažin ką išžiūrėjęs, skubiai tą daiktą pakėlė. Tai buvo žmogaus rankos kaulas, ant kurio buvo užmata plati žalvarinė apyrankė. Kiek atidžiau ją apžiūrėjęs, Mailius vos nepašoko iš džiaugsmo ir garsiai sušuko:

- Šie griaučiai yra mūsų pažįstamo krivio „Mortaus - dievų tarno“. Štai ir kita jo apyrankė, lygiai tokia pat ir tokiu pat užrašu, kokia buvo rasta Rambyno kalne!

- Iš tikrųjų nuostabu! - tarė profesorius, - dabar aš tvirtai įsitikinau, kad senovės lietuviai turėjo originalią rašybą. - Atleiski, garbingas proseni, kad netyčiomis amžinąją tavo ramybę sutrukdžiau! - rimtu balsu pasilenkęs prabilo profesorius.

- Ogi štai dar viena žmogaus kaukolė! - sušuko Vytautas, pastebėjęs kiek toliau nuo Mortaus griaučių dar vieną kaukolę ir pakėlęs ją padavė profesorui.

- Keista, bet toji kaukolė ne suaugusio žmogaus, o vaiko! - tarė, apžiūrėdamas kaukolę, profesorius.

- Ar tik ji nebus to nelaimingojo piemens, kuris, kaip sakė mūsų palydovas senelis, gobšumo vedamas, buvo nusileidęs per skylę į tą požemį ir atgal jau daugiau nebegrižo? - pastebėjo Vytautas.

- Visai galimas dalykas! - sutiko profesorius.

- Šiandien mes tikrai stebuklingame esame pasaulyje. Čia pasakos virsta realybe, o realūs daiktai yra stebuklai. Auksinė dievo Perkūno statula, krivio Mortaus griaučiai, originalieji senovės lietuvių raštaženkliai ir šis požemis yra viskas: ir pasaka, ir realybė, ir stebuklas!

Priėję arčiau prie buvusio iš akmenų sukrauto aukuro, kuris stovėjo prieš dievo Perkūno statulą, mokslininkai pradėjo apžiūrinėti jame esančius daiktus. Aukuro paviršių sudarė keli slenksčiai. Aukštesniame slenkstyje stovėjo keli auksiniai ir moliniai indai, o viduriniame, platesniajame, buvo įdubimas, kuriame buvo anglių ir pelenų. Dar žemiau ėjo tre-

čias slenkstis. Jame gulėjo kažin koks plokščias, pailgas daiktas.

- Juk tai knyga! - nustebę sušuko asistentas ir, griebęs ją, pradėjo vartyti. - Tikrai knyga - senoviškais lietuvių raštaženkliais rašyta!

Pasilenkęs prie pageltusio rankraščio, jaunas mokslininkas lėtai paskaitė:

...Mortus - dievų tarnas... Tokią galingojo... dievo... Perkūno... valią... skelbiu.

Išgirdę tuos žodžius, profesorius ir Vytautas priėjo arčiau prie asistento ir atsidėję klausėsi, ką jis skaito.

7. Perkūno valia

Lėtai, žodis po žodžio, jaunas mokslininkas skaitė toliau:

... Aš, galingas dangaus ir Žemės valdovas, dievas Perkūnas, jus, lietuvius, savo vaikais išrinkau.

... Tamsią ir šaltą naktį, kai drebėjote iš baimės ir šalčio, kai mirtis jau žiūrėjo jums į akis, aš užžiebiau jūsų tamsiuose rūsiuose šviesų židinių, ir jo šviesa ir šiluma atgaivinau jūsų sustingusius kūnus ir į širdį įdiegiau drąsą.

... Iš tamsių girių ir niūrių pelkių aš išvedžiau jus į žaliuojančius laukus ir pavedžiau jums juos valdyti.

... Šventam Rambyne naujam gyvenimui aukso žagrę, akėčias³ ir pjautuvą jums suteikiau ir pirmas dirvos vagas išvariau.

... Aš sviedžiau jums pirmą geležies gabalą...

³ Padavimai kalba, kad Rambyne dievas Perkūnas davė lietuviams aukso žagrę, akėčias ir pjautuvą ir išmokė žemdirbystės.

Į visus kraštus aš vedžiau jūsų būrius pergalės ir garbės ieškoti.

... Aš jėga ir išmintimi jūsų vadus pažymėjau.

... Aš sukūriau tave, galingoji Lietuvos valstybe...

... Aš per amžius saugojau jus nuo piktujų jėgų.

... Aš galybė ir jėga, man palietus, sutrupa uolos, ir sudreba žemė.

...Aš jūsų vyriausias valdovas, amžinas Lietuvos valdovas.

... Pavojuje drebančiomis lūpomis maldavote mano pagalbos, varguose nužemintai prašėte mano malonės, nelaimėje šaukėtės užtarimo.

... Aš per amžius buvau su jumis, ir mano vardu jūs didžiuojatės.

... Mano garbei ištaigingas šventyklas rengėte, aukštus aukurus statėte, amžinus židinius kūrenote... Laukai ir girios skambėjo nuo krivių ir vaidilučių mano garbei giedotų šventųjų giesmių.

... O dabar... nedėkingieji vaikai...

... Pradingo mano šventyklos ir aukurai. Užgeso šventieji židiniai, nebeskamba šventų giesmių aidai, nelenkiate man savo galvų, neieškote mano malonės.

... Drąsą, jėgą ir kovą savo širdyje jūs pakeitėt ramybe...

... Ne ramybėje, bet kovoje Lietuvos galybė. Kova laimėjote jos galybę, pražudysite ją ramybėje.

... Nesantaika, pavyduliavimas, svetimybių pagundos pavergė jus.

... Atsižadėsite savo tėvynės laukų, savo brolių, savo tėvų kalbos.

... Sunyks Lietuvos galybė... Verguvės pančiai laisvas rankas surakins, nelaimės ir vargai jūsų gyvenimą apniks.

... Taip amžiams baudžiau jus, nedėkingi mano vaikai.

... Ir kai vėl suskambės senojo lietuvių žynio kalba, kai ji sužadins jūsų širdyse laisvos Lietuvos troškimą ir, vieningai sutelkę jėgas, kupini pasiryžimo, stosite į kovą, aš vėl būsiu su jumis ir laimėsiu jūsų žygius.

... Aš jėga ir kova - Lietuvos galybė. Galybė - vienybėje...

... Taip aš, galingas dangaus ir Žemės valdovas dievas Perkūnas, lemiu, taip ir bus...

Nutilo Mailius ir pakėlė galvą nuo rankraščio. Visi atsiduso.

- Koks baidus pranašavimas ir koks jis teisingas, - prabilo profesorius. - Juk tai išpranašautas lietuvių - Perkūno vaikų - likimas, mūsų tautos isto-

rija. Iš tikrųjų, svetimų pagundų, ramaus gyvenimo suvilioti, praradome galybę, valstybingumą ir svetimųjų vergovėn amžiams patekome. Atbudus tautinei sąmonei, užsidegėme laisvės troškimu, vieningai veikdami, kovą laimėjome!

- Čia dar kažin kas parašyta! - pastebėjo Mailius, toliau vartydamas rankraščio lapus.

Tariamoji dievo Perkūno statula, rasta Kernavėje

- Įdomu, ką dar yra parašęs Mortus? - pridūrė profesorius.

Vėl pasilenkęs prie rankraščio, lėtai skaitė Mailius.

... Tokią galingojo dievo Perkūno valią pažymėjau aš, Mortus, paskutinis jo ir kitų dievų tarnas. Matė mano akys liūdną senosios Lietuvos likimą. Iškirsti šventieji gojai, suardytos šventyklos, sugriauti aukurai, išbėgiojo kriviai ir vaidilutės. Nutilo maldos šventajame Rambyne, nyku Žemaičių giriose, tylu Dainavoje, užgeso Aukštaičių šventųjų kalnų židiniai.

Nuo aukštų Vilniaus kalnų toli skamba naujų bažnyčių varpai. Jau ir čia, Kernavėje, kyla naujai dievybei pašventos bažnyčios sienos.

Į šį tamsų senosios šventyklos požemį nuo gobšių akių paslėpė dievą Perkūną krivis Lizdeika. Bet ir jis jau mirė. Vienui vienas belikęs, paskutines savo gyvenimo dienas pašvenčiau visų pamirštam rūšiam dievui Perkūnui ir atleidimo paklydusiems vaikams maldauju.

... Baigėsi senoji Lietuva... baigėsi mano gyvenimas...

... Nelieskite paskutinės galingojo dievo Perkūno šventyklos...

... Gęsta jau šventas židinyš ... tamsa dengia požemį ... išseko mano jėgos ... Lietuvos jėgos ... aš mirštu...

Sunkiai atsiduso, baigęs skaityti rankraštį jaunas mokslininkas. Žemai palenkęs galvą, tylėjo profesorius, o Vytautas, visa širdimi užjausdamas krivio Mortaus baisųjį likimą, net pravirko.

- Vargšas Mortus - paskutinis senųjų dievų ir galingojo Perkūno tarnas, - profesorius sudrumstė sunkiai visus prislėgusią tylą. - Visa savo širdimi giliai atjaučiame tavo ir senosios Lietuvos baisią tragediją ir žemai nulenkiame garbingiems tavo palai-kams savo galvas!

Profesorius, taip pat jo asistentas ir Vytautas žemai nulenkė savo galvas.

- Kokį įdomų kūrinį paliko nelaimingasis Mortus mums, savo palikuonims, - tarė asistentas. - Įdo-mus jo rankraštis turiniu, bet dar įdomesnis tuo, kad rašytas originaliais lietuvių raštaženkliais. Bet ne vien tik šis rankraštis, bet ir pats šis senosios šventyklos požemis ir nuostabi auksinė dievo Per-kūno statula yra nepaprasti duomenys senoviškam lietuvių gyvenimui pažinti. Tai didžiausias mūsų pra-eities tyrimo mokslo laimėjimas. Ilgai šiomis iškase-nomis domėsis ne vien tik lietuviai, bet ir kitų kraštų mokslininkai!..

- Taigi visos mus dominančios problemos išaiš-kintos, - pabrėžė profesorius, - jau laikas iš to pože-

mio lipti ir pagalvoti, kaip visus radinius į Kauną perkelti...

- Ogi čia kas darosi!.. - sušuko visi, kai pamatė tartum Perkūno rankoje sušvitusį žaibą ir išgirdo požemyje duslų griaustinio aidą. Žaibų šviesoje tyrinėtojai pamatė, kaip po trenksmo sugriuvo jų įėjimo skliautų akmenys, ir per susidariusią spragą pasipylė smėlis.

- Mūsų išėjimas užgriuvo! - nusigandę visi sušuko ir metėsi prie griuvėsių.

8. Be vilties

Siaubo apimti tyrinėtojai pribėgo prie griuvusių ir nervingai pradėjo rankomis mesti į šalį smėlį, tikėdamiesi prasikasti. Dirbo sparčiai, nepratardami nei žodžio, tik retkarčiais žibintuvėliu apšviesdami apgriuvusią vietą ir, vėl sukaupę naujos energijos, rausėsi smėlyje.

Taip dirbo gana ilgai, bet darbo rezultatų nė matyte nematė. Vieton nukasto smėlio pro apgriuvusių skliautų skylę naujos smėlio krūvos byrėjo. Tačiau ir tai nesustabdė darbo, nes tik tuo būdu tyrinėtojai manė išsigelbėti iš požemio. Baisus drąsuolio vaiko, įlipusio į požemį aukso paimti, likimas baugino, jie bijojo, kad ir jiems gyviems tas stebuklingasis požemis gali virsti kapais. Todėl prakaituodami, sunkiai alsuodami, sukaupę visas savo jėgas, be pertraukos rausėsi smėlyje.

Jau daug laiko praslinko, o darbo pabaigos vis dar nematyti. Vietoje nublokšto smėlio pribyrėdavo kito. Visiškai pavargęs, sunkiai alsuodamas, senas

profesorius pagaliau nutraukė darbą ir pasikėlęs apšvietė požemį.

- Nustokite kasti! - suriko profesorius, juk tuo būdu mes patys save gyvus laidojame. Štai kokias smėlio krūvas jau pripylėme užpakaly savęs!

Baigę rausti smėlį, Mailius ir Vytautas irgi pradėjo dairytis. Nors jau keletą valandų jie kapstėsi smėlyje, bet apgriuvimo vietoje jis buvo lyg nepalietas, tačiau užpakalyje, dideliame požemio plote, jau aukštos jo krūvos gulėjo. Viršum tų krūvų buvo matyti sienos nišoje Perkūnas, ir kažin kokią sarkastišką šypsena rodė jo primityvūs veido bruožai.

Tokia nepaprasta Perkūno statulos išraiška visus nustebino, ir Vytautas, negalėdamas susilaikyti, pastebėjo:

- Tai dievo Perkūno kerštas už jo šventyklos išniekinimą!

- Ar iš tikrųjų stebuklingas Perkūno kerštas, ar tik paprastas skliauto apgriuvimas - nuspręsimė vėliau, - prabilo profesorius, - tik aišku, kad tuo keliu mes jau nebegrišim. Bet kuriuo būdu išsigelbėti?

Ir profesorius, apšviesdamas žibintuvėliu, pradėjo dairytis po požemį.

- O Dieve!.. - staiga sušuko profesorius, ir iš karto požemis paskendo tamsoje, - pamečiau žibintuvėlį!

Mailius ir Vytautas puolė prie profesoriaus ir kartu su juo pradėjo ieškoti žibintuvėlio, graibydami rankomis smėlį. Ieškojo kantriai, ilgai, bet užgriebdavo tik vieni kitiems rankas.

- Palaukite, užžiebsiu degtuką! - prabilo Mailius, kai po ilgo ieškojimo nerado žibintuvėlio. Sužibo degtukas. Silpnoje degtuko šviesoje dar baugiau atrodė požemis su smėlio krūvomis ir sarkastiškai besišypsančiu Perkūnu. Greitai sudegė degtukas, ir vėl tamsa apgaubė požemį, ir lyg šaltas rūkas prabėgo per nelaimingųjų tyrinėtojų kūnus. Žibintuvėlio nepavyko surasti.

- Kur tamsta anksčiau buvai su savo degtukais, - piktai pabrėžė profesorius. - Juk iš pradžių, kai žibintuvėlis išslydo iš rankų, tik vieno degtuko būtų užtekę jį surasti!

- Tokia mintis ir į galvą nebuvo atėjusi, - aiškino Mailius. - Tik vėliau prisiminiau, jog kišenėje turiu degtukų!

- Ar daug dar jų pas tamstą liko? - pasiteiravo profesorius.

Tamsiame požemyje pasigirdo Mailiaus skaičiamas: – Vienas, du, trys... aštuoni! – ir jo balsas nutrūko.

– Mažai, labai mažai! – nusiminęs pasakė profesorius.

Visi tylėjo. Nelinksmos mintys blaškėsi galvoje, smarkiai plakė širdys.

– Ką gi darysime? – sudrumstė tylą profesorius. – Aišku, kad tuo keliu grįžti atgal jau nebegalime. Bergždžias darbas plikomis rankomis pro kalną prasikasti. Nes kuo daugiau kasime, tuo daugiau to prakeikto smėlio pribyrės!

Šie profesoriaus žodžiai dar didesnę baimę įvarė, tačiau visi tylėjo.

– Kelinta dabar galėtų būti valanda? – vėl sudrumstė tylą profesorius. Labai visi nustebo, kai, uždegus degtuką, pamatė, jog laikrodžio rodyklės rodė 8 valandą.

– Ten viršum kalno jau aukštai yra pakilusi saulė, ten šviesus rytas, o čia... – staiga nutraukė profesorius savo kalbą ir, tik luktelėjęs, vėl tęsė. – Ką gi darysime? Juk mes tikrai esame gyvi palaidoti. Niekam nė į galvą neateis mintis ieškoti mūsų tame pasakiškame požemy. O, išeidami iš namų, niekam

nepasakėme, kur einame, niekas vidurnakty nematė, kaip į tą požemį urvu įlindome!

Sunkiai prislėgė visus šie profesoriaus žodžiai.

Taip arti viršum kalno šviesus rytas, čiulba paukščiai, žmonės kalba, o požemyje šalta, tamsu, ir, lyg primindami baisų drąsių tyrinėtojų laukiantį likimą, šypsosi senelio Mortaus ir tragiškai žuvusio vaiko kaukolės ir Perkūno statula.

Šitą visus slegiančią tylą sudrumstė Vytautas.

- Ar nepabandytumėm kito išėjimo ieškoti, juk požemio sienose dar kažin kokios angos buvo!

Iš pradžių niekas nieko neatsakė ir nesureagavo į tą Vytauto pasiūlymą, ir tik po ilgokos pertraukos asistentas pritarė Vytautui.

- Iš tikrųjų, profesoriau, juk, be šito užgriuvusio įėjimo, požemyje gali būti dar ir kitų įėjimų, ar nepamėgintumėm jais pakeliauti?

- Galima pamėginti, nes sėdėti ant smėlio krūvų ir kažin ko laukti yra visai beprasmiška!

Nutarę eiti kuriuo nors nauju požemio koridoriu, tyrinėtojai nušliaužė kiek į požemio vidų ir uždegė degtuką apsidairyti.

- O čia keletas angų yra, - pastebėjo profesorius, - nuo kurios gi mums pradėti?

- Atmenu, skaičiau vieno keliauninko nuotykių aprašyme, kad jis ilgai klaidžiojo viename požemyje ir išsigelbėjo tik todėl, kad dešinės požemio sienos laikėsi, - pastebėjo Vytautas.

- Tikrai, gudrus buvo tasai nuotykių ieškotojas, - pritarė Mailius. - Iš tikrųjų, uždaroje patalpoje - požemyje - laikantis vienos krypties, jei negalima išeiti, tai nors vėl į tą pačią vietą galima sugrįžti.

Trumpai pasitarę, tyrinėtojai nutarė eiti pirmuoju Perkūno statulos dešinėje esančiu koridoriumi.

Kad geriau išžiūrėtų kelią, Mailius griebėsi degtuko, ir jie sutraškėjo.

- Kiek gi jų dar liko? - paklausė profesorius.

Mailius pradėjo degtukus skaičiuoti. Jų buvo likę tik šeši.

- Pataupysime degtukus, - patarė profesorius, - jie mums bus dar labai reikalingi. Dabar pamėgin-
sime surasti šitą angą tamsoje!

Rėpliodami mokslininkai prisiartino prie aukuro, o vėliau ir prie Perkūno. Įsitikinę, kad tai iš tikrųjų statula, patraukė palei sieną į dešinę.

- O štai ir anga! - sušuko profesorius, - tik labai žema, nors dar galima pasilenkus stovėti. Taigi drąsiau pirmyn!

Praėjo kelios ilgos minutės, praėjo gal ir viena kita valanda, o požemio koridorius dar nesibaigė. Vietomis jis buvo gana aukštas, ir jame laisvai buvo galima stovėti. Kitur jis buvo labai žemas, ir tek-davo pasilenkti. Nors amžinoje koridoriaus tamsoje buvo sunku susivokti, tačiau buvo galima jausti, kad požemio koridorius neina lygiai, bet vietomis kyla aukštyn, vietomis nusileidžia žemyn.

Atsargiai, žingsnis po žingsnio, tylėdami mokslininkai slinko tamsoje, dešine ranka laikydamiesi sienos, o kairiąja galvą pridengdami nuo išsikišusių skliautų akmenų nelauktų smūgių. O laikas taip ilgai tęsėsi, kad atrodė, jog ne minutės ir valandos slenka, o ilgos ilgos savaitės ir mėnesiai.

- Profesoriau, - netikėtai sudrumstė tylą Mailius, - kokia nelaimė, kad pamiršau paimti Krivio Mortaus rankraštį. Tiek dėl jo esame privargę, toks svarbus kultūros lobis... Ar nesugrįžtumėm, profesoriau, atgal rankraščio pasiimti? - prašė Mailius.

- Neprisiminkite to nelemto rankraščio! - piktai atsiliepė profesorius. - Savo kailį gelbėkite, o ne rankraštį. Jau užtenka neatsargumo, tikriausiai kvailystės, kurios dėka mes kaip žiurkės į spąstus patekome ir iš žmonių kurmiai pavirtome!

Ir vėl tylėdami tyrinėtojai atsargiai slinko priekin. Vėl ilgai ilgai tęsėsi minutės ir valandos, o tuo tarpu kelionė požeminiu koridoriumi darėsi vis sunkesnė. Vietomis jis tiek buvo užgriuvęs žemėmis, jog vos buvo galima šliaužti, kitur teko ropoti. Pagaliau visas koridorius buvo žemėmis užpiltas. Pirmas ėjęs profesorius vos girdimu balsu tarė:

- Toliau slinkti nebegalima - koridorius visai užgriuvęs!

Tokia ilga požeminiu koridoriumi kelionės pabaiga prislėgė visus. Kol dar slinko priekin, tai nors skatino save išsigelbėjimo viltimi, kad ten kažin kur priekyje laukia sėkmė. O dabar ir toji viltis pranyko.

- Argi čia amžinai gulėsime, - tarė po trumpos pertraukos profesorius, - šliaužkite atgal!

Nelaimingieji tyrinėtojai pradėjo trauktis atgal, pradžioje šliauždami, vėliau rėpliodami, ir tik po ilgesnio laiko vėl galėjo atsistoti. Ir atgal traukdami, jie laikėsi dešinėsios koridoriaus sienos.

Po ilgos ir vargingos kelionės vėl ėjęs pirmas profesorius dešiniąja ranka aptiko kampa, o toliau tuštumą.

- Stok! - sušuko jis, - mes erdviame požemyje esame. Uždekit degtuką!

Mailius pasiskubino įžiebtį degtuką, ir nelaimingieji tyrinėtojai pamatė, kad sugrižo atgal į Perkūno požemį. Pamatė vėl prikastas smėlio krūvas, aukurą, sarkastiškai besišypsantį iš vargšų nelaimės Perkūną.

- Netoli nukeliavome, - priminė profesorius, - bet tęsime toliau savo kelionę. Mėginsime dar kitu koridoriumi eiti. Kas ten mūsų laukia, nežinau, bet tik norėčiau kuo greičiausiai būti toliau nuo šio požemio, nuo rūstaus Perkūno, kurio keista sarkastiška šypsena gali iš proto išvaryti. Nenorėčiau tikėti, bet tikrai mūsų nuotykių galima vadinti Perkūno kerštu, kuris baudžia mus, kad šventyklos vietą savo kasinėjimais palietėme. Keliukime pirmyn!

Vėl laikydamiesi dešinės kito koridoriaus sienos, tyrinėtojai tamsoje atsargiai slinko pirmyn. Vėl ilgai ilgai tęsėsi laikas. Sunki buvo kelionė pirmuoju koridoriumi, bet šiuo ji dar sunkesnė buvo. Vis dažniau ir dažniau tekdavo žemai lenktis, ropoti, šliaužti. Nuo netikėtų smūgių galvą saugojusi kairioji ranka nuolat atsiremdavo į išsikišusius ir vos besilaikančius skliautų akmenis. Nors ir atsargiai jie buvo paliečiami, bet kai kurie nuo menkausio prisilietimo iš savo vietos išgriūdavo, tačiau laimingai, nieko neužgavo.

Vis dėlto tie vos besilaikantieji ir kartais iškrinantieji akmenys nelinksmas mintis kėlė. Atrodė, kad štai dar žingsnis, dar vienas krintantis akmuo, ir koridoriaus skliautai suirs. Visais savo akmenimis ir žemėmis amžinai prislėgs vargšus tyrinėtojus. Siaubas slėgė širdis. Kas kartą nuovargis didėjo. Tai vienas, tai kitas, jau visas jėgas išseikvojęs, suklypdavo ar nugriūdavo, tačiau, draugų padrąsintas ir jų padedamas, vėl atsikeldavo, ir vėl visi kartu slinkdavo pirmyn.

Pagaliau, kai jau išseko visos jėgos, ir tyrinėtojai vos vilkosi, profesorius sušuko:

- Sustokite, mes vėl patekome į kažin kokį požemį. Reikia apsidairyti. Šviesos!

Vėl sužibo degtukas. Jo šviesoje tyrinėtojai, apsidairę aplinkui, pamatė, kad vėl grįžo į Perkūno požemį.

- Tai iš tikrųjų Perkūno kerštas už jo ramybės sutrikdymą, už jo šventyklos išniekinimą. Matyt, kovoti su juo negalima, - pastebėjo profesorius ir, pažvelgęs į laikrodį, nustebęs pabrėžė:

- Dabar 8 valanda. Taigi jau vakaras. Netrukus bus ir visa para, kaip mes patekome į tą užburta Perkūno požemį. Mano jėgos visiškai išseko, daugiau nė žingsnio negaliu žengti. O toji keista, sar-

kastiška Perkūno šypsena ir paskutinę išsigelbėjimo viltį užmuša!

Pavargęs profesorius nugriuvo ant požemio grindų. Kartu griuvo ir Mailius su Vytautu. Tik dabar jie pajuto ir baisų nuovargį, ir alkį, ir troškulį, ir siaubingą savo likimą. Kalbėti nebegalėjo. Nuovargio slegiami, netrukus visi sumigo.

Neramus buvo nelaimingųjų miegas. Sunkiai dejavo, blaškėsi, kažin ką šnekėjo, verkė, juokėsi. Ypatingai blaškėsi ir nerimavo Mailius. Jis kažin kokius nepaprastus vaizdus sapnavo. Stovi jis žaliuojančiame slėnyje ant plačios upės kranto, šviesiai šviečia danguje saulė, šilta, jauku. Kiek toliau aukštai kilo visas medžiais apaugęs žaliuojantis kalnas. Nuo jo viršūnės aukštai į mėlyną dangų dūmai rūksta, ir kažin kokios giesmės aidai aidi. Daug žmonių eina slėniu prie to kalno, kopia taku į jo viršūnę.

Kartu su jais ir Mailius pakilo į kalną. Kalno viršūnėje jau buvo susirinkusi didelė žmonių minia. Minia stovėjo tyliai, susikaupusi ir atidžiai klausėsi giedojimo. Minios priešakyje, ant aukšto kalno viršūnės, augo milžiniškas plačiašakis ažuolas, po kuriuo, ant akmens pamato, stovėjo auksinė, lyg ta pati, kurią požemyje surado, Perkūno statula. Prieš ją buvo aukuras, iš kurio dūmai rūko. Prie aukuro

stovėjo būrelis senyvų, baltai apsirengusių vyrų ir moterų, kurie, tiesdami į Perkūną rankas ir jam pasilenkdami, giedojo: „Perkūne dievaiti, gelbėk mus!“

– Tai čia Perkūno šventykla, – galvojo sapnuodamas Mailius ir apsidairęs pamatė tolumoje pažįstamus upės vingius ir žinomą, tik kiek pasikeitusią, apylinkę. – Tai Kernavė, – šmėkštelėjo galvoje mintis. – Bet kaip aš patekau į kalno viršūnę, jei kartu su draugais tamsiame požemyje miegu?

Nauji maldos garsai nutraukė Mailiaus mintis, ir jis, minios nuotaika užsikrėtęs, kartu su ja pasilenkė Perkūnui ir iš visos širdies sušuko: „Gelbėki mus!“ ir lyg pabudo Mailius, lyg ne.

Dar tebeskambėjo ausyse maldos garsai, dar akys tebebuvo pilnos dienos šviesos, ir lūpos tebekartojo Perkūno maldele, tačiau greit viskas dingo. O Mailiaus mintyse iškilo gyvi jo ir draugų tragiško likimo vaizdai. Jis, kaip ir anksčiau, kartu su nelaimės draugais tebeguli tamsiame požemy. Siaubas vėl jo širdį suspaudė. Tačiau matyto sapno išpūdžiai buvo tokie gyvi, minios malda tiek stipri, kad, vos tik pajutęs savo ir draugų baisią padėtį, dar tebegyvendamas sapno jausmais, Mailius sušuko: „Perkūne dievaiti, gelbėk mus...“

- O kas čia atsitiko, - staiga nusigando Mailius, nes dievo Perkūno rankoje laikomų žaibų ryšelis staiga nušvito, ir šviesoje Mailius pamatė Perkūną. Bet dabar jo veido išraiška buvo ne ironiška, bet rami, maloni. Pamatė Mailius ir savo miegančius draugus, ir ant aukuro begulintį Mortaus rankraštį, ir kairiajame požemio kampe dar vieną, anksčiau nematytą, angą. Nustebintas to nepaprasto vaizdo, Mailius net iš vietos pašoko ir, pribėgęs prie aukuro, griebė rankraštį, kurį prispaudė sau prie krūtinės.

Tuo tarpu sunkai sudejavo bemiegęs profesorius ir, lyg šaipydamasis iš to dejavimo, linksmai nusijuokė irgi miegęs Vytautas. Šie nelaimės draugų dejavimai atgaivino Mailiaus sąmonę. Jis visiškai pabudo. Prisiminus sapną, maldą Perkūnui, žaibavimą, naują angą, laikomą rankoje rankraštį, atsirado naujos išsigelbėjimo viltys.

- Reikia kelti miegančius draugus, - pamanė Mailius ir pradėjo juos žadinti.

Pabudo profesorius ir Vytautas, bet, pajutę, kad dar tebėra tamsiame požemy, tylėjo. Visi buvo giliai susimąstę ir susirūpinę siaubingu savo likimu.

- Kelinta valanda dabar galėtų būti? - paklausė, gerokai patylėjęs, profesorius. - Kiek laiko mes jau nebematome dienos šviesos?

Užgirdęs profesoriaus žodžius, Mailius uždegė degtuką. Profesorius pažvelgė į laikrodį. Laikrodžio rodyklė rodė 5 valandą. Profesorius, norėdamas patikrinti laikrodį, pakėlė jį prie ausies ir tarė:

- Laikrodis sustojo. Kiek gi mes laiko miegojome? Laikrodis eina 40 valandų. Gulėme 8 valandą. Paskutinį kartą laikrodį užsukau dar Kernavėje, gulti ruošdamasis. Laikrodis galėjo tik antros dienos vakare 5 valandą sustoti. Bet kiek jis jau stovi? Bet pagaliau argi svarbus mums dabar laikas! Juk saulė mums jau nebeteka ir nebenusileidžia... Amžinoji naktis aplink mus tame požemyje, o toje amžinoje tamsoje laiko jau nebėra, - beviltiškai pasakė profesorius.

- Profesoriau, požemyje yra dar vienas išėjimas. Pamėginsime juo eiti! - tarė Mailius ir papasakojo nelaimės draugams savo sapną, kreipimąsi į Perkūną ir kaip žaibo šviesoje kairiajame požemio kampe pamatė dar vieną angą.

- Vargu ar tai galės mus išgelbėti. Baisus Perkūno kerštas. Aš jau visiškai nebegaliu paeiti. Be galo pavargau... jėgų trūksta... troškulys kankina!..

Kiek patylėjęs, visas jėgas sukaupęs, profesorius tarė:

- Dovanokite, nelaimingieji draugai, kad aš, jausmų pagautas, į tą baisią nelaimę jus įtraukiau.

Man jau nebelemta matyti dienos šviesos... aš lieku čia.., o jūs keliaukite!

- Profesoriau, brangus profesoriau, kelkitės, - maldavo labai sujaudinti Mailius ir Vytautas.

- Juk tai ne tamsta, o mes kalti, kad į tą požemį patekome.

- Aš trokštu... man blogai... baisus Perkūno kerštas... aš negaliu keltis... vandens... vandens! - kliebdėjo profesorius.

Siaubas apėmė Mailių ir Vytautą. Kuo padėti troškulio kankinamam profesoriui? Jie ir patys jį seniai jaučia, seniai jau sudžiūvo lūpos, sausa burna, ir vos gali kalbėti, o aplinkui nė lašo vandens, tik sausas iš rankų byrąs smėlis.

- Vytautai, - pratarė Mailius, - aš lieku su profesorium, o tu mėgink tuo nauju kairiuoju koridorium išeiti!

- Lieku kartu ir aš, - drąsiai atsakė Vytautas, - jei jau mirti, tai visiems kartu!

- Vytautai, - vėl prašė Mailius, - juk ten išsigelbėjimas, ten šviesa! Išsigelbėjęs pats ir mus išgelbėsi! Palikti vieno profesoriaus negaliu! Turi vienas eiti! Tai pirmyn, Vytautai!

Tuo tarpu vėl sukliedėjo profesorius, ir sausos jo lūpos kartojo: „Vandens... lašelį... vandens!“

Tasai seno profesoriaus nesąmoningas kliedesys, jo kančios ir Mailiaus maldavimas paveikė Vytautą, ir jis nušliaužė tamsiu požemiu. Netrukus pasiekė jis angą ir, toliau šliauždamas ar rėpliodamas, slinko nauju koridoriumi. Koridorius iš pradžios nieku nesiškyrė nuo pirmųjų, bet kuo toliau, tuo darėsi drėgnesnis. Po kurio laiko Vytautas, ranka laikydamasis sienos, pajuto, kad sienos akmenys yra drėgni, ir drėgnumas jo ranką suvilgė. Negalėdamas sulaikyti troškulio, Vytautas laižė sudrėkintus savo rankos pirštus, laižė šlapius ir drėgnus akmenis. Tie lašeliai gaivino jo jėgas, ir jis, kiek sustiprėjęs, drąsiau slinko pirmyn.

Baisus profesoriaus merdėjimas naujas mintis jo galvoje sukėlė. Skubėdamas nusirišo savo kaklaryšį ir pradėjo, spausdamas į drėgnus sienos akmenis, jį drėkinti, kad sugrižęs nors šiek tiek atgaivintų profesorių. Tačiau drėgmės buvo maža, ir Vytautas nenoromis slinko koridoriumi toliau. Kiek paslinkęs, koridoriaus tolumoje išgirdo kažin kokį neaiškų užimą, kuris kas kartą buvo garsesnis. Vytautas slinko pirmyn. Tik štai jo kojos netikėtai pasiekė vandenį.

- Argi tai vanduo? - linksmai sušuko Vytautas ir, pamerkęs ranką, pakėlė ją prie burnos. Iš tikrųjų tai

buvo vanduo, kuris buvo užpildęs visą koridoriaus dugną. Vanduo ūžė, tekėdamas kažin kur tamsiu koridorium. Aptikęs vandenį, Vytautas numalšino troškulį, sušlapino kaklaryšį, prisisėmė skautišką fetrinę skrybėlę ir beveik bėgte, šaukdamas pasileido atgal prie paliktų požemyje mokslininkų.

Atneštas vanduo atgaivino profesorius; jis atgavo sąmonę, nusiramino. Apsidžiaugė, atsigavęs vandeniui, ir Mailius. Abu mokslininkai klausėsi Vytauto pasakojimų apie tekantį požeminiame koridoriuje vandenį.

- Iš tikrųjų, jei kur teka vanduo, tai ten turi būti ir išėjimas, jei tik tasai vanduo į žemės paviršių išteka, - pastebėjo profesorius. - Tai gal pamėgin-sime dar ir tuo keliu slinkti. Tačiau kur mums eiti, kad vėl nepaklydus?

Degtuko šviesoje visi apsidairė ir aiškiai pamatė į kairę nuo Perkūno statulos, ties požemio kampu, angą.

- Tas pat, tas pat požemio koridorius, kurį žaibo šviesoje mačiau, - linksmai pastebi Mailius.

- Tasai, tikrai tasai! - patvirtino Vytautas.

Kupini naujų išsigelbėjimo vilčių, visi pasileido nauju koridoriumi. Pirmasis slinko Vytautas, kuris, pajutęs sienos akmenų drėgnumą, priminė mokslin-

ninkams, kad ir vanduo jau nebetoli. Iš tikrųjų greitai pasigirdo ūžimas, o netrukus visi priėjo vandenį ir pradėjo juo bristi. Iš pradžių vanduo nebuvo gilus, bet toliau ėjo gilyn. Dengė kelius, juosmenį, pasiekė krūtinę. Ūžimas darėsi garsesnis, ir vis sunkiau jie begalėjo laikytis tekančioje vandens srovėje. Bet, susikibę vienas kitam į drabužius, vienas kitą laikydami, tyrinėtojai slinko pirmyn.

Dar žingsnis, ir smarki vandens srovė pakirto Vytautą ir patraukė jį į kairę. O iš tos pusės ir buvo girdėti kažin kur į prarają krintančio vandens ūžimas. Tačiau stipri ranka sulaikė Vytautą ir pastūmė jį pirmyn. Vytautas netikėtai atsirėmė į kažin kokį slenkstį ir pargriuvo.

- Sausuma! - suriko Vytautas. Bet ir Mailius su profesoriumi jau pasiekė Vytautą ir išlipo į sausą vietą.

Vėl visi buvo sausame požeminiame koridoriuje. Matyt, vanduo, užtvindęs tą koridoriaus dalį, sutiko neįveikiamą užtvarą ir, išgriovęs kairiąją požemio sieną, toliau ūždamas krito į prarają.

- Įdomu būtų pažiūrėti, kur tasai vanduo teka? - pasakė profesorius.

Mailius griebėsi degtukų. - Oi, mano degtukai! - sušuko jis. - Jie sušlapo kišenėje!

- Nieko nepadarysi, - tarė, ramindamas savo asistentą, profesorius. - Netrukus mums kelią pragaro ugnis apšvies, nes per Stikso upę, kad ir be valtininko Charono, jau persikėlėm!

Tokie profesoriaus žodžiai visus pralinksmino. Tačiau drėgni drabužiai ir šaltis, kuris buvo jaučiamas po šio maudymosi, neleido ilgai stovėti vietoje. Todėl vėl visi patraukė koridoriumi toliau.

Vėl ilgai slinko minutės ir valandos. Pavargę, išbalę ir drebėdami nuo šalčio, slinko nelaimingieji tyrinėtojai, tačiau koridoriaus galo vis dar nerado. Jis, tai vingiuodamas, tai tiesia kryptimi eidamas, į kalną kilo arba į pakalnę leisdavosi. Kuo toliau, tuo stipriau jautė nuovargį. Tyrinėtojai daug kartų sustodavo pailsėti. Bet tas poilsis maža jėgų tegražindavo. Vis dažniau iš nuovargio nugriūdavo, bet, visas jėgas įtempę, vėl keldavosi ir vėl slinkdavo pirmyn.

Pagaliau, jau visai praradęs jėgas, profesorius sukniubo ir be vilties išsigelbėti tarė:

- Užtenka... daugiau nė žingsnio... nebeturiu jėgų... Palikite mane čia, o jūs, draugai, pirmyn... prie saulės... šviesos!..

Bet ir draugai jau buvo bejėgiai ne tik slinkti pirmyn, bet ir kalbėti, ir todėl, sugulę šalia profesoriaus, prarado sąmonę.

9. Išsigelbėjimas

Ilgai tamsiame požeminiame koridoriuje be sąmonės gulėjo tyrinėtojai. Atrodė, kad jau amžinai nebebus iš savo sunkaus miego. Tačiau, visas drebėdamas nuo šalčio, nubudo Vytautas ir, puolęs prie mokslininkų, pradėjo juos žadinti. Bet veltui stengėsi: nei profesorius, nei asistentas nekrutėjo. Siaubas apėmė Vytautą.

- Ar jie gyvi? - žybtelėjo mintis. Tačiau, pastebėjęs jų tylų alsavimą ir pajutęs dar plakant širdis, šiek tiek nusiramino ir su dar didesniu įniršiu griebėsi juos žadinti. Bet ir vėliau mokslininkų prikelti negalėjo. Kiek luktelėjęs, Vytautas vėl pasiklausė, ar dar gyvi. Vos vos pastebimas alsavimas rodė, kad jie gyvi, bet sustingusios, sušalusios rankos, veidas ir rečiau plakančios širdys rodė, kad mokslininkų jėgos jau senka.

Išsigandęs, praradęs protą, nežmonišku balsu sukliko Vytautas, šoko iš vietos ir pasileido koridoriu. Kiek pabėgėjęs, Vytautas, už kažin ko koja užkliuvęs, pargriuvo. Apsigraibęs rankomis, Vytau-

tas suprato, kad guli kažin kokiame, iš sausų lapų ir žolės sudarytame guolyje. Šalia guolio Vytauto rankos aptiko keletą kaulų, kuriuos pačiupinęs, suprato, kad jie buvo paukščių. O stiprus, visą koridorių pripildęs kvapas prablaivė Vytautą. Jis suprato, kad pateko į lapės guolį.

- Taip, tai tikrai lapės guolis ir jos puotų liekanos. Bet kaip ji čia patenka? Juk turi būti ir išėjimas, - galvojo Vytautas, graibydamasis aplinkui rankomis. - Tuo lapės urvu ir aš išeisiu, mokslininkams išgelbėti žmones pašauksiu. Bet kur tasai urvas?

Šliauždamas Vytautas ieškojo lapės urvo. Ir štai vienoje vietoje jis pajuto gaivaus, gryno oro dvelkimą. Prišliaužęs prie sienos, Vytautas aptiko joje didoką skylę, iš kurios ir dvelkė grynas oras. Tos skylės suradimas suteikė Vytautui jėgų ir ryžto gelbėti mokslininkus.

Ilgai negalvodamas, Vytautas lyg žaltys iššliaužė į urvo angą ir šliaužė juo pirmyn. Urvas buvo labai siauras, jo sienos spaudė ir iš visų pusių slėgė Vytauto kūną, kiekvieno neatsargaus judesio pajudinta, byrėjo žemė ir grasė urve palaidoti Vytautą. Bet Vytautas, paliktų požemy be sąmonės mokslininkų likimu susirūpinęs, visas savo jėgas sukaupe ir slinko pirmyn. Netrukus Vytauto rankos pajuto

laisvę, o, dar truputį įtempus jėgas, jo galva išlindo laukan, ir netrukus visas jo kūnas pasijuto išsivada-
vęs iš urvo ir laisvas žemės paviršiuje.

Vytautas apsidairė. Jis gulėjo ant stataus šlaito miške. Buvo tamsi naktis. Tik pro siūbuojančių medžių viršūnes kur ne kur buvo viena kita žvaigždė matyti.

- Tai jau tikrai aš esu žemės paviršiuje, bet kur esu, kur Kernavė... žmonės... kur ieškoti pagalbos? - blaškėsi Vytauto galvoje mintys. Gryno miško oro gaivinamas, Vytautas pavargęs ilgai gulėjo šlaite prie lapės urvo ir dairėsi aplinkui. Naktis buvo tamsi, o miške po medžiais buvo dar tamsiau. Niekur jokio garso negirdėjo, ir tik užė vėjo supamos medžių viršūnės.

Sukaupęs kiek jėgų, Vytautas suriko: „Gel...bė...ki...te! Gel...bė...ki...te!“ Tačiau jo balsas buvo toks silpnutis ir labai dusliai skambėjo, medžių ūžesio nustelbiamas. Suprato Vytautas, kad tasai pagalbos šauksmas miške, ir dar nakties metu, nieko nepadės.

- Kas gali išgirsti mane nakties metu miške? Reikia eiti pačiam ieškoti žmonių! Bet kur eiti?... Ogi eisiu į šiaurę! - nusprendė Vytautas ir, įžiūrėjęs danguje šiaurinės žvaigždės kryptį, patraukė ja. Kelis žingsnius žengė ir išsigandęs sustojo.

- O kaip aš prie to lapės urvo sugrišiu? - pamanė Vytautas, - juk miške aš jo vėliau nesurasiu. - Tačiau netrukus apsidžiaugė, tą klausimą išsprendęs: - Ogi savo kelią šakomis žymėsiu!

Pavargęs Vytautas vos vilko kojas ir kas kartą jautė, kad jo jėgos visiškai senka. Atsiremdavo į medį arba tiesiog nugriūdavo ant žemės. Nors ir griūdavo iš nuovargio, tačiau tik viena galvojo:

- Greičiau žmonių pagalbos šauktis, likusių požemyje mokslininkų gelbėti! - Negalėjo skubėti tiek, kiek norėjo, ir tarpais net pravirkdavo dėl savo silpnumo, tačiau žingsnis po žingsnio ėjo pirmyn ir pakeliui smeigė į žemę šakeles.

Keletą kartų Vytautas bandė šauktis miške pagalbos, bet niekas neatsiliepdavo.

Ilgas miško kelias vargino Vytautą. Vis dažniau jis griūdavo ant žemės, vis sunkiau būdavo atsikelti. Bet Vytautas vis veržėsi pirmyn.

- Argi pagaliau baigsis kada šis miškas? - skaudančia širdimi suriko Vytautas ir, dar kelis žingsnius padaręs, atsakymo vietoje pro medžius pamatė toluomoje degantį laužą.

- Ten gi žmonės! - suriko Vytautas ir, paskutines jėgas įtempęs, dar kiek prabėgo pirmyn, bet jo

bėgimas buvo trumpas. Jėgos greitai išseko, ir griūdamas Vytautas pradėjo rėkti: „Gel...bė...ki...te!“

Prie sukurto nakties metu pamiškėje laužo sėdėjo keturi berniukai – naktigoniai. Netoli nuo jų pievoje ganėsi supančioti arkliai. Vaikai, susispietę arčiau ugnies, gyvai šnekučiavosi. Daug jau buvo prikalbėję. Mėgstamiausios kaimo naktigonių kalbos visuomet yra apie įvairias baisenybes: velnius, vaiduoklius, galvažudžius ir kt. Ir šie berniukai jau daug įvairių baisumų buvo prikalbėję. Tos kalbos juos pačius buvo jau gerokai įbauginusios. Jau seniai baimės šiurpulys juos krėtė, bet tos savo baimės nerodė, nors kas kartą slinko vienas arčiau kito, arčiau prie laužo, bijodami net apsidairyti.

– O kaip galvažudžiai buvo užpuolę Baliūną? – paklausė vienas.

– Ogi pardavė Baliūnas Jonavoje bekonus, gavo pinigų, – pasakojo vienas paaugusių berniukų. – Teko Baliūnui Jonavoje ilgiau užtrukti ir tik pavakaryje į namus išvažiavo. O kai per Nerį Santakoje keltu persikėlė, tai ir visai sutemo. Važiuoja jis mišku. Kelias sunkus. Arklys vos velkasi. Tik štai iš karto, iš abiejų vežimo pusių, du žmonės atsirado. Vienas griebė vadeles, kitas už Baliūno krūtinės ir reikalauja atiduoti pinigus. Baliūnas dar norėjo plėšiko

nusikratyti, o šis kaip drožė jam lazda per galvą, taip kraujas ir pasipylė. Ištraukė plėšikai Baliūną iš vežimo ir pradėjo jį dar smarkiau mušti. Mato Baliūnas, kad jam galas ateina, ir kiek galėdamas suriko: „Gelbėkite!“ – garsiai pakartojo pasakotojas.

Šis staigus, pilnas skausmo riksmas dar daugiau įbaugino vaikus, ir jie arčiau glaudėsi vienas prie kito.

– O tuo tarpu... – berniukas tęsė savo pasakojimą apie Baliūno užpuolimą, bet staiga savo kalbą nutraukė.

O tuo tarpu, kai vaikai jau buvo pasirengę klausyti pasakojimo apie tolimesnį Baliūno apiplėšimą, staiga iš miško pasigirdo nors ir neaiškus, bet skausmingas, širdį veriantis šauksmas:

– Gel... bė... ki... te!

Vaikų veidai sustingo, širdys nustojo plakti, akys išsiplėtė. Šis skausmingas šauksmas dar pasikartojo:

– Gel... bė... ki... te!

– O Jėzau, Marija! – tik suriko vaikai ir, kaip viusulo pagauti, šoko iš vietos ir rėkdami, kiek turėjo jėgų, pasileido į namus.

Atbėgusių išsigandusių vaikų šauksmas, kad pamiškėje galvažudžiai žmogų pjauna, visą kaimą sukėlė. Pabudę ūkininkai, griebdami kas ginklą, kas

krivį, o kas gerą basį, susirinko ir kartu nubėgo į pamiškę, kur dar degė vaikų laužas. Garsiai kalbėdami, žmonės skubėjo prie laužo. Tačiau, nepriėję laužo, sustojo... Gėstančio laužo šviesoje aiškiai buvo matomas gulintis kniūbsčias žmogus.

- Vargšas, gal jau nebegyvas? - prasitarė kažin kas iš ūkininkų, ir visi priėjo arčiau.

Nustebę ūkininkai pamatė sublogusį, išblyškusį, suplėšytais drabužiais jaunuolį, kuris, nepaisant garsių kalbų, gulėjo nejudėdamas. Drąsesnieji vyrai apvertė jaunuolį ant šono. Kiti padėjo naujų žabų į gėstantį laužą. Laužas aiškiai apšvietė jaunuolį. Nejaukumas pranyko. Vienas jų padėjo ranką ant jaunuolio širdies ir, pajutęs vos girdimą jos plakimą, garsiai sušuko:

- Dar gyvas! Be sąmonės!..

Šviesa ar žmonių balsai gražino Vytautui sąmonę, ir jis, pramerkęs akis ir pamatęs aplink save žmones, kažin ką kuždėjo.

- Gyvas, štai akis pramerkė, lūpos juda, kalba! - pasigirdo susirinkusių žmonių balsai. Bet Vytauto kalba buvo tiek silpna ir neaiški, kad jos niekas nesuprato. Tik pasilenkęs prie jo ūkininkas išgirdo kažin kokius nesąmoningus maldavimus:

- Gel... bė... ki... te la... pės ur... ve... miške mok... sli... ninkus!

Bet toji kalba išsėmė paskutines Vytauto jėgas, ir jis, užmerkęs akis, vėl prarado sąmonę.

- Kažin ką gelbėti prašo, ar lapę, ar ką kitą? - pasakė jo klausęsis ūkininkas.

- Ką ten nakties metu miške gelbėsi, - pareiškė kitas, - pirmiausia jį patį reikia skubiai gelbėti. Tai greičiau, vyrai, jį į kaimą nešame!

Ūkininkai atsargiai pakėlė be sąmonės gulintį Vytautą ir nunešė į kaimą.

Keli gurkšniai vandens ir suvilgytas vandeniui veidas vėl atgaivino Vytautą, ir jis apsidairęs pamatė, kad yra troboje, o prie jo keli žmonės triūsia. Vėl pradėjo maldauti:

- Gelbėkite, miške, lapės urve, mokslininkus, jie miršta...

Tačiau niekas iš pradžių negalėjo suprasti to kliedejimo, ir tik vėliau, kai išgertas pienas sustiprino Vytautą, jis pradėjo sąmoningai žvalgytis troboje ir aiškiau kalbėti.

Pamatęs prieš savo akis ant sienos kabantį kasdieninį kalendorių ir jo lapelyje aiškų skaitmenį 20, Vytautas net savo akimis nepatikėjo ir paklausė:

- Kelinta dabar diena?

- Trečiadienis, rugpjūčio dvidešimta!

- Trečiadienis, rugpjūčio dvidešimta! - nustebęs kalbėjo Vytautas. - O į Perkūno požemį šeštadienio vakare, rugpjūčio šešioliktą, įlipome. Keturias dienas po požemius tamsoje klaidžiojome!

Pamatęs, kad niekas jo nesupranta, Vytautas vėl paklausė:

- O Kernavė ar toli nuo čia?

- Kernavė tai daugiau kaip už trijų mylių!

- O kokia čia vieta?

- Upninkai!

- Upninkai, prie Šventosios?

- Taip, jie!

- Upninkai, prie Šventosios! - stebėjosi Vytautas.

Pamatę Vytauto nustebimą, ūkininkai pradėjo jo teirautis ir labai stebėjosi, išgirdę Vytauto atsakymus.

- O tamsta iš kur?

- Iš Kernavės!

- O kaip čia nakties metu patekai?

- Požemiais atėjome!

- Požemiais?

- Taip!

- Argi vienas?

- Ne, aš ir dar du mokslininkai!

- O kurgi jie?

- Dar be sąmonės požemyje guli, o aš tik vienas lapės urvu išlipau. Prašau juos gelbėti, gerieji žmonės!

- Kokie ten mokslininkai? - teiravosi ūkininkai.

- Profesorius Kalnietis ir jo asistentas Mailius, kurie Kernavės piliakalnį tyrinėjo. Šeštadienio vakare piliakalnyje požemį radome ir į jį įlipome. Išėiti nebegalėjome, nes išėjimas užgriuvo, ir visą laiką po požemius tamsoje klaidžiojome.

- Vaikinas lyg ir tiesą sako, - pastebėjo vienas ūkininkų, - rašė laikraščiai, kad tikrai tie mokslininkai Kernavės piliakalnį tyrinėjo ir kažin kur paslaptinai dingę.

- Bet ar gali būti toksai ilgas iš Upninkų į Kernavę požemis? - kažin kas paabejojo.

Į tas kalbas viena senyva moteris įsiterpė:

- Ogi amžiną atilsį nabašninkė Šikšnienė, ar neatmenat kaip pasakodavo, kad senovėje Upninkai didelis miestas buvo. Jame net 12 bažnyčių stovėjo. Iš Upninkų net į Vilnių požemis ėjo. Toks platus požemis buvo, kad net trejetu arklių galėjo važiuoti!

- Teisingai, - atsiliepė vienas ūkininkų, - dargi štai Untulio lauke net matosi, kur viena senoji bažnyčia stovėjo. Altoriaus vietą Untulis aptvėrė ir kry-

žiu pastatė. Švedai mūsų miestą sudegino. Tai ir požemiai gali būti į Kernavę, nes jie yra pakeliui į Vilnių.

- Taigi senieji žmonės tiesą kalbėjo! - vėl įsiterpė moteris.

Matydamas, kad žmonės visiškai jo žodžiais patikėjo, Vytautas vėl pradėjo jų prašyti likusius požemyje mokslininkus gelbėti.

- Bet ar galima dabar naktį tą lapės urvą rasti? - paabejojo ūkininkai.

- Aš ir kelią prie jo šakomis paženklinau, - pabrėžė Vytautas.

Tačiau ūkininkai pasitarę nusprendė, kad ir Vytauto ženklintu keliu naktį miške lapės urvo neras ir todėl geriau vieną kitą valandą palaukti, kol prašvis, ir jau dienos metu eiti lapės urvo ieškoti ir mokslininkų gelbėti.

Taip nusprendę, ūkininkai išsivaikščiojo.

Išgėręs dar kiek pieno, Vytautas užmigo. Miegojo taip stipriai, kad prašvitus susirinkusieji žmonės negalėjo jo prižadinti. Ir vandeniui laistė, ir kratė, ir nuo lovos pakėlė, ant kojų statė. Niekas negelbėjo. Pastatytas Vytautas kaip tuščias maišas ant žemės sudribdavo, sąmonės neatgaudamas.

- Tai pavargęs vaikas! - tarė ūkininkai ir ėmė tartis, ką daryti. Vieni siūlė policijai pranešti, kiti paseniūną eiti. Gerokai apie vidudienį pabudo Vytautas. Pabudo, apsidairė ir, pastebėjęs, kad esąs troboje, prisiminė likusius požemyje mokslininkus ir savo naktinę su ūkininkais kalbą, kad prašvitus turi visi eiti mokslininkų gelbėti. Tai prisiminęs, kaip įgeltas, šoko Vytautas iš lovos, apsidairė troboje ir, nieko joje neradęs, galvotrūkčiais išbėgo į lauką ir pradėjo žmones šaukti.

Greitai susirinko beveik visi Upninkų gyventojai. Griebė kastuvus, kartis, žibintus. Netrukus žmonių būrys nuėjo į pamiškę, prie degusio nakties metu laužo. Čia apsidairę, greitai pastebėjo Vytauto išmeigtas į žemę šakeles ir, jomis sekdami, patraukė į mišką. Gerokai pakeliavę, pagaliau pasiekė aukštą skardį su stačiais šlaitais ir jame pamatė išgriautą lapės urvą.

- Ar tai tas urvas? - paklausė ūkininkai.

Vytautas apsidairęs pagalvojo ir pagaliau patvirtino:

- Taip, taip, tai šis urvas!

- Tikras esi lapinas, kad tokiu urvu galėjai išlįsti! - pastebėjo kažkas iš ūkininkų, nustebęs, kad tokiu siauru urvu galėjo išlįsti žmogus.

- Mano gi ir pavardė Lapinas! - atsakė Vytautas.

Visi nusijuokė ir griebėsi darbo. Vieni kasė žemę, kiti kirto trukdančias kasti medžių šaknis. Gerokai į šlaitą įsikasę, ilga kartimi pabandė pasiekti urvo galą, tačiau dar negalėjo. Kasė toliau. Dar kiek įsikasus, pradėjo griūti žemė, ir buvo pavojinga dirbti. Kad iškastas urvas neužgriūtų, jo viršų parėmė kartimis, ir atsargiai rausėsi gilyn.

Matydamas, kaip ilgai tęsiasi darbas, Vytautas labai nerimavo dėl mokslininkų likimo. Ne kartą jis net vienas norėjo liūsti lapės urvu į požemį, bet ūkininkai neleido.

Pagaliau dar kartą pabandė kartimis pasiekti urvo galą ir jį pasiekė. Visų veidai prašvito, ir su dar didesne energija ėmėsi darbo. Dar kiek laiko, ir kastuvu paliesta žemė apgriuvo, ir pasirodė požemio skliautai.

- Jau požemis, požemį pasiekėme! - kilo riksmas.

Nieko nelaukdamas, Vytautas šoko į požemį ir pasileido prie mokslininkų. Paskui jį skubėjo keli žmonės su žibintais.

- Štai ir jie! - sušuko Vytautas.

Visi puolė prie be sąmonės gulinčių mokslininkų.

- Argi jau mirę? - nerimavo Vytautas ir kiti žmonės.

Bet pasilenkęs ir pridėjęs ausį prie mokslininkų širdžių, užgirdo jų plakimą. Apsidžiaugęs suriko:

- Gyvi, gyvi! Greičiau į orą, vandens!

Žmonės griebė be sąmonės gulinčius mokslininkus, greitai juos išnešė į lauką, bet jų atgaivinti negalėjo. Be sąmonės mokslininkus ir į Upninkus atnešė. Ir tik iškviestas gydytojas atgaivino išgelbėtus mokslininkus.

10. Tautos kultūros šventė

Praslinko mėnuo, kitas. Išgelbėti iš požemių mokslininkai ilgai ir sunkiai sirgo, bet pagaliau pasveiko, ir kiekvienas prie savo darbo grįžo. Profesorius Kalnietis vėl ištisas dienas archyvuose sėdėjo ir vartė dulkėtus senų dokumentų lapus. Vytautas vėl lankė gimnaziją, bet dabar jau svajojo ne apie kokius nors didelius karžygiškus darbus, bet buvo pasiryžęs kiek galima daugiau mokytis, kad greičiau baigtų gimnaziją ir visas savo jaunas jėgas paaukotų tėvynės praeičiai pažinti. Asistentas Mailius visas buvo atsidavęs dideliam veikalui parašyti apie jo atrastą originaliąją senovės lietuvių rašybą. Per dienas ir naktis užsidegęs tuo darbu, Mailius sėdėjo prie rašomojo stalo ir, besidžiaugdamas dideliu lietuvių tautos kultūriniu laimėjimu, nejautė nė nuovargio.

Pagaliau baigė Mailius savo darbą ir pranešė apie tai vyriausios mūsų mokslo žinybos – universiteto – vadovybei, kuri, aukštai įvertindama mokslininkų profesoriaus Kalniečio ir jo asistento Mailiaus atra-

dimo svarbą, paskelbė kultūrinio laimėjimo šventės dieną.

Suplevėsavo vėliavos ant aukštų universiteto rūmų. Dar toli iki iškilnių pradžios erdvi universiteto iškilnių salė jau buvo kimšte prikimšta susirinkusiųjų. Ko ten nebuvo toje linksmai šnekančioje minioje! Buvo matyti jaunų studentų ir studenčių, pagyvenusių vyrų, moterų, karių, valdininkų, profesorių ir vyriausybės atstovų. Tyliai prisiglaudęs prie sienos, susirinkusiųjų tarpe stovėjo ir Vytautas, profesoriaus Kalniečio laišku pakviestas į iškilmes.

Prie žaliai apdengto ir studentų organizacijų spalvotomis vėliavomis apsupto stalo susėdo universiteto senatas.

Lėtai ir garsiai sieninis laikrodys mušė valandas, pažymėdamas iškilnių pradžią. Po paskutinio laikrodžio dūžio iš savo vietos pakilo garbingasis universiteto rektorius. Visi nutilo.

- Iškilmingą posėdį, skirtą lietuvių tautos kultūros šventei, skelbiu atidarytą. Žodis suteikiamas profesoriui Kalniečiui! - tarė nutilusiems klausytojams rektorius.

Tačiau visi nustebo trumpa profesoriaus Kalniečio kalba:

- Gerbiamosios, gerbiamieji! Šios iškilmingos šventės tikrasis kaltininkas yra mano asistentas Mailius, todėl jam ir pavedu prabilti! Prašau, gerbiamasis kolega! - šypsodamasis baigė savo kalbą profesorius.

Nedrąsiai jaunas mokslininkas pradėjo savo pranešimą. Bet, jį tęsiant, kas kartą jo balsas stiprėjo, kas kartą atidžiau klausėsi susikaupusi auditorija. Klausėsi jo pranešimo ir visa Lietuva, prie radijo aparatų susirinkusi. Gyvo jaunojo mokslininko žodžio ir jo iškeltų tautos praeities vaizdų visi buvo lyg užburti. Atgaivinta tautos praeitis tokia buvo aiški, gyva, artima, ir lyg kino ekrane keitėsi lietuvių tautos kultūros augimo vaizdai.

Štai tolimoje praeityje, kur ir pačios lietuvių tautos gyvenimą, ir jos tėvynės - Lietuvos - plotą dar dengė nežinomybės rūkas, kartą sušvitusi saulutė apšvietė nedidelį žmonių būrelį. Pamažu būrelis slinko plačios upės krantu. Sunki našta slėgė jų žingsnius. Nedrąsiai slinko jie prie pat upės kranto tebesitęsiančios ir visą kraštą tebedengiančios girios. Nors ir sunkus buvo kelias, bet barzdoti ir augaloti vyrai nesustodami slinko pirmyn. Sekdami vyrus, kartu slinko moterys ir vaikai, irgi su sunkiomis naštomis ant pečių. Ilgai slinko paupiu, aplin-

kui dairydamosis, tasai mažas žmonių būrelis, kol pagaliau, pasiekęs upės slėnyje iškilusią ir tankiais medžiais bei aukšta žole apaugusią kalvelę, sustojo.

Sudėjo žmonės savo naštas, apžiūrėjo kalvelę. Ji patiko, ir keleiviai nusprendė čia savo sodybą įkurti.

Užvirė darbas. Rankomis, lazdomis žmonės kasė negilius rūselius, juos dengė karčių stogeliais, kartis pridengė velėna, ir netrukus pro stogų čiukurus kilo rūselyje užkurto židinio dūmai.

Kildavo ir nusileisdavo saulė, vasarą pakeisdavo žiema. Bėgo metai, dešimtmečiai, amžiai.

Tamsios naktys, darganos, baisių miško gaisrų dūmai, šalti rūkai ne kartą paslėpdavo sodybą. Ne kartą atrodė, kad ji ir visai išnyks. Bet nei šalčiai, nei naktys, nei piktieji žmonės, nei galingi gamtos reiškiniai neišnaikino sodybos. Tvirtai ji buvo įkurta. O tasai tvirtumas buvo jos gyventojų ryžtingumu ir darbu paremtas.

Be pertraukos, be poilsio ir šaltą žiemą, ir katrią vasarą, diena iš dienos sodybos gyventojai dirbo, kūrė, kovojo. Pamažu siekė įvairių laimėjimų, pamažu keitėsi gyvenimas.

Po daugelio ilgų šimtmečių sodybos gyvenimas pasikeitė. Rūko kalvės, buvo kalami geležiniai padargai ir ginklai. Jais pakeitė paprastus, netvir-

tus akmenis ginklus. Senoviškas karčių palapines pakeitė rąstų trobesiai. Šalia sodybos žaliavo javų laukai, pievoje ganėsi galvijai. Nuo piktujų žmonių apsiginti sodybą pylimais ir grioviais apsupo. Šalia piliakalnio dar nuo vieno kalno be pertraukos rūkdavo dūmai. Ten dievų garbei buvo kūrenama amžinoji ugnis, ten buvo dievams pašvęsta vieta – šventykla, alkavietė.

Keitėsi sodybų visuomeninis gyvenimas. Kas kartą daugiau sodybos viena su kita bendravo. Kas kartą didesnės bendruomenės – kunigaikštystės – kūrėsi. Rimtesni ir galingesni buvo tų kunigaikštysčių valdovai. Dažnai surinkę gausius drąsių jaunuolių būrius, kunigaikščiai drauge su jais, ant greitųjų žirgų susėdę, į tolimuosius kraštus nukeliaudavo pergales, laimės ir garbės ieškoti. Linksmi ir dainuodami grįždavo iš tų žygių. Gėlėmis papuošdavo narsuolius mergelės, džiaugdavosi jų laimėjimais tėvai, laimindavo jų žygius garbingi žyniai. Nuo visų priešų apsigindavo. Toli sklisdavo garsas apie narsuolius lietuvius ir jų žygius.

Tame tikro tautos karžygiškumo laikotarpyje, tarp kitų pasiruošusių žygiams drąsių jaunuolių buvo ir vienas stiprus, gražus bernelis. Bendrame būryje jis atrodė kaip ir visi, bet, arčiau priėjus, iš veido buvo

matyti, kad jo esama protingo vyro. Ne kartą ir valdovas, ir kaimynai jo patarimų klausdavo.

Galingo kunigaikščio vedamas, toli nuo savo krašto nukeliavo narsuolių būrys. Daug kovų laimėjo, didelių turtų prisirinko. Tačiau nors ir džiaugėsi laimėjimais protingasis jaunuolis, bet ir kovų įkarštyje, ir žygyje, ir tamsią naktį prie ugniakuro jis būdavo susimąstęs, ilgesio ir nerimo apimtas. Ilgėjosi jaunuolis toli gimtajame krašte likusios gražuolės sužadėtinės.

- Kaip jai pranešti apie savo ilgesį, kaip pradžiuginti ją savo ir savo draugų laimėjimais?

Kartą kunigaikštis siuntė kvieslį į tėviškę. Kvieslys, ruošdamasis ilgai kelionei, teiravosi draugų, ką pasakyti namiškiams, kokių jiems linkėjimų nuvežti. Kažin ką sumanęs, nudžiugo mūsų jaunuolis. Nuėmė jis nuo rankos gražią sidabrinę apyrankę, kažin ką, ilgai galvodamas, ant jos raižė ir, kai baigė, tai paprašė kvieslio tą apyrankę sužadėtinei nuvežti.

Buvo ilga kvieslio kelionė į tėviškę. Devynias upes plaukte perplaukė, dešimtą nerte pernėrė, per tamsius miškus, per plačius laukus skubėjo greituoju žirgu kvieslys. Pagaliau jis savo sodyboje. Subėgo žmonės, apspito brangujį svetį. Teiraujasi, klausi-

nėja. Visiems atsakė kvieslys, visiems linkėjimus perdavė, dovanas atidavė.

O gražuolei mėlynakei mergaitei kartu su paguodos žodžiais atidavė ir bernelio įduotą sidabrinę apyrankę. Apsidžiaugė mergelė, gavusi iš toli sužadėtinio siųstą dovaną. Dar didesnis buvo jos džiaugsmas, kai apyrankę ant rankos užmovė ir, ja grožėdamasi, pastebėjo ant jos mylimojo bernelio raštą. Pažvelgė kartą, antrą ir pagaliau, žiūrėdama į raštus, kažin ką kuždėti pradėjo.

Ištisas dienas nesiskirdavo mergaitė su dovana. Lyg užburta nenuleisdavo akių nuo apyrankės rašto. Susirūpino mergaitės tėvai ir nuvedė ją į aukštą kalną, į šventovę pas išmintingus žynius piktąjį burtą nuo mergaitės nuvaryti.

Labai išmintingi buvo visų gerbiami žyniai. Galinųjų dievų žodžius jie žmonėms skelbė, juos gero mokė, ligas gydė. Mokė jie žmones mylėti tėvynę, artimus, branginti savo kalbą, papročius, gyvenimą. Ilgus metus žyniai būdavo lyg gyva tautos praeitis. Mėgdavo jie žmonėms apie praėjusius laikus papasakoti, ir ką patys matę, ir ką iš kitų, seniau gyvenusių, žynių girdėję. Tie pasakojimai apie praeitį drąsino žmones, teikė jiems jėgų ir džiugino. Jie būdavo lyg pasakų „gyvasis vanduo“, todėl žmonės jų visuo-

met mielai klausydavosi. Tačiau jei gyvi būdavo dar netolimos praeities vaizdai, kuo toliau, tuo daugiau jie blukdavo. Trumpa ir nepatikima buvo žmonių atmintis tautos praeičiai išlaikyti. Savaip stengėsi žyniai sustiprinti praeities įvykių atminimą, bet visos jų priemonės maža tepadėdavo. Kuo tolimesni būdavo praeities laikai, tuo mažiau atminimų apie juos pasilikdavo. O pačios tautos gyvenimo pradžia ir visai jau buvo praeityje dingusi.

Papasakojo tėvai žyniui apie savo mergaitės nelaimę, apie atsiųstą jos sužadėtinio apyrankę, kurios ji niekam neduoda, ir kuri ją užkerėjo. Prašė išmintingojo žynio kerėjimą panaikinti.

O mergaitė vis grožėjosi savo sužadėtinio apyranke, vis patylomis kažin kokius žodžius kartojo.

Rimtai pažvelgė į mergaitę senas žynys.

- Kieno žodžius kartoji?

- Raimučio! - ramiai atsakė mergaitė.

- Bet jis taip toli, kaip jo žodžiai tave pasiekė? - vėl klausė žynys.

- Ogi štai jo raštas, štai šie ženklai jo žodžius man atnešė! - parodė mergaitė žyniui įvairiais ženklais išraižytą apyrankę.

- Tai šventieji ženklai, jie nuo nelaimės saugo, kovoje drąsina, dievų pagalbą teikia. Tokiais žen-

klais mes apyrankes, žiedus ir ginklus žymėdavome... Bet ką jie tau kalba? – teiravosi žynys.

Nustebo žynys, nustebo tėvai, kai mergaitė, pirštais vedžiodama per apyrankės ženklus, lėtai skaitė: „Ilgiausios tavęs, mylimoji, tolimajame krašte...“

– Garbė dievams, garbė Raimučiui, garbė tau, mergaite! – staiga sušuko su atsidėjimu sekęs mergaitės skaitymą žynys. – Nurimkite, tėvai. Tai ne piktas kerėjimas, ne pragaištingi burtai, bet tyros jaunųjų širdžių meilės sukurta nauja mūsų gyvenimo pradžia. Jaunuolio Raimučio šventieji ženklai ne tik jo meilę parodo, bet ir jo mintis, jo žodžius tikrai kartoja. Labai yra išmintingas tavo sužadėtinis, kad susiprato ženklų tvarką pakeisti ir jais mintis išreikšti. Tikrai, juk, sudėjus tuos ženklus viena tvarka, jie dievų palaiminimą reiškia, sudėjus kita – įvairias mintis gali išsakyti. Štai čia jie bernelio ilgesį išreiškia, jie per tolimą atstumą gyvą žodį perdavė, bet jie gali mūsų žodžius ir ateičiai perduoti, mes jais su praeitimi ir ateitimi kalbėti galėsime.

– Taip buvo surasta ir pirmą kartą panaudota senovės lietuvių originalioji rašyba!

Sustiprėjo jaunojo mokslininko kalba, atidžiau jo klausėsi minia ir visa Lietuva. Kas kartą vis gyvesni

tautos praeities vaizdai slinko. Sunkioje kovoje kūrėsi istorinė Lietuvos valstybė. Beveik iš visos Europos susirinkę patyrusių karių pulkai, piktu noru vedami, puolė jauną valstybę. Bet valdovų išmintis, tautos ryžtingumas, drąsa, vienybė padarė ją nenugalimą. Ji atremdavo per šimtmečius trukusius priešų antpuolius, laimėdavo kovas, praplėtė savo valstybės ribas, sukūrė galingą Lietuvos valstybę, amžiną lietuvių tautos garbės paminklą. O tuo tarpu tyliose šventovėse, šventųjų medžių pavėsyje išmincingieji žyniai, pasinaudoję Raimučio meilės sukurtais ženklais, rašė apie tautos gyvenimą, jos didvyriškus žygius, kad visa tai liktų ateities kartoms.

Pavydėdami žiūrėjo į lietuvių tautos laimę piktieji kaimynai. Nenugalėję jos atviroje kovoje, jie ėmėsi klastos ir vilionės. Pagundos suvilioti, svetimybėmis sužavėti lietuviai prarado savo garbę ir jėgą. Rečiau beskambėjo lietuvių pergalės šūkliai, nutilo skambių linksmų dainų aidai. Kas kartą buvo girdėti aiškesnis tautos dejavimas ir liūdesys. Vergovės pančiai sužvangėjo ant laisvųjų lietuvių rankų.

Svetimieji uoliai ėmėsi naikinti visa, kas buvo brangu lietuviams, kas galėjo priminti garbingą jų praeitį, kad tuo būdu iš širdies išrautų net ir patį atsiminimą apie laisvą tautos gyvenimą. Sudegin-

tos aukštos pilys, suardytos šventovės. Su ypatingu uolumu ieškojo ir naikino senoviškuosius lietuvių raštus. Žuvo senoji garbingoji Lietuva.

Su skaudančia širdimi, su ašaromis akyse keliavo tuo baisiuoju tautos gyvenimo metu po Lietuvą paskutinis jos krivis Mortus. Lankė jis šventą senovės Rambyną, bet čia jau seniai buvo nutilusios vaidilų giedamos giesmės. Užsuko jis į Žemaičius, bet ir čia jau buvo nyku miškuose – užgesinti šventieji židiniai. Pavargęs klaidžiojo po garsų Dainavos kraštą, bet ir čia buvo tylu. Nebematyti narsiųjų karių būrių, nebegirdėti skardžių trimitų. Sunyko pilys, vien smėlis lekiojo tuščiais laukais. Verkė Mortus dėl liūdno Dainavos krašto likimo, verkė dėl visos Lietuvos likimo. Traukė Mortaus širdį Vilniaus aukštos pilies mūrai, bet ir čia jį atbaidė skambūs bažnyčių varpai.

Kur dingti giliai liūdinčiam žyniui, kam parodyti savo liūdesį, ko maldauti Lietuvai malonės!

Pasislėpė Mortus senoviškoje požemio Perkūno šventykloje Kernavėje. Drebančiomis rankomis kūreno jis rūstaus dievo Perkūno garbei šventąjį židinį, jo užtarimo maldavo ir jo paskutiniąją valią užrašė. Ilgai dar matydavo žmonės, kaip per pilialalnyje buvusią paslaptinę skylę aukštai kildavo

dūmai. Bet pagaliau užgeso paskutinis židinyš. Vienai vienas belikęs tamsiame požemyje mirė krivis Mortus – paskutinis senoviškos Lietuvos garbės liudytojas.

Išsipildė galingojo dievo Perkūno valia – vargai ilgai slėgė lietuvių tautą. Ir tik tada, kai lietuvių tautoje atgimė senųjų protėvių dvasia, kai jų širdyse sužibo ryžtingumas, kai vienybėje gimė galybė, ir buvo nutraukti vergovės pančiai, pasibaigė sunkūs laikai. Apie tai kalba mums pats mūsų gyvenimas, apie tai skelbia paskutiniojo žynio Mortaus užrašyta dievo Perkūno valia.

Nutraukė jaunas mokslininkas savo kalbą ir parodė nustebusiems klausytojams su tokiu vargu gautą Mortaus rankraštį.

Perskaitė jame užrašytą dievo Perkūno valią.

– Žinome, kaip išsipildė dievo Perkūno pranašavimas, – tęsė mokslininkas savo kalbą, – sunkiai ir ilgai vargo lietuvių tauta. Tačiau ir sunkiausia priespaulda negalėjo nuslopinti lietuvių dvasios. Ypatingai ji gyva buvo jaunimo širdyse. Besimylintis jaunimas, kaip ir senovėje, vienas kitam kuklias dovanėles dovanodamas, puošė jas savo ilgesio, džiaugsmo, gerų linkėjimų senovišku raštu. Deja, tie raštai priespaudos įtakoje nustojo tikrosios minties reišk-

kėjų prasmės ir vien tik paprastu daiktą puošiančiu ornamentu virto.

- Bet išžiūrėkite nors ir į paprasčiausią liaudies rankomis sukurtą daiktėlį, išžiūrėkite į jį puošiantį ornamentą. To ornamento detalės ne vien tik estetinę ritmą ir simetriją pažymi, bet ir kurias nors naujas mintis reiškia. Toks mūsų liaudies ornamento bruožas padėjo mums atspėti senovės lietuvių originalių raštaženklių prasmę, iškaityti padarytus įrašus ir paskutiniojo žynio Mortaus raštus, rastus Perkūno šventykloje.

Tie originalūs senovės lietuvių raštaženkliai yra nuostabus kultūrinis senovės lietuvių palikimas. Dar labai mažai terasta jų gyvų pavyzdžių. Bet tai tik pirmas žingsnis į tikrąjį mūsų tautos praeities įvertinimą, naujos lietuvių tautos kultūros istorijos kūrimą. Tai bus laisvo, savaimingo, giliai tautiško kūrybinio pajėgumo, savarankiškų kūrybinių priemonių kurta ir didžių laimėjimų pergalės vainikais vainikuota lietuvių tautos istorija! - baigė Mailius.

Lyg viesulas sužžė iškilmių salė. Ilgai nenutrūko šūkavimas, plojimai.

Kiek pasitaręs su sėdėjusiais garbingais mokslininkais profesoriais, pakilo universiteto rektorius ir iškilmingai tarė:

- Lietuvos vyriausybė, didžiai įvertindama naują tautinio mokslo laimėjimą, steigia Vytauto Didžiojo universitete naują senovės lietuvių kultūrinio palikimo tyrimo katedrą, kuri pavedama tamstai, gerbiamasis kolega!

Vėl triukšmingos ovacijos, o rektorius dar toliau tęsia:

- Šios didelės tautinio mokslo laimėjimo šventės metu negalime pamiršti ir dar vieno tų iškilmių kaltininko, esančio mūsų tarpe, jauno skauto Vytauto Lapino. Jo pastabumo dėka buvo atrastas Načiūnų akmens užrašas, jo drąsa padėjo surasti paslaptinąjį Perkūno požemį Kernavės piliakalnyje ir krivio Mortaus rankraštį. Jo ryžtingumas ir pasiaukojimas išgelbėjo mūsų garbingų kolegų gyvybę. Būkime dėkingi šiam kukliam jaunuoliui ir palinkėkime jam sėkmingai žengti jo pasirinktu tėvynės praeities tyrimo keliu. Garbė jaunuoliui!

Tuo tarpu pakilo iš pirmųjų eilių Lietuvos skautų brolijos vadas ir nuėjo prie stalo.

- Prašau jaunąjį mokslo bendradarbį išeiti pirmyn! - pakvietė rektorius Vytautą. Kai šis priėjo, rektorius garsiai tarė:

- Lietuvos Respublikos Prezidentas, įvertindamas tamstos pasiaukojimą gelbstint mokslininkus, apdo-

vanojo tamstą Žūstančiųjų gelbėjimo kryžiumi, o jį įteikti prašome skautų brolijos vadą.

Brolijos vadas prisegė Vytautui kryžių.

- Valio, jaunas karžygy Vytautai Lapinai! - kažkas sušuko salėje, ir ji visa viesulu suūžė.

Vėl ovacijos jaunojo karžygio garbei.

O Vytautas, susijaudinęs ir visas paraudęs, nedrąsiai stovėjo, tik smarkiai plakė jo širdis, ir galvoje tukseno mintis: „Kad dar kartą patekčiau į Perkūno požemį“.